

Rahajärjestelmän ekologinen uudistaminen

Stadin Aikapankin jäsenien näkemyksiä nykyisen
rahajärjestelmän ja sen uudistamisen
ympäristövaikutuksista

Lauri Väisänen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Yhteiskuntapolitiikka

Pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2015

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos
Tekijä – Författare – Author Lauri Matias Väisänen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Rahajärjestelmän ekologinen uudistaminen. Stadin Aikapankin jäsenien näkemyksiä nykyisen rahajärjestelmän ja sen uudistamisen ympäristövaikutuksista.		
Oppiaine – Läroämne – Subject Yhteiskuntapolitiikka		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year Maaliskuu 2015	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 116
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Tutkimuksessa tarkastellaan nykyisen rahajärjestelmän ja sen uudistamisen ekologisia vaikutuksia. Tutkimusaihetta lähestytään Stadin Aikapankin jäsenien näkemysten ja teorian avulla. Päättökysymykset ovat: "miten haastateltavat haluaisivat uudistaa nykyistä rahajärjestelmää?" ja "millaisia ympäristövaikutuksia nykyisellä rahajärjestelmällä ja uudistuksilla on?" Tutkimuksessa myös vertaillaan virallista rahajärjestelmää Stadin Aikapankkiin. Tutkimus pyrkii osoittamaan tapoja rahajärjestelmän ekologiseen uudistamiseen ja tuo kiinnostavan näkökulman Stadin Aikapankkiin.</p> <p>Tutkimusta varten on kerätty laadullinen aineisto, joka koostuu Stadin Aikapankin jäsenien haastatteluista. Aineisto koostuu kuudesta teemahaastattelusta ja Stadin Aikapankin internetsivuista. Haastateltavilta kysyttiin nykyisestä rahajärjestelmästä, sen uudistamisesta, Stadin aikapankista ja vaihdantajärjestelmien ympäristövaikutuksista. Lisäksi haastateltavilta kysyttiin vaihdantajärjestelmien ja euron ja aikapankkirahan eli tovin eroavaisuuksista. Tutkimusmenetelmänä on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Tutkimuksessa hyödynnetään erityisesti degrowth- ja paikallistalousteoriaa sekä rahajärjestelmään liittyvää teoriaa. Lisäksi tutkielmassa hyödynnetään aiempia rahajärjestelmän uudistamiseen liittyvään tutkimuksia.</p> <p>Rahajärjestelmä voidaan uudistaa tavoilla, jotka voivat vähentää rahajärjestelmän ekologista jalanjälkeä. Haastateltavat ehdottavat uudistuksia muun muassa koronkiskontakäytäntöön. Yhtenä ehdotuksena on myös se, että valtio saisi rahanluomisoikeuden itselleen, jolloin talletuspankit eivät voisi enää luoda uutta rahaa lainojen myöntämisen yhteydessä. Tällöin valtio voisi luoda velattomasti ja korkovapaasti tarvitsemansa rahan. Haastateltavat haluaisivat myös, että eettinen ja yhteiseen hyvään perustuva pankkitoiminta lisääntyisi. Tämän lisäksi aikapankkilaiset haluaisivat monipuolistaa ja täydentää nykyistä rahajärjestelmää paikallistalouksilla ja paikallisrahoilla. Näkemykset saavat myös teoreettista tukea. Tutkittavien näkemykset linkittyvät muun muassa talousdemokratiaan, yhteishyvän talouteen, solidaarisuustalouteen, paikallistalouteen ja kohtuutalouteen. Haastateltavat pitävät Stadin Aikapankkia nykyistä rahajärjestelmää ekologisempänä, tasa-arvoisempänä ja oikeudenmukaisempänä vaihdantajärjestelmänä.</p> <p>Tutkimuksen pääjohtopäätös on se, että nykyinen rahajärjestelmä näyttää aiheuttavan lukuisia ongelmia sekä ympäristölle että ihmisille. Rahajärjestelmän rakenteet ja nykyinen rahapolitiikka velvoittavat ikuiseen talouskasvuun ja kannustavat kuluttamiseen säästämisen sijaan. Lisäksi järjestelmä ylläpitää rakenteellista niukkuutta rahasta, jonka takia muun muassa ympäristönsuojeluun ei ole tarpeeksi rahaa. Rahajärjestelmän suurimmat ongelmat liittyvät siihen, että järjestelmä perustuu velkarahaan ja koronkiskontaan. Lisäksi rahajärjestelmä näyttää johtavan lyhytnäköiseen ja välinpitämättömään talouselämään. Vallitseva rahajärjestelmä ei näytä myöskään olevan yhteensopiva degrowthin eli kohtuutalouden periaatteiden kanssa.</p> <p>Yleisesti ottaen rahajärjestelmää on tutkittu ekologisesta näkökulmasta verrattain vähän. Stadin Aikapankkia ei ole aikaisemmin tarkasteltu tästä näkökulmasta. Tutkielma pyrkii tuomaan esille tärkeän ja melko vähäiselle huomiolle jääneen tutkimuskohteen.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Rahajärjestelmä, rahajärjestelmän uudistaminen, Stadin Aikapankki, ekologinen rahatalous, kohtuutalous, paikallistalous, rahapolitiikka, talousdemokratia, yhteishyvän talous, kestävä kehitys, yhteiskunnallinen muutos		

Sisällys

1 Johdanto	2
2 Taustaa.....	7
2.1 Paikallistaloudet.....	7
2.2 Aikapankki.....	10
2.2.1 Stadin Aikapankki	11
2.2.2 Aikaisemmat tutkimukset Stadin Aikapankista	14
2.3 Degrowth	17
2.4 Rahajärjestelmä	23
2.4.1 Rahajärjestelmän historia	24
2.4.2 Rahan historia.....	27
2.4.3 Rahajärjestelmän toimintamekanismi	30
2.4.4 Klassinen ja keynesiläinen näkökulma rahaan	33
2.4.5 Täydentävät teorit rahasta.....	35
3 Tutkimusmenetelmä ja aineisto	38
3.1 Tutkimusmenetelmä	40
3.2 Aineisto.....	41
4 Rahajärjestelmän ja sen uudistamisen ekologiset vaikutukset.....	45
4.1 Paikallistalous ja täydentävät vaihdonvälineet	47
4.2 Rahanluomiseen liittyvät uudistukset	56
4.3 Koronkiskonnan ympäristövaikutukset	60
4.4 Rahajärjestelmä ja tasa-arvo	66
4.5 Talousdemokratia	70
4.6 Rahan niukkuudesta johtuvat ympäristöongelmat	76
4.7 Rahajärjestelmän vaikutus kulutuskäyttäytymiseen	80
4.8 Eettinen pankkitoiminta ja konkreettisia esimerkkejä uudistuksista	88
5 Johtopäätökset ja tutkimustuloksien pohdintaa	91
5.1 Rahajärjestelmä ja ympäristö.....	94
5.2 Kohtuutalous ja rahajärjestelmän uudistaminen	97
5.3 Stadin Aikapankki ja rahajärjestelmä	98
5.4 Rahajärjestelmän uudistamiseen liittyvät haasteet	100
5.5 Kriittistä arviointia tutkimuksesta ja jatkotutkimusmahdollisuudet	103
5.6 Lopuksi	105
Lähdeluettelo	107
Liite 1. Haastattelurunko	116

1 Johdanto

Tässä pro gradu –tutkielmassa tarkastellaan rahajärjestelmää ja sen uudistamista ympäristönsuojelun näkökulmasta. Rahajärjestelmän ja ympäristön tilan välinen suhde on moniulotteinen, vähän tunnettu, tärkeä ja kiinnostava tutkimuskohde. Tutkimusaihetta ei lähestytä pelkästään ympäristön näkökulmasta; rahajärjestelmällä on myös merkittävä yhteiskunnallinen vaikutus. Kyseessä onkin yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus, jolla on selkeä kytkös myös taloustieteeseen.

Rahajärjestelmän uudistamista tarkastellaan tässä tutkielmassa Stadin Aikapankin jäsenien mielipiteiden avulla. Stadin Aikapankki (STAP) mahdollistaa käteväällä tavalla palvelujen ja tavaroiden vaihdon aikaan perustuvan vaihdonvälineen avulla. STAP:n toiminta perustuu ekologiseen, yhteisölliseen ja solidaariseen vaihdantaan ilman tavanomaista rahaa. Lisäksi STAP on kiinnostava paikallistalouden muoto. Päättökysymykset ovat: ”miten haastateltavat haluaisivat uudistaa nykyistä rahajärjestelmää?” ja ”millaisia ympäristövaikutuksia nykyisellä rahajärjestelmällä ja uudistuksilla on?” Pyrin tutkimuksen analyysissä ja johtopäätöksissä vastaamaan myös siihen, miksi rahajärjestelmä kannattaisi uudistaa.

Tutkimuksen tavoitteena on nostaa esiin tärkeitä näkökulmia rahataloudesta ja esitellä mahdollisimman selkeällä tavalla nykyinen rahajärjestelmä ja Stadin Aikapankki. Lisäksi tutkimuksessa esitellään tapoja rahajärjestelmän uudistamiseksi. Tutkielmassa on kriittinen näkökulma rahatalouteen. Olen kiinnostunut tarkastelemaan aihetta valtavirtaisen näkemyksen ulkopuolelta, koska ”tutkimuksen todellisena tavoitteena ei tulisi olla vanhojen 'totuuksien' toistaminen vaan sellaisten uusien näkökantojen löytäminen, jotka tarjoavat oman panoksensa sosiaalisia ilmiöitä koskevaan tieteelliseen ja julkiseen keskusteluun” (Alasuutari 2011, 25).

Rahajärjestelmän uudistaminen on monessakin mielessä tärkeä ja ajankohtainen tutkimuskysymys. Rahajärjestelmää ei juurikaan tunneta, vaikka rahatalous on välttämätön osa nykyelämää (Kajander 2009, 18). Rahajärjestelmä jätetään toistuvasti kyseenalaistamatta, mikä on johtanut siihen, että rahan nykyisestä luonteesta johtuvat ongelmat ovat pysyneet ratkaisematta (Lietaer & Dunne 2013, 4). Nykyinen

talouspolitiikka perustuu Ahokkaan ja Holapan (2014, 10–11) mukaan paikkansa pitämättömiin käsityksiin rahataloudesta ja rahajärjestelmästä, ja siksi nykyinen talouspolitiikka ei voi ratkaista rahaan liittyviä ongelmia. Rahateoriaan on liittynyt väärinkäsityksiä jo pitkään. Rahaan on kytkeytynyt monia poliittisia vääristymiä ja siitä pidetään tarkoituksella yllä harhaanjohtavia illuusioita. (von Mises 1996, 571–572.) Rahalla on peräti tabu-asema (Lietaer & Dunne 2013, 4). Pyrin tässä tutkielmassa tarkastelemaan rahajärjestelmää ja rahaa mahdollisimman selkeästi, monipuolisesti ja totuudenmukaisesti.

Rahajärjestelmä voidaan määritellä monella tavalla. Yleinen määritelmä on, että:

[r]ahajärjestelmä koostuu niistä keinoista ja instituutioista, joiden avulla rahaa luodaan ja sen määrää säädellään. Keskeisessä asemassa ovat valtio ja keskuspankki sekä pankkijärjestelmä ja talletuksilla rahoitettu luotonanto. (Korkman 2013, 22.)

Rahajärjestelmän tärkein toimija on pankkisektori (Autio & Hjerppe 1996). On yleistä, että rahajärjestelmä on kansallinen, mutta esimerkiksi Emu-maiden kohdalla rahajärjestelmä koskee kaikkia Emu-valtioita. Emu-jäsenmaat eivät voi itsenäisesti määritellä rahansa arvoa eivätkä sen kokonaismäärää. Lisäksi käytössä on kansainvälinen rahajärjestelmä, joka perustuu kansainvälisiin sopimuksiin. (Korkman 2013, 22.) Raha on yksinkertaisesti määriteltynä ”yleisesti hyväksytty vaihdannan väline” (Bagus 2011, 29) ja velkaan perustuva instituutio (ks. Holappa & Ahokas 2014; Graeber 2011).

Modernin rahajärjestelmän keksiminen mahdollisti aikoinaan teollisen vallankumouksen ja ennennäkemättömän aineellisen vaurauden sekä nopean tieteellisen kehityksen. Sen rakenteita ei kuitenkaan ole rakennettu kestäväälle pohjalle, eivätkä ne ole yhteensopivia kestäväen kehityksen kanssa (Lietaer ym. 2012, 93–94). Ahokkaan ja Holapan (2014) mukaan rahajärjestelmä ei edistä hyvinvointia samalla tavalla kuin ennen. Toisen maailmansodan jälkeinen talouden kultakausi päättyi 70-luvun puolella, minkä jälkeen talous on kasvanut vain hitaasti ja työttömyystilanne on heikentynyt pysyvästi. Ongelmat kärjistyivät vuosina 2007-2010, jonka jälkeen useat länsimaat ovat olleet taloudellisissa ongelmissa. Erityisesti velkaantumisesta on tullut merkittävä ja pysyvä ongelma ympäri maailmaa. (Ahokas & Holappa 2014, 13–15.)

Rahajärjestelmä nykyisessä muodossaan ei ole kestävä järjestelmä. Huerta de Soton (2011, 12) mukaan Euroopan rahajärjestelmä ”paljastuu itsetuhoiseksi järjestelmäksi”. Järjestelmä oli jo lähellä romahtaa vuonna 2010 (Bagus 2011, 13). Pelkästään viimeisen neljäkymmenen vuoden aikana maailmalla on tapahtunut yli 400 rahaan liittyvää kriisiä, joista noin 150 on ollut pankkikriisejä (Lietaer & Dunne 2013, 3). Jacksonin (2011) mukaan vuoden 2008 talousromahdus todisti sen, että nykyistä taloutta ei voi hallita ja sen takia myöskään ympäristön suojelua ja yhteiskunnallista edistystä ei voida hallita riittävän hyvin. Hahnelin (2008, 29) mukaan viime vuosikymmenten rahakriisit johtuvat puhtaasti nykyisistä rahoituskäytännöistä. Itse järjestelmä tuntuu olevan viallinen. Romahdus johtui osittain myös vastuuttomasta lainanannosta, keinottelusta, sijoittajien itsekkyydestä ja valvonnan puutteesta. Lopulta juuri mikään ei muuttunut, rahatalous toimii kuten ennenkin kriisiä. (Jackson 2011, 39–43.) Bendellin ja Grecon (2013, 238) mukaan useimpiin taloudellisiin, ekologistiin ja sosiaalisiin ongelmiin ei voida löytää kestävä ratkaisua ilman merkittäviä rahatalouden muutoksia.

Rahajärjestelmä on monin tavoin vanhentunut järjestelmä, joka aiheuttaa lukuisia taloudellisia ongelmia. Niinkin neutraalilta tuntuva asia kuin raha johtaa nykyisessä muodossaan taloudellisen toiminnan lyhytnäköisyyteen, talouden lasku- ja noususuhdanteisiin, talouskasvupakkoon ja epäoikeudenmukaiseen tulojen uudelleenjakoon (Lietaer & Dunne 2013, 2). Näillä seurauksilla on suuri vaikutus sekä ihmisiin että ympäristön tilaan. Rahajärjestelmän rakenteiden uudistamisen avulla voidaan vaikuttaa myös ihmisten kulutuskäyttäytymiseen. Tämä on varsin tärkeää, koska muun muassa WWF:n raportin mukaan, jos mikään kehityssuunta ei muutu, ihmiskunta tarvitsee vuonna 2030 jo kaksi maapalloa, jotta elämäntapa olisi kestävällä tasolla (WWF 2010, 9). Pelkästään viime vuosikymmenien aikana ihmiskunnan ekologinen jalanjälki on tuplaantunut ja se on jo reilusti yli maapallon sietokyvyn. Myös väestönkasvu, maatalouden kestäämättömyys ja trooppisten metsien liikahakkuut aiheuttavat ongelmia. (Sukhdev 2011, 18–19.)

Ympäristötieteissä on perinteisesti tutkittu muun muassa luonnon saastumista, luonnonvarojen riittävyyttä, väestönkasvun haasteita, ilmastonmuutosta ja taloudellisen kasvun rajoja (Massa 2014, 13–14). Rahajärjestelmä ei kuitenkaan ole ollut klassinen

ympäristötieteen tutkimusala, vaikka sillä on huomattava vaikutus kaikkiin edellämainittuihin ympäristötieteen tutkimisiin ilmiöihin, kuten tutkimukseni pyrkii havainnollistamaan. Lisäksi rahajärjestelmän uudistamiseen liittyvissä tutkimuksissa perehdytään harvoin rahajärjestelmän ekologiseen ulottuvuuteen. Pyrin tuomaan rahajärjestelmän ja sen ekologiset vaikutukset osaksi ympäristötieteellistä ja yhteiskuntatieteellistä keskustelua.

Alkaessani tutkia aikapankkia, en tiennyt aikapankkitoiminnasta juuri mitään. Sen sijaan olen ollut jo useita vuosia kiinnostunut rahajärjestelmän uudistamisesta sekä sen ekologisesta ulottuvuudesta. En kuitenkaan tiennyt, miten voisin tutkia aihetta mahdollisimman kiinnostavalla ja luontevalla tavalla. Seminaariohjaajani suositteli tutkimaan rahajärjestelmän uudistamista Stadin Aikapankin avulla. Tutkimuksen aikana vakuutuin aikapankkitoiminnasta niin paljon, että perustin omalle asuinalueelleni paikallisen aikapankin. Samalla liityin aikapankin jäseneksi. Uskon, että positioistani ei ole haittaa tutkimukselle, koska tutkimuksessa keskitytään ennen kaikkea rahajärjestelmän ekologiseen uudistamiseen. Paikallisen aikapankin perustaminen ja jäseneksi liittyminen lisäsi käytännön ymmärrystä aikapankin toiminnasta ja helpotti ymmärtämään aikapankkia tutkimuskohteena.

Kyseessä on laadullinen tutkimus ja tutkimusmenetelmänä on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Tutkimusta varten olen kerännyt aineiston Stadin Aikapankin jäseniä haastattelemalla. Tutkimusaineisto koostuu näistä litteroiduista haastatteluista. Haastateltavilta kysyttiin mielipiteitä nykyisestä rahajärjestelmästä ja sen uudistamisesta sekä rahatalouden ympäristövaikutuksista. STAP:n jäsenten näkemykset rahajärjestelmän uudistamisesta ovat kiinnostava lähtökohta tutkimukselle, sillä aikapankin jäsenillä on todennäköisesti vaihtoehtoisia ja kiinnostavia näkemyksiä rahajärjestelmästä, koska he ovat tukemassa vaihtoehtoisia taloudellista vaihdantatapaa, Stadin Aikapankkia. Tämä ratkaisu mahdollistaa empirian tutkimuksessa. Haastateltavien näkemykset konkretisoivat tutkimusteoriasta nousevia kriittisiä kysymyksiä. Pyrin tutkimuksessa myös peilaamaan STAP:n toimintaa viralliseen raha- ja pankkijärjestelmään. Järjestelmiä vertaamalla voidaan osoittaa, miten merkittävästi erilaiset vaihdantajärjestelmät eroavat toisistaan.

Aikapankkinäkökulma auttaa kyseenalaistamaan virallisen rahatalouden, mikä herättää kysymykset: mitä raha oikeastaan on ja mitä kaikkea se voisi olla?

Tutkimuskysymyksiä tarkastellaan muun muassa kohtuutalousteorian, paikallistalousteorian ja rahatalousteorioiden avulla. Tutkimus nojautuu vahvasti aiempaan kirjallisuuteen. Kohtuutalous eli degrowth tarkoittaa taloudellista ajattelutapaa, joka tähtää kestäväan elämäntapaan. Kohtuutalous kyseenalaistaa nykytalouden merkittävän roolin ja pyrkii samalla luopumaan talouskasvun pakosta. (Ollila 2010, 5.) ”Ajatus nollakasvun taloudesta on ehkä kauhistus taloustieteilijälle, mutta ajatus jatkuvasti kasvavasta taloudesta on kauhistus ympäristötieteilijälle” (Jackson 2011, 37). Muun muassa Rooman Klubin *Kasvun rajat* -teos (1973) oli urauurtava tieteellinen kannanotto talouskasvuun liittyvistä ongelmista (Massa 2014, 14). Lisäksi kohtuutalous mahdollistaa kiinnostavan ympäristönäkökulman rahatalouteen.

Tutkimuksen rakenne on seuraavanlainen. Luvussa 2 esitellään tutkimuksen taustateoria. Teorialuvussa esitellään ensin paikallistalousteoriaa, joka taustoittaa sitä, mistä aikapankkitoiminnassa ja yhteisöllisessä vaihdannassa on kysymys. Sen jälkeen esitellään Stadin Aikapankkia ja siitä tehtyjä aiempia tutkimuksia. Luvussa 2.3 tarkastellaan degrowth-teoriaa. Viimeisessä teorialuvussa käsitellään rahajärjestelmää ja rahatalouden historiaa. Monissa teorialuvun alaluvuissa käsitellään vain vähän ekologisia ulottuvuuksia, koska niihin keskityään erikseen analyysiluvussa. Tutkimus noudattaa ”dekkarimallia” (ks. Alasuutari 2011, 289), minkä takia teoriaosuudessa ei vielä käsitellä rahajärjestelmän uudistamiseen liittyvää teoriaa. Se osa teoriasta esitellään analyysin yhteydessä. Tutkielman kolmannessa luvussa esittelen tutkimusaineiston ja tutkimusmenetelmät. Analyysiluvussa (luku 4) tarkastellaan rahajärjestelmän ja sen uudistamisen ympäristövaikutuksia sekä aineiston että teorian avulla. Tutkimuksen viimeinen luku keskittyy johtopäätöksiin ja tutkimustuloksien pohdintaan.

2 Taustaa

Tämä teorialuku esittelee tutkimuksen kannalta oleellisen taustateorian. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostuu paikallistalousteoriasta, aikapankkiin liittyvästä teoriasta, degrowth-teoriasta ja rahajärjestelmään liittyvästä teoriasta. Luvussa esitellään myös Stadin Aikapankki ja siitä tehtyjä aiempia tutkimuksia.

2.1 Paikallistaloudet

Taloudelliset muutokset ovat olleet viime vuosikymmeninä niin suuria, että: ”suuri osa maailman väestöstä on menettänyt keinonsa ja kykynsä elättää itse itsensä ja on tullut riippuvaiseksi yhdestä, hyvin epävakaaasta talousjärjestelmästä” (Douthwaite 2004, 57). Paikallistalouksien edistämisen avulla voidaan mahdollistaa päinvastainen kehitys.

Paikallistalous on Robin Hahnelin (2012) mukaan monella tapaa vallankumouksellinen idea. Ensinnäkin se torjuu vallitsevat talousideologiat ja ylipäänsä kansallisen taloussuunnittelun. Toiseksi paikallistalous edustaa suoraa demokratiaa. Paikallistalousajatus vähentää myös riippuvuutta suuresta taloudesta ja lisää sitä kautta alueiden omavaraisuutta. Paikallistalous on suuren talouden pilkkomista itsehallinnollisiksi palasiksi. Tämä lisää yhteisöllistä osallistumista ja lisää ekologista vastuuta, koska paikallistaloudessa taloudellisen toiminnan vaikutukset näkyvät suoraan omassa kotiympäristössä. Ihmisillä on kannustin pyrkiä kestäväan elämäntapaan. Paikallinen talous onkin suurta taloutta helpommin pidettävissä ekologisena ja paikallistalouksissa voidaan luontevasti juurtua yhteisölliseen elämään. (Hahnel 2012, 210.)

Paikallistalouksista on useita malleja:

[s]osiaalinen ekologia ja libertaarinen munisipalismi, ekologinen yhteiskunta demokraattisen pluralismin kautta, buddhalaiset taloudet, bioregionalismi, ekologiset taloudet ja ekososialismi ovat eräitä vaihtoehtoja. (Hahnel 2012, 210.)

Paikallistalousmallit ovat usein enemmänkin visioita kuin taloustieteellisiä malleja. Paikallistalouksien ongelmana on se, että niiltä odotetaan usein liikojä ja niiden kohdalla

voidaan sortua samoihin ongelmiin kuin vallitsevassakin järjestelmässä. Joka tapauksessa paikallistaloudessa on suuri tarve miettiä uudelleen työn ja vapaa-ajan suhde, talouskasvuton elämäntapa ja uudenlaisiin teknologioihin ja tuotteisiin siirtyminen. (Hahnel 2012, 210–211, 382.)

Toisaalta Kovelin (2007) mukaan puhdas paikallisuus ei kuulu enää ihmiskunnan tavoitteisiin ja siksi se on tavoitteena fantasiaa. Hän perustelee väitteensä sillä, että liiallinen paikallisuuden korostaminen (planeetan väestömäärä huomioon ottaen) johtaa tehottomuuteen, resurssien tuhlaamiseen ja turhaan työntekoon. Liiallisen hajaantunut ja autonominen elämäntapa johtaa siis omanlaisiinsa ekologisiin ongelmiin. Kovelin mukaan paikallistalousideassa ei itsessään ole vikaa, kunhan se ei mene liiallisuuksiin. Eristäytynyt paikallistalous on ongelma, koska taloudellisesta riippuvuudesta on myös hyötyä. Tärkeintä onkin löytää nerokas kompromissi globalisaation ja paikallisuuden välillä. (Kovel 2007, 182; Hahnel 2012, 213.)

Isomäen mukaan paikallistaloudet eivät ole globaalien ja kansallisten talouden ulkopuolella, enemmänkin päinvastoin. Lama-aikoina paikallisuus taloudessa korostuu ja nousukausina tapahtuu päinvastoin. (Isomäki 2004, 9.) Paikallistaloudet mahdollistavat nykyistä paremman harmonian lokaalisen ja globaalisen kaupankäynnin välillä ja ne edistävät nykyistä demokraattisemman ja oikeudenmukaisemman taloudellisen vaihdannan. Niiden tarkoitus ei ole utopistisen omavaraisuusasteen saavuttaminen. (Nordberg-Hodge & Mayo 2004, 13). Oleellisinta paikallistaloudessa on se, että kaikki yhteisön ulkopuolinen kauppa on harkinnanvaraista, mutta mitään elintärkeää yhteisön ulkopuolelta ei tarvita. Monet nykyisistä ihmisten suosimista kulutustuotteista ja palveluista ovat tarpeettomia tai ne voitaisiin korvata jollakin paikallisella tuotteella tai lähipalvelulla. Paikallinen talous ei ole siis eristäytymisen maksimointia, vaan sen mahdollistamista, että yhteisö pärjää tarvittaessa myös ilman ulkopuolista kaupankäyntiä. (Douthwaite 2004, 61–62). ”Paikallistalouden edistäminen on uuden, kestävän ja tasa-arvoisen yhteisön luomista” (Nordberg-Hodge & Mayo 2004, 14).

Douthwaiten (2004) mukaan paikallistaloudet olivat 90-luvulla lähes kadonneet suuren kansainvälisen talouden alta. Suuri osa nykyään tuotettavista palveluista ja tuotteista ajatellaan tuotettavaksi jonnekin muualle kuin paikalliselle yhteisölle. Valtavirtaisen

taloustieteen mukaan kaikkea ei kannata tehdä paikallisesti, koska maailmanmarkkinat mahdollistavat edullisemmat hinnat tuotteille ja palveluille. Toisaalta aikaisemmin paikalliset taloudet pystyivät tuottamaan elintärkeät tuotteet ja palvelut itse ilman riippuvuutta ulkopuolisesta taloudesta. Lisäksi jatkuva kansainvälinen kilpailu aiheuttaa sen, että monet palvelut ja tuotteet muuttuvat nopeasti kannattamattomiksi, koska jossakin muualla voidaan tehdä ne jo halvemmalla. Kansainvälinen talous johtaakin oravanpyörään, koska tuotteet ja palvelut saattavat siirtyä paikasta toiseen riippuen siitä missä ne milloinkin voidaan edullisimmin tuottaa. Tämä lisää taloudellista epävarmuutta ja vähentää paikallisia yrittämisen mahdollisuuksia. Tämän oravanpyörän sijasta ”meidän pitää kartoittaa alueemme voimavarat ja katsoa, miten ne tyydyttävät yhteisömme elintärkeät tarpeet suoraan, mieluummin kuin tavanomaisen epäsuoran, tuota-muille-ja-osta-tarvitsemasi-takaisin -reitit kautta” (Douthwaite 2004, 61). Tehokkuudesta maksetaan liian kova hinta, koska paikalliset yhteisöt ovat tehokkuusvaatimuksen takia ulkopuolisen talouden epävarmuuden armoilla. (Douthwaite 2004, 57, 60–62.)

Paikallisrahat ovat oleellinen osa paikallistaloutta. Paikallisrahajärjestelmiä käytetään jo ympäri maailmaa. ”Esimerkiksi WIR-pankki, aikapankit ja paikallisrahat tarjoavat vaihtoehdon viralliselle valuutalle” (Suomen talousdemokratia ry:n Internet-sivut). Käytössä olevia paikallisrahajärjestelmiä kutsutaan yleensä nimellä Local Exchange and Trading Systems (LETS). LETS:n ideana on, että paikallisyhteisön jäsenet voivat auttaa toisiaan ja maksaa saamastaan palveluksesta paikallisen vaihdonvälineen avulla, mikä lisää alueellisia taloudellisia mahdollisuuksia. (Hahnel 2012, 378–379; ks. Lietaer & Dunne 2013, 75–78.) Sekä LETS-järjestelmä että aikapankki perustuvat korottomaan rahaan ja yhteisöllisyyden edistämiseen. Toisaalta aikapankissa rahana toimii aikaan perustuva virtuaalinen vaihdonväline, kun taas LETS-järjestelmissä käytetään fyysistä paikallisrahaa (Cahn 2001, 1.)

”Paikallisvaluutoilla tuetaan alueellisia talouden kiertokulkuja ja vahvistetaan alueiden selviytymiskykyä kriisiaikojen varalta” (Felber 2013, 70). Täydentävät valuutat vakauttavat taloutta etenkin vaikeina taloudellisina aikoina (Suomen talousdemokratia ry:n Internet-sivut). Useimmiten paikallisraha ei ole vaihdettavissa viralliseen rahaan. Yleensä paikallisrahapiirin uudelle jäsenelle annetaan heti aluksi hieman paikallista rahaa käyttöön

tai jonkinlaista luottoa, jotta hän pystyy samantien osallistumaan toimintaan. On myös mahdollista, että paikalliset yrittäjät ottavat osan asiakkaidensa maksusta vastaan paikallisrahana ja joskus jopa kokonaan. (Hahnel 2012, 378–379.) Paikallisrahaa voi hyödyntää melko monenlaisessa vaihdannassa, jos se hyväksytään laajasti maksuvälineenä (kaupat, yritykset jne). Siksi paikallisrahalla on paljonkin potentiaalia toimia virallisen rahan rinnalla.

Paikallisrahan puolustajat perustelevat paikallisrahan tarpeen myös sillä, että paikalliset yhteisöt voivat kärsiä silloinkin, kun yleinen taloustilanne on hyvä. Raha katoaa usein köyhiltä alueilta rikkaammille alueille. Rahoitusmarkkinat ja kapitalistinen rahajärjestelmä ei tue kaikkia alueita tasapuolisesti. Lisäksi paikallisesti sovittu työnjako voi toimia huomattavasti paremmin kuin ylhäältäpäin pakotettu työnjako. (Hahnel 2012, 379.)

Paikallistalouksien suosio on kasvanut merkittävästi viimeisten vuosikymmenien aikana. Maailmalla on jo yli 4000 yhteisöä, jotka ovat ottaneet käyttöönsä uudenlaisia ja yleishyödyllisiä tapoja taloudelliselle vaihdannalle. Esimerkiksi monissa Yhdysvaltojen osavaltioissa ja useissa EU-maissa on paikallisrahahankkeita (Isomäki 2004, 9). Yhteistä näille rinnakkaisvaluutoille on se, että ne perustuvat yhteistyöhön ja yleiseen etuun. (Lietaer & Dunne 2013, 4–5.)

2.2 Aikapankki

Tässä luvussa tarkastellaan aluksi aikapankin historiaa, jonka jälkeen siirrytään kuvailemaan itse aikapankkitoimintaa. Sen jälkeen esitellään Stadin Aikapankki, joka on tämän tutkimuksen kannalta olennaisin osa aikapankkitoimintaa. Viimeisessä alaluvussa tarkastellaan siitä tehtyjä aiempia tutkimuksia.

Yhdysvaltalainen Edgar Cahn keksi aikapankin idean 1980-luvulla. Hän halusi keksiä tavan auttaa ihmisiä, jotka eivät pärjänneet tavallisen rahatalouden ehdoilla. Lisäksi hän halusi keventää 1980-luvun laman vaikutuksia. Niinpä Cahn keksi vaihdonvälineen, joka perustuu aikaan. Aikadollari (Time Dollar) vastaa mitä tahansa tunnin kestävästä työstä. Aikadollareita pystyy käyttämään paikallisten palveluiden ja tavaroiden ostamiseen. Aikaan perustuva vaihdonväline mahdollistaa sen, että ihmiset pystyvät täyttämään tärkeimmät tarpeensa ja

samalla se tasa-arvoistaa vaihdannan, koska kaikki aikapankin alainen työ on samanarvoista. Aikadollari mahdollistaa minkä tahansa työnteon, jota paikallisessa taloudessa arvostetaan. (Lietaer & Dunne 2013, 78–79.) Aikapankkitoiminta levisi ympäri Yhdysvaltoja ja vuonna 1997 se löysi tiensä myös Iso-Britanniaan. Aikapankkitoiminta kehittyi eniten näissä maissa ja nykyään toimintaa on jo ympäri maailmaa. (Seyfang & Longhurst 2013, 69.) Aikapankki keksittiin ennen kaikkea helpottamaan köyhien ja syrjäytyneiden ihmisten elämää.

Cahn sanoi Dunnen haastattelussa, että tavanomainen raha jättää monet tärkeät työt mahdollistamatta, koska rahasta on pulaa ja vain osa työstä voidaan sen takia tehdä virallisen rahan avulla. Sen sijaan aikapankin kaltainen järjestelmä lähtee siitä, että se luo tarjontaa sille mille on paikallisesti kysyntää. Aikapankin ei tarvitse ottaa huomioon rahan arvoon liittyviä tekijöitä ja aikadollareiden määrällä ei ole keinotekoisia rajoitteita. (Lietaer & Dunne 2013, 80.)

Cahnin mukaan aikapankkikonsepti leviää nopeasti Yhdysvalloissa ja ympäri maailmaa. Suomessakin toimii jo yli 40 aikapankkia (CES Exchanges in Finland -tietokanta). Aikapankkikokeilut ovat useilla alueilla vähentäneet levottomuuksia ja parantaneet ihmisten hyvinvointia ja lisänneet luottamusta toisiin ihmisiin. Aikapankki on soveltunut myös monien ongelmanuorten auttamiseen, koska sitä kautta nuoret ovat voineet auttaa muita tai saada muilta apua. Aikapankki on soveltunut hyvin esimerkiksi vanhustenhoitoon, entisten vankien integroimiseen ja oppilaiden tuutoritoimintaan. (Lietaer & Dunne 2013, 81–85.)

2.2.1 Stadin Aikapankki

Tässä alaluvussa esitellään Stadin Aikapankki. Suurin osa luvun tiedoista perustuu STAP:n verkkosivujen tietoihin ja Stadin Aikapankin yhden perustajajäsenen, Ruby van der Wekkenin lausuntoihin.

STAP mahdollistaa erityislaatuisella tavalla palveluiden ja tavaroiden vaihtamisen ihmisten kesken. ”Stadin Aikapankin verkkotorilla vaihdetaan palveluita aikaa vastaan. Periaatteena on, että kaikkien aika, työ ja avun tarve ovat yhtä arvokkaita!” (STAP 1.)

STAP perustettiin vuonna 2009 ja sen nimi oli alunperin Kumpulan vaihtopiiri. Nimi haluttiin kuitenkin vaihtaa, koska jäsenmäärä alkoi kasvaa nopeasti Helsingin alueella. STAP perustettiin muun muassa siksi, että se mahdollistaa ekologisen ja taloudellisen muutoksen yhteiskunnassa ja koska virallinen rahatalous on toistuvasti kriisissä (van der Wekken 2012, 102, 107). Jäseniä on noin kolme tuhatta (Moisio 2013, 75). STAP ei ole tarvinnut lainkaan rahoitusta toimiakseen ja toiminta on muutenkin vapaamuotoista ja jäseniensä näköistä (STAP 2). STAP kuuluu *Community Exchange Systems* (CES) -verkostoon, jossa on mukana aikapankkeja ja paikallisraharyhmiä kymmenistä maista (STAP 1). Stadin Aikapankki noudattaa monin tavoin kansainvälisiä aikapankkiperiaatteita, mutta se on myös monilta osin kehittynyt omaan suuntaansa.

Aikapankki haastaa nykyisen itseparjäämisen mantran, koska sen toiminta perustuu luottamusta ja tasa-arvoa lisäävään yhteistoimintaan. ”Aikapankki vahvistaa paikallista demokratiaa, tasaa hyvinvointia ja antaa vaihtoehdon nykyiselle pankkitoiminnalle” (STAP 1). Jäseninä voivat toimia yksilöt, osuuskunnat ja yhdistykset. STAP:n toiminta on demokraattista, koska jäsenillä on mahdollisuus äänestää ja osallistua päätöksentekoon kokouksissa (STAP 3). Aikapankille on myös sosiaalipoliittista tilausta, koska se voi täydentää valtion tarjoamia sosiaalipalveluita. Stadin Aikapankki on vahvasti arvopohjainen yhteisö; arvot perustuvat jäsenien yhteisiin arvoihin. Yhteisön arvoja ovat esimerkiksi oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, ekologisuus, vastavuoroisuus, kulttuurinen muutos, rahatalouden vähentäminen, paikallisuus, yhteistyö ja leppoisuus. (STAP 1.)

STAP:ssa vaihdonyksikkönä toimii *tovi*, joka vastaa mitä tahansa tunnin mittaista työtä. Ideana on, että jokainen aikapankin jäsen tarjoaa muille jäsenille osaamaansa ja haluamaansa työtä ja saa vastineeksi sellaista apua, jota itse tarvitsee. (STAP 2.) Myös tavaroita voidaan aikapankin kautta ostaa ja myydä, mutta nekin on veloitettava toveissa. (STAP 3.) Vuonna 2011, vaihdettiin yhteensä noin 2200 tovia (van der Wekken 2012, 102).

Kaikki ovat tervetulleita STAP:n jäseniksi ja aikapankkitoimihenkilöiksi (STAP 2). Jäsenille on oma Internet-palvelu *verkkotori*, jonka kautta jokainen jäsen näkee helposti minkälaista apua on tarjolla ja mitä itse on aikapankin kautta jo tehnyt. Verkkotoripalvelu on luotu alunperin Etelä-Afrikassa. (STAP 1.)

Tovit tilitetään verkkotorilla kaupan jälkeen sen perusteella miten paljon aikaa auttamiseen on kulunut. Toveja ei tarvitse tienata tai menettää vain yhden tovin tarkkuudella; myös desimaalit ovat sallittuja. Myyjä on vastuussa tovien tilittämisestä eli *tovittamisesta*. Se tapahtuu CES-verkkotorin kautta ja perustuu täysin luottamukseen. Toisaalta hyvät auttajat saavat suosituksia muilta jäseniltä, mikä helpottaa hyvien auttajien löytämisessä ja luottamuksen säilymisessä. Riitatilanteet pyritään ratkaisemaan jäsenien kesken, mutta myös STAP-ryhmä auttaa tarvittaessa. Vapaaehtoisista muodostuva STAP-ryhmä on päävastuussa toiminnan yleisistä linjauksista, mutta aikapankin jäsenet ovat itse vastuussa omista toimistaan. Kaikista aikaapankkijäsenten tekemistä vaihdoista peritään CES-järjestelmän sisäinen 2 %:n vero. STAP perii vuosittain jokaiselta jäseneltä yhden tovin jäsenmaksuna. Verotettavat tovit ja jäsenmaksut käytetään aikapankkitoiminnan kehittämiseen ja ylläpitämiseen sekä apua tarvitsevien jäsenten ja yhteisöjen auttamiseen. (STAP 3; van Der Wekkenin sähköpostivastaus.)

Kaikkien aikapankkien jäsenien on noudatettava *tovietikettiä*, joka määrittelee miten STAP:ssa tulee toimia ja mihin arvoihin toiminta perustuu. Tovietikettiin kuuluu muun muassa se, että jäsenet ilmoittavat verkkotorilla selvästi minkälaista apua he tarjoavat tai minkälaista vaihtopyyntöä he toivovat. STAP:n kautta voi saada apua esimerkiksi lastenhoidossa, puutarhanhoidossa ja tietokoneen käytössä (van der Wekken 2011, 102). Avunantamisesta saa myös kieltäytyä. Palvelukseen liittyvien lisäkulojen (bensakulut, tarvikkeet yms.) mahdollinen hyvittäminen on sovittava tapauskohtaisesti jäsenien kesken. Jokainen jäsen on lopulta itse vastuussa teoistaan ja siitä, että kunnioittaa tovietikettiä. Tovietiketti on jäsenten apuna, mutta sitä ei ole pakko noudattaa sanatarkasti. Tärkeintä, on että jäsenet ovat tyytyväisiä yhteistyöhön. (STAP 3.)

Saadakseen apua ei tarvitse olla toveja tilillä; toveja voi olla myös velkaa. Näin ollen apua voivat aina saada kaikki, myös uudet jäsenet. Tärkeintä on, että pitkällä aikavälillä kaikki auttavat ja saavat apua. Tovieiden maksimimäärä per jäsen on 50 tovia. Jäsen ei myöskään saa olla tätä enempää toveja velkaa. Nämä rajat eivät ole täysin ehdottomia ja niiden tarkoitus on lähinnä ylläpitää tasapuolista vaihtoa. STAP:n jäsen saa milloin vain lopettaa jäsenyytensä. (STAP 3.)

Aikapankki on rahajärjestelmän kannalta kiinnostava ilmiö, koska se mahdollistaa hyvin erityislaatuisen taloudellisen vaihdannan muodon. Ruby van der Wekken, yksi Stadin Aikapankin perustajajäsenistä, on sitä mieltä, että: ”[t]oisin kuin tavallinen rahajärjestelmä, vaihtopiiri luo yhteisöllisyyttä ja luottamusta” ja ”linkittämällä paikallisia ruohonjuuritason aloitteita voidaan rakentaa elinvoimainen vaihtoehto globaalille kapitalistiselle järjestelmälle” (van der Wekken 2010, 1). ”Aikapankeissa on kyse samaan aikaan täydentävästä ja itseorganisoituvasta palvelujärjestelmästä sekä vaihtoehtoisesta rahajärjestelmästä” (Eskelinen 2014, 14).

STAP voidaan liittää myös laajempaan yhteiskunnalliseen liikehdintään. Se linkittyy kansainväliseen aikapankkiverkoston eli CES-verkoston ja edustaa monin tavoin LETS-tyyppistä vaihtokulttuuria (Local Exchange Trading System). Lisäksi STAP:n voidaan ajatella edustavan vihreää taloutta, talousdemokratiaa, solidaarisuustaloutta, yhteishyvän taloutta sekä commons-taloutta. Tämän lisäksi STAP on kyseenalaistamassa nykyistä vaihdantakulttuuria talousdemokratia-liikkeen, Positive Money –liikkeen, International Movement For Monetary Reform –liikkeen ja Public Banking Institutun kaltaisten toimijoiden ohella. Aikapankki voidaan nähdä yhtenä varteenotettavana taloudellisen vaihdannan vaihtoehtona ja täydentävänä ”rahajärjestelmänä”.

2.2.2 Aikaisemmat tutkimukset Stadin Aikapankista

Stadin Aikapankkia on tutkittu jokseenkin vähän. STAP:a on tutkittu lähinnä pro gradu -töissä, joita ovat muun muassa Johanna Laarkon tutkimus: *Aikapankki arjen rikastuttajana. Näkökulmia aikapankkitoimintaan osana kotitalouksien arkea* (2013) ja Laura Moision tutkimus: *Aikapankki jäsenten kertomana. Palveluiden vaihdanta aikaa vastaan* (2013) sekä Iikka Lovion: *Aikapankki. Tutkimus lahjaperustaiseen vaihtoon perustuvasta yhteisöllisyyden rakentamisesta Helsingissä* (2011). Ruby Van der Wekkenin puheenvuoro Aalto Yliopiston julkaisussa *Towards Peer-production in Public Services: cases from Finland*, tarkastelee Stadin Aikapankkia solidaarisuustalouden ja vertaistuotannon näkökulmasta (ks. Van Der Wekken 2012; tutkielman luku 4.5). Lisäksi Teppo Eskelisen (2014) raportti *Aikapankkien yhteiskunnalliset vaikutukset ja verotus* tarkastelee Stadin

Aikapankin ja muiden Suomen aikapankkien jäsenien näkemyksiä aikapankkitoiminnasta. Raportti keskittyy erityisesti aikapankkiin liittyvään verotukseen.

Ikka Lovio tutkii aikapankkia pro gradu –tutkielmassaan muun muassa Marcell Maussin lahjateorian näkökulmasta. Hän analysoi aikapankkia vertaistuotannon, kiitollisuudenvelan ja vastavuoroisuuden näkökulmasta. Lovion tutkimus on ensimmäinen tutkimus Stadin Aikapankista. Hänen mukaansa aikapankki lisää sosiaalista ja yhteisöllistä vaihdantaa taloudessa. (ks. Lovio 2011.) Lovio ymmärtää aikapankin arvon nimenomaan sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmasta, koska tavanomainen talous edustaa melko kasvotonta ja pinnallista vaihdantaa. Aikapankki on hänen tutkimuksensa mukaan ennen kaikkea arjen helpottaja. (Lovio 2011, 26–28.)

Lovion tutkimuksen aihealue koskettaa hieman omaakin tutkimusaiheittani, mutta Lovion taloudellinen näkökulma eroaa vahvasti tästä tutkimuksesta. Joitakin yhtymäpintoja Lovion ja tämän tutkimuksen välillä kuitenkin on. Lovio esimerkiksi vertailee tutkimuksessaan aikapankkirahaa ja virallista rahaa osana taustateoriaa. Hänen pääkiinnostuksensa on kuitenkin aikapankin ja lahjavaihdon välisen yhteyden analysoimisessa. Lovion mukaan virallinen raha ja aikapankin tovi eroavat merkittävästi toisistaan vaihdonvälineinä. Virallinen raha on monikäyttöisempi kuin tovi, koska sen avulla voidaan arvottaa lähes kaikkia palveluita ja tavaroita. Vaihdonvälineet eroavat myös arvon määräytymisen kautta; tovien arvo on vakio, kun taas virallisen rahan arvo vaihtelee. Lisäksi Lovio mainitsee, että toveihin ei liity koronkiskontaa, vaikka virallinen rahajärjestelmä perustuu sille. Aikapankkirahan merkittävä piirre on myös se, että tovien käyttö rajoittuu melko pienelle alueelle, mikä lisää tovin yhteisöllistä merkitystä (Lovio 2011, 91). Rahataloudellinen hyöty ei ole Lovion haastateltavien mukaan erityisen tärkeää aikapankkivaihdannassa. Aikapankki kuitenkin täydentää rahajärjestelmää. (Lovio 2011, 60, 62.) Lisäksi tutkimus osoittaa, että aikapankki vahvistaa ydintaloutta (lähiyhteisöön liittyvä rahaton taloudellinen toiminta), toisin kuin virallinen rahatalous (Lovio 2011, 86). Lovio ei suhtaudu viralliseen rahan tutkimuksessaan kovinkaan kriittisesti. Pyrin tässä tutkimuksessa menemään järjestelmien vertailussa huomattavasti syvemmälle.

Laura Moisio esittelee tutkielmassaan aikapankkitoimintaa ja tutkii aihetta Stadin Aikapankin jäsenien kokemusten, kuluttamisen ja palveluprosessin näkökulmasta.

Kyseessä on markkinointitutkimus. Tutkielmassa pohditaan syitä aikapankkiin liittymiselle ja aikapankin tuomaa sisältöä jäsenien elämään. Tutkimuksen mukaan tärkeimmät aikapankin ulottuvuudet jäsenille ovat: ”apu arjessa, lisämauste elämässä, yhteisö, näkemyksien avartaja ja merkityksellinen toiminta” (Moisio 2013, 67). Hänen tutkielmansa taustalla on ajatus siitä, että kuluttajat suosivat yhä enemmän vaihtoehtoisia ja aktiivisia taloudellisia toimintatapoja, koska kriittisyys vallitsevaa markkinalogiikkaa kohtaan on kasvanut. (ks. Moisio 2013.)

Pyrin tutkimuksessani tuomaan laajan rahataloudellisen perspektiivin sekä Stadin Aikapankkiin että rahajärjestelmään. Suurin osa aikaisemmista tutkimuksista painottuu STAP:n sosiaaliseen puoleen, kun taas tässä tutkimuksessa keskitytään enemmän sen taloudelliseen ja ekologiseen ulottuvuuteen. Tutkin ennen kaikkea rahajärjestelmän uudistamista aikapankkilaisten silmin. Tutkimuksen keskiössä on rahajärjestelmän ja Stadin Aikapankin ekologinen ulottuvuus.

Koska tutkimus keskittyy Stadin Aikapankkiin, eikä aikapankkeihin yleisesti ottaen, niin tässä luvussa ei tarkastella yksityiskohtaisesti aiempia tutkimuksia aikapankista. (Tutkimuksen useissa luvuissa kuitenkin hyödynnetään ja esitellään niitä aikaisempia tutkimuksia aikapankista, jotka liittyvät tutkielman aiheeseen.) Aikapankkia on tutkittu kansainvälisesti melko paljon, esimerkiksi sosiaalisen inklusion (ks. Marks 2012), vertaistuotannon (ks. Carroll 2012), yhteisöllisyyden (ks. Seyfang & Smith 2002), ekologisen vaihdannan (ks. Seyfang & Longhurst 2013; Seyfang 2009) ja hyvinvoinnin näkökulmasta (ks. Seyfang 2006).

Rahajärjestelmän ja aikapankin välistä yhteyttä ei ole tietääkseni aiemmin tutkittu, ainakaan tällä tavalla kuin tässä tutkimuksessa. Myöskään Stadin Aikapankkia ei ole aikaisemmin tarkasteltu vastaavasta näkökulmasta. En löytänyt aiempia suomalaisia tutkimuksia, joissa käsiteltäisiin rahajärjestelmän ympäristövaikutuksia ja ulkomaillakin siihen liittyvä tutkimus on lisääntynyt vasta viime vuosina. Toisaalta tämän tutkimuksen empiirinen puoli ei mahdollista yleistettävää johtopäätöksiä Stadin Aikapankista ja sen jäsenistä. Tutkimus nojautuu ennen kaikkea aiempaan kirjallisuuteen, jota haastateltavien näkemykset elävöittävät ja konkretisoivat.

2.3 Degrowth

Kohtuutalous eli degrowth on olennainen näkökulma tässä tutkimuksessa, koska se tukee hyvin tutkielman sisältöä, taustoittaa tutkimusta ja tuo taloudelliseen ulottuvuuteen ympäristönäkökulman. Degrowth-sanalle on suomen kielessä monia vastineita, kuten: ”kasvun purkaminen, talouslasku, kasvuvapaus, kohtuutalous, ja myötämäki” (Ollila 2010, 5). Käytän tutkimuksessani degrowthista suomen kielen vastineita ”kohtuutalous” ja ”kasvun purkaminen”, koska ne kuvastavat parhaiten sitä, mistä degrowthissa on kysymys. Esittelen ensin lyhyesti talouskasvun ja degrowth-ajattelun taustaa, jonka jälkeen tarkastelen degrowth-ajattelijoiden näkemyksiä kohtuutaloudesta.

Taloukasvuun perustuva talousjärjestelmä syntyi 1700-luvulla, jolloin maailma oli vielä hyvin erilainen; työvoimasta, maasta ja luonnonvaroista ei ollut pulaa. 1700-luvulta noin 1900-luvun puoliväliin asti talous kasvoikin ekologisten rajojen puitteissa ja se loi myös hyvinvointia esimerkiksi uusien työpaikkojen muodossa. Taloukasvu ei ole ollut pelkästään ongelmien aiheuttaja, vaan siitä on ollut myös paljon hyötyä. (Sukhdev 2011, 18.)

Sotien jälkeen taloukasvu muuttui pikku hiljaa kestävämmäksi niin lajien monimuotoisuuden, ihmisten hyvinvoinnin kuin planeetan ekosysteemienkin kannalta. Ihmiskunnan haasteina on ollut jo vuosikymmeniä lukuisat ympäristöongelmat, joita taloukasvulogiikka tuskin ratkaisee. Kaiken lisäksi valtiot käyttävät bruttokansantuotetta (BKT) edistyksen mittarina, vaikka se ei kuvasta hyvinvointia, vaan ainoastaan taloudellisia toimintoja. Talousmalli onkin aiheuttanut lukuisia ongelmia ja siksi nykyinen talousjärjestelmä ja siihen liittyvä kasvupakko on kyseenalaistettava. (Sukhdev 2011, 18–19.)

Kohtuutalousojattelua on ollut jo kauan ennen kun nykyinen degrowth-suuntaus kehitettiin. Kasvun rajat ymmärrettiin jo yli kaksisataa vuotta sitten (Victor 2008, 69–70). Taloudellisen kehityksen suunta onkin alettu pikku hiljaa näkemään kestävämmänä, minkä takia ympäristöongelmiin on herätty. Teollistumista ja talouden roolia on kritisoitu niin kulttuurisesti kuin ekologisestikin. Esimerkiksi Marcel Mauss, Émile Durkheim, Karl Polanyi ja Erich Fromm ovat kyseenalaistaneet kulutusyhteiskunnan toimintatavat. Luontoa

säästävemmän yhteiskunnan puolestapuhujia ovat olleet esimerkiksi Jacques Ellul, Cornelius Castoriadis, ja Ivan Illich. Myös väestötieteilijä Thomas Malthusin ajatukset auttoivat ymmärtämään rajallisen planeetan ongelmat myös talouskasvun näkökulmasta. (Latouche 2010, 18–19.) Lisäksi valtavirtaisessa taloustieteessä ei useinkaan oteta huomioon biologisia tekijöitä. Muun muassa termodynamiikan lakien huomiotta jättäminen on johtanut piittaamattomuuteen luonnonvarojen riittävydestä. Uusklassinen taloustiede kytkettiin aikoinaan lähes kokonaan irti luonnosta. (Latouche 2010, 20–21.)

Myös ekonomisti Kenneth Boulding tiedosti jo vuosikymmeniä sitten talouskasvun ongelmallisuuden ja vallitsevan talouskäsitteiden haitalliset seuraukset ympäristölle. Hän ymmärsi ikuisen talouskasvun olevan paradoksi rajallisella maapallolla. Hän kuvailee kasvutaloutta ”cowboy-taloudeksi”, koska talous perustuu aggressiiviseen ja häikäilemättömään mentaliteettiin, jossa ajatellaan, että riistettävää maata on loputtomiin. Hänen mielestään tulisi ajatella realistisesti, että maapallo on suljettu kosmonauttinen järjestelmä. Maapallo on Bouldingin mukaan avaruusalus, jossa kaikki hyödynnettävä materia on rajallista ja siksi taloudenkin pitäisi tunnustaa nämä rajat. (Latouche 2010, 21; Boulding 1966.)

Taloustieteen emeritusprofessori Serge Latouche on yksi Degrowth-liikkeen johtohahmoista. Hänen mukaansa talouden on muututtava, koska muuten ajalehdimme kohti ympäristökriisiä. Näkemyksensä tukena hän viittaa lukuisiin ympäristöalan tutkimuksiin lähtien Rachel Carsonin *Äänetön kevät* (1962) ja Rooman Klubin *Kasvun rajat* (1972/1973) –teoksista päätyen hallitustenvälisen ilmastopaneelin (IPCC:n) ja lukuisten ympäristöjärjestöjen tutkimuksiin. Nykyisestä kasvun paradigmasta on luovuttava, koska talous tulisi saada takaisin maapallon rajoihin. Ei riitä, että ongelma tiedostetaan; ympäristökriisin välttäminen vaatii konkreettisia toimenpiteitä. Kasvuyhteiskunta-ajattelusta on luovuttava, koska kestävä elämäntapa ei ole sen kanssa sopusoinnussa. Latouchen mukaan on tutkittava kasvun purkamisen seurauksia, hahmoteltava ihanteellinen degrowth-yhteiskunta ja tavat, joilla saavuttaa tuo tila. (Latouche 2010, 8–10).

Kestävän kehityksen professori Tim Jackson on yksi tunnetuimmista degrowth-asiiantuntijoista. Jacksonin mukaan hyvinvointia ei tulisi enää rinnastaa liikaa taloudelliseen

onnistumiseen, koska se edustaa aivan liian kapeakatseista ymmärrystä. Köyhien maiden kohdalla talouskasvussa on järkeä, mutta vauraampien maiden kohdalla kasvu johtaa jo järjettömyyksiin. Länsimaissa vaurautta pitäisi mieluummin jakaa kuin kasvattaa. Kasvusta on tullut itsestäänselvyys ja siksi harvoin pohditaan, mihin kasvua oikeastaan edes tarvitaan. Lisäksi hyvinvoinnin ymmärtäminen talouskasvun kautta on melko nuori ajatus. Kasvu ei ole vastaus kaikkeen. Tärkeä ja vaikein askel onkin hylätä talouskasvupakko ja siihen liittyvä BKT-mittarin yliarvostaminen. (Jackson 2011, 25–27.)

Nykyinen talouskriisi avaa Jacksonin mukaan mahdollisuuden vuosikymmeniä kestäneen talousharhan päättämiseen ja taloudellisen suunnan muuttamiseen. Hyvinvointia ei voida luoda vain materialistisella tavalla, se on jo ajatuksena järjetön. Hyvinvointi pitää sisällään myös onnellisuuden, terveyden, yhteisöllisyyden ja elämän merkityksellisyyden, ja näiden arvojen toteutumista eivät planeetan rajat uhkaa. (Jackson 2011, 38.) Hyvinvointiin vaikuttavat myös monet muut tekijät, kuten koulutus, demokratia, luottamus, turvallisuus ja kyky vaikuttaa ympäristöön. Kasvun purkaminen ei välttämättä tarkoittaisi elämisen rajoittamista, vaan parhaassa tapauksessa degrowth loisi nykyistä paremman, kestävämmän ja monipuolisemman elämäntavan. Kukoistus luonnon rajoissa on realistinen haaste. (Jackson 2011, 68–69.)

Myös Peter A. Victor on yksi degrowth-ajattelun pioneereista. Hän on hyvin samoilla linjoilla kohtuutalousnäkemysten suhteen kuin Latouche ja Jackson. Victorinkin (2008, 38) mielestä ihmisten on kyseenalaistettava ajatus siitä, että talouskasvu olisi pitkäikäinen ratkaisu yhteiskunnalliseen menestykseen. Victorin mukaan talouskasvun ja hyvinvoinnin välistä yhteyttä on liioiteltu jo kauan. Edelleen useimmat taloustieteen kirjat väittävät, että talouskasvun avulla saavutetaan täystyöllisyys, riittävä ympäristönsuojelu ja köyhyyden minimointi, vaikka lukuisat todisteet puhuvat näitä väitteitä vastaan. (Victor 2008, 150–151.)

Latouchen mukaan kasvun dynamiikan kannalta oleellista on tehokkuuden ja työtuntien välinen yhteys. Mitä enemmän ihmiset tekevät töitä, sitä nopeampaa talouskasvu on ja mitä tehokkaampaa tuotanto on sen vähemmän työntekijöitä tarvitaan. Siksi tuotantoa pyritään jatkuvasti kasvattamaan, jotta se kompensoisi tehokkuuden aiheuttamaa työttömyyttä. Näin ollen tehokkuus ei tosi asiassa vähennä ympäristökuormitusta. Tehokkuus johtaisi ajan

myötä kasvuttomuuteen ja talouselämän supistumiseen, jos sitä ei kompensoitaisi lisääntyvällä tuotannolla. Nykyinen tehokkuuskäsitys ei täten pelasta talouskasvupakolta. (Jackson 2011, 118–119.)

Jackson toteaa, että luonnonvarat hupenevat vauhdilla ja samalla niiden kysyntä kasvaa jatkuvasti. Näin ollen niiden riittämättömyys tulee aiheuttamaan tulevaisuudessa paljon ongelmia. Pelkkä riittävyys ei ole ongelma, vaan myös se, että nykyisten resurssien tuotanto itsessään on kestämatöntä. Tämän lisäksi elinympäristön laatu huononee vuosi vuodelta ja lukuisat ekosysteemipalvelut ovat jo uhattuna. Niinpä Jackson puhuuikin ”ekologisesta velasta”, koska ihmiset ovat eläneet kestäättömällä tavalla (Jackson 2011, 55–56). Myöskään ilmastonmuutosongelmaa ei ole kyetty nykyisessä talousjärjestelmässä ratkaisemaan. Talouskasvulle onkin olemassa monenlaiset ekologiset rajat ja talouskasvujärjestelmä on synnyttänyt lukuisia ongelmia. (Jackson 2011, 27–35.) Victor toteaa, että öljyvarantojen hupeneminen on suurin viimeaikaisista luonnon varoihin liittyvistä haasteista, koska ihmiskunta on vielä varsin riippuvainen öljystä. Siksi uusiutuviin energiamuotoihin olisi panostettava yhä enemmän. (Victor 2008, 69–70.) Raakamateriaalien hupenemista suurempi uhka lienee kuitenkin elintärkeiden ekosysteemien jatkuva heikentyminen (Victor 2008, 88). Energiankulutus ja kasvihuonekaasupäästöt on saatava kestäväälle tasolle ja väestönkasvu on saatava hidastumaan ja samalla talouskasvu olisi pidettävä aisoissa (Victor 2008, 123).

Latouchen mukaan degrowth-käsite pyrkii erottautumaan kestävä kehityksen käsitteestä, koska kestävä kehitys on menettänyt uskottavuuttaan sanan väärinkäytön yleisyyden takia. Kestävä kehitys on sanana paradoksi, koska siihen liittyy ainakin toistaiseksi talouskasvupakko ja muita kestäättömiä oletuksia. Kestävä kehitys edustaa pahimmillaan vain viherpesua. Parhaimmillaankin se tuntuu edustavan vain vähemmän haitallista kehitystä kuin ennen, kuten lisääntyvää ekotehokkuutta tai pieneneviä päästöjä. Kestävä kehitys käsitteestä olisi syytä irtaantua, koska se antaa ihmisille väärän kuvan aidosti kestävästä elämäntavasta. (Latouche 2010, 15–18.) Tässä tutkimuksessa käytän kestävä kehitys käsitettä siten, että se pitää sisällään myös kohtuutalouden tarpeet. Määrittelen kestävä kehityksen kehitykseksi, mikä mahdollistaa ylisukupolvisen kestävä elämäntavan.

Latouchen mukaan talouskasvusta on tullut riippuvuus. Jos talous ei kasva, kaikki romahtaa. Kasvun pakkopaita latistaa ihmiselämän liialti kuluttamiseksi, mikä johtaa jätemäärien kasvuun. Kulutus perustuu ennen kaikkea kolmeen tekijään: mainonta ylläpitää kulutushalua, luotonanto mahdollistaa kuluttamisen ja tuotteiden suunniteltu lyhytikäisyys vaatii jatkuvasti ostamaan uusia tuotteita. Kulutus perustuu kyltymättömyyteen ja keinotekoiseen tarpeeseen ostaa uusia tuotteita, sillä läheskään kaikki kulutushyödykkeet eivät ole tarpeellisia. Hyödykkeiden sijasta voidaan puhua jopa turhakkeista. (Latouche 2010, 22–24.)

Vähentäminen on Latouchen mukaan tärkeä askel kasvun purkamisessa. Sekä tuotantoa että kulutusta tulisi vähentää merkittävästi; tuhlaus tulisi minimoida. Kertakäyttökulttuurista olisi pikku hiljaa luovuttava. Tärkeä askel kasvun purkamisessa on myös uusiokäyttö ja kierrätys. Kulutus olisi mietittävä uudesta ja kestävästä näkökulmasta (Latouche 2010, 50).

Kasvutalous ei olisi Latouchen mukaan suosittua, jos sen haitat tehtäisiin selkeästi näkyviksi. Kasvun haitat ilmenevät salakavalasti ympäristön tilan heikentymisenä ja nykyisten ja tulevien sukupolvien hyvinvoinnin vähentymisenä sekä kolmannen maailman kärsimyksenä. (Latouche 2010, 39.)

Muutos talouskasvupakosta kohtuutalouteen on suuri, koska kasvuyhteiskunnasta ei voida suoraan hypätä kasvuttomaan yhteiskuntaan; siitä seuraisi valtavasti kärsimystä, kuten työttömyyttä ja lisää poliittisia säästötoimenpiteitä. On kehitettävä kasvuton yhteiskuntamalli, jossa kasvuttomuus ei ole ongelma. (Latouche 2010, 13–14.) Degrowthin ”päämääränä on yhteiskunta, jossa työskennellään ja kulutetaan vähemmän ja eletään paremmin” (Latouche 2010, 14). Kyse ei siis ole missään nimessä talouselämän taantumisesta tai ihmiskunnan kehityksen pysähtymisestä, vaan uudenlaisen elämäntavan synnyttämisestä. Degrowth hyödyntää sekä nykypäivän edistystä että vanhan maailman viisautta. (Latouche 2010, 52.)

Latouche suosii kulttuurista vallankumousta, koska hänen mukaansa kasvuun uskotaan ideologioista ja valtiomuodoista riippumatta ympäri maailman niin sitkeästi, että muutos ei synny itsestään. Näin ollen muutos vaatii jotain muuta kuin vain äänestämisoikeuden käyttämistä. Poliitiikkaa pitää radikaalisti muuttaa. On luotava kasvun purkamisen malli,

johon päättäjät sitoutuvat. Degrowth on yhteiskuntaa ohjaava periaate, joka tähtää eettisempien yhteiskuntien mahdollistamiseen. Kasvun ”hyvä kierre” on osoittautunut kaikkea muuta kuin hyväksi kierteeksi ja siksi Latouchen mukaan on hahmoteltava ”kasvun purkamisen hyvä kierre”. (Latouche 2010, 39–42.) Latouchen mukaan:

Tämä hyvä kierre voidaan kiteyttää kahdeksaksi etapiksi, jotka ovat: arvojen muuttaminen, markkina-ajattelun rajoittaminen, rakenteiden muuttaminen, varallisuuden uusjako, paikallisuus, vähentäminen, uudelleenkäyttö ja kierrättäminen. Näistä toisiinsa kytkeytyneistä tavoitteista voi syntyä sopusointuinen, sosiaalinen ja kestävä, kasvuton yhteiskunta. (Latouche 2010, 42.)

Latouche ei silti usko, että muutos välttämättä onnistuu. Eikä näitä kahdeksaa askelta tarvitse noudattaa orjallisesti, vaan harkinnan mukaan. (Latouche 2010, 42.) Voidaan siis ajatella, että nämä etapit voidaan räätälöidä yhteiskunnan tarpeiden ja arvojen mukaan.

Tärkeimmät askeleet kohti degrowth taloutta eivät ole monimutkaisia. Tärkeintä on sopeuttaa kulutus ekologisen jalanjäljen avulla takaisin maapallon rajoihin. Tämä vaatii jopa kymmenien prosenttien vähennystä kulutuksessa. Ongelmien todellinen hinta on saatava näkyväksi esimerkiksi ympäristöverotusta kiristämällä. Verotuksen avulla voitaisiin tuoda esille nykyisten halpojen hintojen keinotekoisuus. Turvalliseen ja kestäväan viljelyyn palaaminen on tärkeä askel kohtuutalouteen siirtymisessä. Tuholaismyrkköjen haitat (esimerkiksi ihmisten endokriiniset ongelmat, mutaatiot, syövät) voidaan osittain välttää luopumalla riskialttiista myrkyistä. On alettava kuluttamaan nykyistä enemmän suhdehyödykkeitä. Suhdehyödykkeet tarkoittavat tavallisia hyödykkeitä aineettomampia ja sosiaalisempia hyödykkeitä, joita ovat esimerkiksi ystävyys, onnellisuus ja tiedon jakaminen. Useille suhdehyödykkeille ei löydy planetaarisia rajoja, koska ne eivät perustu materiaan. (Latouche 2010, 84–86.) Kohtuutalous perustuukin hyvin erilaisiin periaatteisiin kuin nykyinen kulutusyhteiskunta.

Yhteenvetona voidaan sanoa, että nykyinen kasvuun perustuva talousmalli ei ole monellakaan tavalla sopusoinnussa ympäristön kestävyuden kanssa. Ympäristötutkimusten haasteisiin ei ole valtavirran taloustieteessä vastattu siitäkään huolimatta, että talouskasvu ei lisää enää edes onnellisuutta monissa länsimaissa. Jos kehitysmaat kasvavat yhtä

nopeasti kuin länsimaat, talouskasvun rajat tulevat vastaan erittäin nopeasti. Valitettavasti yhteiskunnat on tehty riippuvaisiksi kasvusta, joten kasvun purkaminen vaikuttaa mahdottomalta ajatukselta. Talouskasvu on kuitenkin pakko pysäyttää, koska kasvua ei ole osattu kytkeä irti ympäristöhaitoista. (Jackson 2011, 36–38.) Degrowth-keskustelu osoittaa sen, että nykyinen talouskäsitelmä ei ole johtanut ekologiseen, onnelliseen ja tasapainoiseen elämäntapaan.

2.4 Rahajärjestelmä

Rajaan rahajärjestelmän koskemaan vain virallisia ja yleistyneitä instituutioita, jotka rahaa luovat ja säätelevät. Näin ollen aikapankkia ei luokitella tässä tutkimuksessa osaksi rahajärjestelmää, jotta aikapankki ja rahajärjestelmä eivät käsitteellisesti mene sekaisin. Vaihtoehtoiset vaihdantainstituutiot voidaan kuitenkin nähdä osana rahajärjestelmää, jos niiden merkitys vaihdantakulttuurissa kasvaa.

Määrittelen aluksi termin vaihdanta, koska se on keskeinen käsite tässä tutkimuksessa. ”Vaihdanta on sopimus A:n ja B:n välillä toisen osapuolen tavaroiden tai palvelujen siirtämiseksi toiselle tämän tavaroita tai palveluita vastaan” (Rothbard 2009, 25). Tärkeintä on, että kaikki osapuolet hyötyvät vaihdosta. Oikeastaan vaihdannan idea on juuri, se että osapuolet arvostavat eri asioita. Se mitä osapuoli A saa on tärkeämpi osapuolelle A kuin osapuolelle B. Ilman vaihdantaa kaikki yksilöt olisivat omillaan ja ilman vaihdantaa erikoistumista ja työnjakoakaan ei syntyisi. Se on välttämätön osa ihmiselämää. (Rothbard 2009, 25–26.)

Tässä teoriaosassa keskitytään pääosin kriittiseen taloustieteelliseen rahateoriaan sekä rahajärjestelmään liittyvään teoriaan. Tämä osa johdattelee ymmärtämään nykyistä rahajärjestelmää ja tukee analyysilukua. Aluksi käydään läpi hieman rahajärjestelmän ja rahan historiaa. Sen jälkeen esittelen nykyisen rahajärjestelmän sekä valtavirtaisen taloustieteen että vaihtoehtoisten ja täydentävien teorioiden valossa.

2.4.1 Rahajärjestelmän historia

Kultaraha keksittiin Lydiassa (maantieteellisesti nykyisessä Turkissa) jo vuosisatoja ennen ajanlaskumme alkua. Ensimmäinen paperiraha sen sijaan keksittiin Venetsiassa 1200-luvulla. Paperiraha syntyi kultaseppien liiketoiminnan kautta. Kun kultasepän asiakkaat toivat kultaa kultasepän varastoon säilytykseen palvelumaksua vastaan, asiakkaat saivat tästä todisteeksi kuitin. Asiakkaat saivat kuittia vastaan hakea kultansa takaisin, kun kullalle (eli rahalle) tuli käyttöä. Ajan myötä oivallettiin, että kuitteja eli lupauksia kullasta oli helpompi käyttää vaihdonvälineenä kuin itse kultakolikoita; näin ensimmäinen paperiraha oli keksitty ja samalla nykyaikaisempi pankkitoiminta sai alkunsa. (Lietaer & Dunne 2013, 24–25.)

Kultasepät huomasivat, että kaikki asiakkaat eivät hae samanaikaisesti kaikkea kultaansa pois. Asiakkaat eivät myöskään tienneet kuinka paljon kultasepän varastossa oli yhteensä kultaa. Näin ollen kultasepälle tuli kiusaus tehdä ylimääräistä voittoa lainaamalla osa asiakkaiden omistamasta kullasta korvausta vastaan. Kultasepät alkoivatkin lainata osan siitä kullasta, joka oli alunperin heillä vain säilössä. Näin kultasepät keksivät tavan luoda rahaa tyhjästä, koska he lainasivat rahaa yli varojensa. Tämä tapa vakiintui Euroopassa yleiseksi pankkitoiminnaksi jo 1600-luvun puolella. Tämän käytännön pohjalle rakentui myös nykyinen pankkijärjestelmä, joka sai lopulta laillisen aseman. (Lietaer & Dunne 2013, 25; Bagus 2011, 30–31.) Alunperin pankit olivat kuitenkin ainoastaan rahavarastoja (Rothbard 2009, 54) ja selvityslaitoksia velkasuhteista (Ahokas & Holappa 2014, 64; ks. Mitchell-Innes 1914).

Raha keksittiinkin alun perin yksityisissä käsissä ja rahaa käytettiin aluksi ilman valtion ohjausta (Bagus 2011, 30–32; ks. Rothbard 2009). Historiallisten tutkimusten kautta on kuitenkin selvinnyt, että valtioperustainen raha lienee ollut kaikkein olennaisin osa rahan historiaa ja on sitä edelleenkin. Rahainstituutio kehittyi pitkälti valtion toimesta ja valtion kontrollin kautta. (Ahokas & Holappa 2014, 27.) Valtion ja yksityisten pankkiirien yhteistyö syntyi alun perin siitä syystä, että valtion piti keksiä tapa rahoittaa sodankäyntiä. Muun muassa yksityisomisteinen Bank of England sai rahanluomisen monopolin Englannissa 1600-luvun lopulla valtion sotimisen rahoittamiseksi ja pankki lainasikin rahaa

sodankäyntiä varten. Rahajärjestelmä nykyaikaisemmassa muodossaan vakiintui ensimmäisenä Englannissa mahdollistaen teollisen vallankumouksen. Järjestelmä levisi Englannista lopulta lähes koko maailmaan. (Lietaer ym. 2012, 15.) Velkarahakäytännöstä tuli lopulta globaali ja sama rahajärjestelmä on vielä tänäkin päivänä pääpiirteissään voimassa. (Lietaer & Dunne 2013, 25–26.)

Kansainvälinen rahajärjestelmä perustui vuosina 1946–1971 Bretton Woods-järjestelmään. Kyseinen järjestelmä perustui siihen, että kaikkien valuuttojen arvot olivat sidottuja dollarin arvoon tiettyjen rajojen sisällä. Tämän lisäksi dollari perustui kultakantaan. (Korkman 2013, 30–31.) Bretton Woods -järjestelmä kehitettiin Yhdysvalloissa pitkälti siitä syystä, että valtiot eivät voisi enää holtittomasti muunnella valuuttojensa arvoja (Bagus 2011, 35). Toisaalta järjestelmä vähensi jäsenmaiden taloudellista itsemääräämisoikeutta.

Kultakannan aikaan kolikoihin oli laitettu tietty määrä kultaa, joka takasi sen arvon. Setelit olivat myös vaihdettavissa kultaan. Eri valuuttojen arvot perustuivat siihen, miten niiden arvo oli kullassa määriteltynä sovittu. Kultakanta oli klassisen taloustieteen mukaan rahan arvon automaattinen sopeutusmekanismi, koska kultakantaan sitoutuneiden valtioiden hinnat vakautuivat kullan arvon mukaan. Toisaalta kultakantakaan ei ollut varsinaisesti ratkaisu ongelmiin, koska kultakannasta huolimatta hintataso vaihteli ja talouskriisejä syntyi. (Korkman 2013, 23–25.) Kultakannasta luopuminen johti siihen, että kulta jäi keskuspankkien omaisuudeksi, koska rahaa ei saanutkaan enää vaihtaa takaisin kultaan (Bagus 2011, 35).

Bretton Woodsin ja ylipäänsä kansainvälisen taloudellisen yhteistyön avuksi luotiin taloudellisia instituutioita, kuten kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) vuonna 1945 ja myöhemmin kehitysmaille suunnattu Maailmanpankki (WB). Kansainvälisestä valuuttarahastosta tuli taloutta valvova elin, joka antoi jäsenmaille talouteen liittyviä suosituksia ja tarvittaessa myös lainaa. Yleisesti ottaen Bretton Woodsin ja näiden uusien instituutioiden tarkoitus oli vapauttaa maailmankauppa aiemmista rajoituksista. Bretton Woods -järjestelmä toimi kohtuullisesti ainakin 1970-luvulle asti. (Korkman 2013, 31.)

Bretton Woods -järjestelmästä luovuttiin lukuisten haasteiden vuoksi presidentti Nixonin päätöksellä vuonna 1973. Siitä lähtien valuuttojen arvot ovat kelluneet vapaasti toisiinsa

nähdessä ja kultakantaan tuskin enää koskaan palataan. (Korkman 2013, 24, 32.) Tämä on ollut suurin rakenteellinen muutos, joka rahajärjestelmässä on tapahtunut pitkään aikaan.

Bretton Woodsin jälkeen uutta rahaa luotiin yleisesti ottaen holtittomasti, jotta valtioiden hyvinvointimenot voitaisiin kattaa. Jatkuva inflaatio ja devalvoinnit johtivat kuitenkin kestäättömään oravanpyörään. (Bagus 2011, 36–37.) Bretton Woodsin jälkeen rahajärjestelmällä ei ollut enää selkeää kansainvälistä sopimusta. Euroopassa alettiin puhua lähes heti Bretton Woodsin kaaduttua Euroopan omasta rahajärjestelmästä. Euroopan maat eivät olleet erityisen innokkaita ajatukselle, koska rahaan liittyvät sopimukset vähentävät maiden autonomiaa ja aiheuttavat helposti rahapolitiittisia ongelmia. (Korkman 2013, 33–34.) Toisaalta kelluvien valuuttojen ongelmat yhdessä inflaatio-kierteen kanssa kannustivat pohtimaan uudenlaista rahajärjestelmää Eurooppaan.

Keskuspankkipääjohtajien komitea laati 80-luvun lopulla yhteistyössä komission kanssa selvityksen yhteiseen rahaan liittyen. EU:n rahaliittoa eli Emua olisi tuskin edes luotu ilman tätä komiteaa. (Korkman 2013, 42–44.) Joka tapauksessa yhteinen rahapolitiikka syntyi ja Euroopan keskuspankki eli EKP perustettiin vuonna 1998. Euroja alettiin fyysisesti painamaan vuonna 2002. (Korkman 2013, 38–39.)

Vaikka Emun kehitys oli ensimmäiset kymmenen vuotta melko positiivista, niin lopulta yhteinen rahapolitiikka osoittautui virheeksi. EU:n yhteinen talous rakennettiin väärälle pohjalle, mikä on johtanut hyvin vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen, johon on ollut vaikea löytää toimivaa ratkaisua. (Korkman 2013, 88–89.) On silti hyvä muistaa, että muun muassa Suomessa on ollut taloudellisia kriisejä jo ennen Emuun liittymistä (ks. Autio & Hjerpe 1996). EU:n rahapolitiikka johti lopulta siihen, että vain harvat jäsenmaat täyttävät EU:n tiukat taloudelliset ehdot (Pakaslahti 2011, 160). Tiukka talouskuri johti taloudellisiin vaikeuksiin. EU:n tiukka talouskuripolitiikka on myös pakottanut jäsenmaat leikkaamaan menojaan ja tiukentamaan verotusta, koska ongelmien väitetään johtuvan vain jäsenmaiden epäonnistuneesta taloudenpidosta. (Ahokas & Holappa 2014, 14–15.)

Rahatalouden pelisäännöt ovat ajan myötä vakiintuneet ja unohtuneet. Näin rahan luonne pysyy pimennossa. Rahajärjestelmä kehittyi eniten sinä aikana, jolloin luonnonvaroista ei ollut pulaa ja jolloin darwinistinen olemassaolontaisteluideologia oli voimissaan. Ajan

henki oli aivan toisenlainen kuin nykyään. Koska rahajärjestelmää ei ole vuosisatoihin merkittävästi uudistettu (kultakannasta luopumisen lisäksi), raha mukaillee vielä tänäkin päivänä vanhentuneita käsityksiä rahataloudesta. (Lietaer & Dunne 2013, 1–2.) Rahajärjestelmän historia osoittaa myös sen, että rahajärjestelmä on ollut oikukas ja kriisialtis jo pitkään.

2.4.2 Rahan historia

Rahajärjestelmän historian lisäksi tarkastelen erikseen myös rahan historiaa. Käsittelem rahan ja rahajärjestelmän historian selvyuden vuoksi erillisissä alaluvuissaan. Aluksi tarkastellaan sitä, miten rahasta kehittyi yleisesti hyväksytty vaihdannan väline.

Raha edustaa epäsuoraa taloudellista vaihdantaa. Epäsuorassa vaihdannassa tuote tai palvelus vaihdetaan johonkin sellaiseen tuotteeseen, joka on helposti vaihdettavissa siihen tuotteeseen, jonka lopulta tarvitsee. Epäsuorassa vaihdannassa hyödynnetään siis jotakin välikappaletta, joka helpottaa vaihtoa. Raha toimii tällaisena välikappaleena. Rahalle eli kätevälle vaihdonvälineelle on oltava runsaasti kysyntää. Lopulta käy usein niin, että jokin vaihdonväline vakiintuu ja siksi sitä käytetään lähes kaikissa vaihtokaupoissa maksuvälineenä. On myös mahdollista, että kehittyi useita rinnakkaisia rahoja. Nämä yleistyneet vaihdonvälineet edustavat rahaa. Aikoinaan rahana on käytetty esimerkiksi suolaa, voita, tupakkaa, helmiä ja jalometalleja. (Rothbard 2009, 27-29.) Raha kehittyi osittain juuri siitä syystä, että ihmiset eivät enää vaihtaneetkaan hyödykkeitään niihin hyödykkeisiin, joita he juuri sillä hetkellä halusivat, vaan vaihtoivat ne johonkin sellaiseen hyödykkeeseen, jota pystyi käyttämään kaikkien tuotteiden ostamiseen (Bagus 2011, 29). Raha on tämä vaihdantaa helpottava hyödyke.

Klassisen taloustieteen mukaan raha on kehittynyt edellä mainittujen loogisten vaiheiden jälkeen yleiseksi ja käteväksi vaihdonvälineeksi. Raha kehittyi valtavirtaisen teorian mukaan vapailla markkinoilla ihmisten välillä vain vaihdantaa helpottavista ja käytännöllisistä syistä. Raha nimittäin mahdollistaa sen, että ihmisten ei tarvitse tehdä monimutkaisia vaihtokauppoja (Hahnel 2008, 211). Vaihdonvälineiksi sopivat aluksi parhaiten jalometallit, mutta lopulta metallirahat korvattiin esimerkiksi paperirahalla ja

pankkitalletuksilla. Rahan arvo oli pitkään sidottuna jalometallien arvoon. Valtavirtaisen taloustieteen mukaan raha on ennen kaikkea hyödyke. Tämä yksinkertainen kuvaus rahasta esitetään lähes jokaisessa taloustieteen oppikirjassa. (Ahokas & Holappa 2014, 25–26, 35.)

Loogisuudesta huolimatta valtavirtaisen taloustieteen kuvaus rahan synnystä ei empiirisesti näytä pitävän paikkaansa. Antropologisten tutkimusten mukaan raha ei ole syntynyt vain vapaasti markkinoilla. Rahaan perustuva vaihdanta on aina ollut monimutkainen sosiaalinen järjestelmä, johon on liittynyt vastavuoroisuutta ja uudelleenjakoa. Yksinkertaiseen vaihtoon perustuva raha on liioiteltu yksinkertaistus. Antropologisten tutkimusten mukaan raha kehittyi nimenomaan velkasuhteiden kautta. Velkakäsite on tunnettu jo ainakin viisituhatta vuotta. Velkaa on käytetty jo tuhansia vuosia vallan muotona. Velkojat ovat tavalla tai toisella alistaneet muut velalliseen asemaan. Myös Karl Marx tiedostaa, että vaihtotilanteessa toinen osapuoli on usein velkoja ja toinen velallinen ja tämä asetelma vaikuttaa luokkien väliseen taisteluun, koska velka vaikuttaa ihmisten välisiin suhteisiin (Marx 2013 [1867], 132-133). Primitiivisissä yhteisöissäkin raha perustui ennen kaikkea luottoon. Raha on alusta asti ollut velkaan ja luottoon perustuva instituutio (ks. Graeber 2011). Luotonanto perustuu siihen olettamukseen, että lainanottaja lainaa rahan, jonka olettaa voivansa maksaa tulevaisuudessa takaisin. Tämän takia luotonantoon liittyy aina epävarmuutta. (von Mises 1996, 540.) Nykyinen raha kehittyi tuhansia vuosia kestäneen velkainstituution pohjalta. (Ahokas & Holappa 2014, 26–27, 87–89).

Velkaraaha tarkoittaa tässä tutkimuksessa rahaa, joka on luotu lainanannon kautta. Lyhyesti määriteltynä velka on velvollisuus maksaa lainattu rahasumma takaisin (Graeber 2011, 13). Velkojan ja velanottajan välillä on oltava mahdollisuus yhdenvertaisuuteen eli siihen, että heidän välinsä tasapainottuvat, kun velka on maksettu takaisin. Velka on itse asiassa tapahtuma, joka tapahtuu tämän prosessin välissä; ennenkuin tilanne on tasapainotettu. (Graeber 2011, 120–122.)

Valtion hyväksymät kolikotkin ovat alusta asti olleet ”merkkejä velkasuhteesta”. Valtio pystyi kolikoilla maksamaan menojaan. Valtavirtaisen teorian mukaan valtio halusi ainoastaan mahdollistaa yleisen vaihdonvälineen mahdollisimman kätevän käytön ja rahan arvon luotettavuuden ja siksi valtio otti rahan hallitsemisen vastuulleen virallisten

kolikoiden avulla. Tosiasiassa valtiot lopulta monopolisoivat rahapajatoiminnan, jolloin ne saivat yksinoikeuden luoda fyysistä rahaa (Bagus 2011, 31). Todellisuudessa kolikoita tarvittiin ennen kaikkea sotilaallisten menojen ja sotilaiden palkkojen maksamiseen, siksi kolikot yleistyivät valtion toimesta. (Ahokas & Holappa 2014, 75–77; ks. Mitchell-Innes 1913.)

Valtio alkoi vaatia myös verot maksettavaksi tällä yleistyneellä vaihdonvälineellä eli rahalla, mikä takasi rahan laaja-alaisen käytön ja teki virallisesta rahasta välttämättömyyden. Kaikilla oli oltava rahaa, jotta he voisivat maksaa veroja. Tästä syystä myös muut kuin sotilaat olivat velvollisia hankkimaan valtion kolikoita esimerkiksi myymällä sotilaille hyödykkeitään. Rahaan perustuva verotuskäytäntö muutti suunnattomasti vaihdon kulttuuria ja teki valtiosta merkittävän toimijan rahataloudessa. (Ahokas & Holappa 2014, 77–78.) Suomessa rahakulttuuri yleistyi vasta 1870-luvulla. Suomen pankki perustettiin 1800-luvun alussa (Autio & Hjerppe 1996, 11).

Taloudellinen vaihdanta voi perustua hyvin monenlaisiin periaatteisiin. Rahaa on käytetty vaihdonvälineenä varsin monista eri lähtökohdista. Adam Smith uskoi, että vaihdannan perustana oli itsekkyyteen perustuva vaihtokauppa ja oman edun tavoittelu, kun taas monien antropologisten tutkimusten mukaan talous voi perustua myös lahjavaihdantaan, kollektiiviseen vaihdantaan, vastavuoroisuuteen, anteliaisuuteen ja uudelleenjakoon (Ahokas & Holappa 2014, 45–46; ks. Polanyi 2009, 99–101 & Mauss 1999 [1925].) On myös oleellista mainita, että alkukantaisemmat vaihdantaan liittyvät instituutiot toimivat pitkään rinnakkain virallisemmän rahajärjestelmän kanssa ja välillä toinen käytäntö on syrjäyttänyt toisen. Kehitys ei ole ollut täysin suoraviivaista, koska vaihdannan instituutiot aina kilpailevat keskenään. (Ahokas & Holappa 2014, 61–62.) Riippuu pitkälti ajasta ja kulttuurista, mikä vaihdannan tapa milloinkin sopii parhaiten. Vaihdantakulttuuri on aina sosiaalisesti rakentunut.

Rahan ja rahajärjestelmän historia on kaikkea muuta kuin yksinkertainen ja selkeä tapahtumasarja. Hyvin monenlaisia käytäntöjä on hyödynnetty vaihdannassa, mutta luotto- ja velkaperusteinen raha on empiirisen näytön perusteella luotettavampi teoria rahan luonteesta kuin hyödykeperustainen teoria. Molemmat teoriat täydentävät toisiaan ja eri aikoina rahan luonne on vaihdellut.

2.4.3 Rahajärjestelmän toimintamekanismi

Seuraavaksi esitellään miten rahajärjestelmä toimii. Tämä alaluku pitää sisällään muun muassa sen, miten raha luodaan, millainen rooli keskuspankillla ja Euroopan Unionilla on ja miten valtio rahoittaa toimintaansa.

Valtiolla on yksinoikeus painaa fyysistä valuuttaa (setelit ja kolikot), mutta valtaosa rahasta ei ole valtion keskuspankin painatuttamaa rahaa. Suurin osa rahasta on tavallisten talletuspankkien luomaa rahaa. Ne nimittäin luovat suurimman osan siitä rahasta, jota ne lainaavat ihmisille ja yrityksille. Talletuspankkien lainaama raha luodaankin pääosin tyhjästä, koska ne eivät omista läheskään kaikkea sitä rahaa, jonka ne saavat lainata. Talletuspankkeja ovat kaikki liikepankit, säästöpankit ja osuuspankit. Pankkien tarvitsee usein omistaa vain noin 10 % siitä rahasta, jonka ne lainaavat asiakkailleen. Tästä syystä nykyistä järjestelmää kutsutaan osittaisvarantojärjestelmäksi. Jos pankkien pitäisi omistaa kaikki raha, jonka ne lainaavat eteenpäin (100 %:n varantovaatimus), uutta rahaa ei juurikaan syntyisi enää talouteen, koska tällä hetkellä uuden rahan luominen on pääosin talletuspankkien vastuulla. Lainan ottaminen pankista luo talouteen rahaa ja velan takaisin maksaminen pankille poistaa taloudesta rahaa. Rahan määrä taloudessa riippuu pelkästään siitä, miten paljon velkaa on olemassa. Tämä on valtion hyväksymä, laillinen käytäntö rahan luomiselle. (Daly & Farley 2011, 289–292; ks. Jackson 2010, 49.) Raha onkin ennen kaikkea velkasopimus.

Velkaan perustuvasta pankkirahasta pyydetään myös korkoa. Koska rahaa ei ole koskaan yhtä paljon olemassa kuin velkaa korkoineen on olemassa, niin velkaa on otettava jatkuvasti lisää, jotta rahamäärä taloudessa ei supistuisi liikaa. Korkoa vastaavaa rahamäärää ei nimittäin koskaan luoda talouteen, kun laina otetaan ja velkaraha luodaan. (Daly & Farley 2011, 289–292.) Jos siis kaikki velat maksettaisiin samaan aikaan pois, kaikki raha häviäisi taloudesta kokonaan ja korot jäisivät kokonaan maksamatta. (Lietaer & Dunne 2013, 40–41.) Koronkiskontaa pidetään palkintona odottamisesta. Korke on prosentuaalinen ylijäämä, joka alkuperäiseen velkaan lasketaan päälle sovitun ajan kuluessa. (Keynes 1951, 217, 261.)

Osittaisvarantojärjestelmä on käytännössä mahdollinen siksi, että 10 %:n reservivaatimus riittää useimmiten pankkitoiminnan pyörittämiseen siitä yksinkertaisesta syystä, että ihmiset eivät halua samaan aikaan rahojaan pankista pois. Täten pankkien ei käytännössä tarvitse omistaa kaikkea rahaa, jonka ne lainaavat. Riittää, että ihmiset luottavat pankkijärjestelmään. Pankkikriisi syntyy kuitenkin aina, jos ihmiset vaativat samanaikaisesti rahansa pois pankista. (Daly & Farley 2011, 289–292.) Nykyjärjestelmä on altis kriiseille, koska pankkiirit saavat lainata yli varojensa luomalla uutta rahaa. Ilman osittaisvarantojärjestelmää pankkiirien kyky tehdä voittoa olisi huomattavasti nykyistä pienempi (Hahnel 214–215, 218). Koronkiskonnan lisäksi pankit saavat tuloja myös erilaisten palvelumaksujen ja sijoitustoiminnan kautta.

On hyvä tarkastella myös keskuspankin roolia rahajärjestelmässä. Vaikka talletuspankit ovat päävastuussa rahan luomisesta, niin keskuspankki pystyy toiminnallaan kontrolloimaan rahan kokonaismäärää taloudessa. Keskuspankilla on useimmiten kolme tapaa vaikuttaa rahan kokonaismäärään. Ensinnäkin keskuspankki pystyy vaikuttamaan talletuspankkien asettamiin korkoihin diskonttokorkoa muuttamalla ja sitä kautta rahan määrään taloudessa. Mitä suuremman diskonttokoron keskuspankki vaatii, sitä pienemmäksi rahan määrä taloudessa kehittyy. Keskuspankki voi määrittää myös pankkien reservivaatimustason, joka vaikuttaa suoraan siihen, miten paljon rahaa muut pankit voivat lainata (ja luoda). Kolmas tapa vaikuttaa rahan kokonaismäärään on se, että keskuspankki ostaa tai myy valtion takaamia velkakirjoja. (Ahokas & Holappa 2014, 142–145; Daly & Farley 2011, 294–295.) Euroopan keskuspankki toimii pääosin samoilla periaatteilla kuin Yhdysvaltojen keskuspankki (FED), vaikka eroavaisuuksiakin löytyy (Bagus 2011, 93–98).

Ilman keskuspankkia valtion kontrolli rahataloudesta olisi melko vähäistä. Tästä syystä keksittiin keskitetty pankkitoiminta eli keskuspankkitoiminta. Keskuspankit eivät aina ole valtion omistamia. Esimerkiksi Yhdysvaltojen keskuspankki eli Federal Reserve on yksityisomisteinen pankki (Daly & Farley 2011, 292.) Keskuspankit ovat silti aina valtion käytettävissä. Vain keskuspankilla on lupa painatuttaa uutta setelirahaa ja se toimii pankkien pankkina. Kaikkien pankkien on pakko tehdä keskuspankin kanssa yhteistyötä; ne tallettavat reservinsä eli varallisuutensa aina keskuspankkiin. Toisin sanoen talletuspankit ovat keskuspankin asiakkaita. (Rothbard 2009, 88–90.)

Oleennaista keskuspankeissa on myös se, että keskuspankkikin toimii osittaisvarantojärjestelmän mukaisesti. Näin ollen suuri osa valtion takaamastakin rahasta luodaan tyhjästä. (Rothbard 2009, 88–89.) Keskuspankkirahakin on inflaatiolle altis (Rothbard 2009, 59). Vaikka yksityispankkiirit alun perin keksivät osittaisvarantojärjestelmän, niin lopulta kävi kuitenkin niin, että valtiosta tuli suurin inflaation mahdollistaja ja ohjailija. Valtio alkoi hyödyntää luottoa, koska se antoi valtiolle näennäisesti uusia taloudellisia mahdollisuuksia ja valtaa säännellä taloutta. (von Mises 1996, 794.)

EU:lla on ollut suuri vaikutus Suomen rahajärjestelmään ja rahapolitiikkaan. Tiivistetysti sanottuna: ”euroalueella on yksi raha ja yksi keskuspankki (Euroopan keskuspankki, EKP) sekä yksi rahapolitiikka” (Korkman 2013, 36.) Emu eli Euroopan Unionin rahaliitto perustuu ylikansallisen keskuspankin rahapolitiikkaan. Toisin sanoen Emu-jäsenmaat ovat menettäneet rahanan liittävän autonomiansa Euroopan keskuspankille. EU:n jäsenmailla ei ole enää lainkaan valtaa rahapolitiikassa. (Korkman 2013, 49–51.)

EKP:n tärkein tehtävä on hintavakauden mahdollistaminen. Sen pitkän linjan tehtävänä on pitää inflaatio lähellä 2 %. EKP huolehtii rahan kokonaismäärästä EU:n alueella muun muassa setelirahan painamisen avulla. Ainoa tapa purkaa EKP:n autonomia olisi luoda uusi perussopimus, joka vaatisi yksimielisyyden ja ratifioinnin kaikkien jäsenmaiden välillä. Euroopan parlamentilla ei ole mitään tapaa vaikuttaa rahapolitiikkaan. (Korkman 2013, 49–51.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että EU-maat eivät voi muuttaa valuuttansa arvoa, eivätkä ne voi luoda omatoimisesti lisää rahaa. Siksi säästötoimenpiteet ja yhteiskunnallisten rakenteiden muuttaminen on EU-maiden yleinen tapa sopeutua talouteen (Huerta de Soto 2011, 11.)

EU-valtiot voivat saada lisää rahaa käyttöönsä kahdella tavalla. Yksi tapa on saada rahaa verotuksen kautta ja toinen tapa on lainata raha Euroopan keskuspankilta korkoa vastaan. Rahan lainaaminen EKP:ltä on monimutkainen ja monivaiheinen prosessi (ks. Bagus 2011). Yksinkertaisesti selitettynä jäsenmaan täytyy maksaa ottamansa velka EKP:lle korkoineen päivineen viimeistään kymmenen vuoden sisällä velanotosta. Velan voi maksaa yleensä vain ottamalla lisää velkaa. Valtio voi saada niin kauan lisää velkaa, kun pankit luottavat valtion maksukykyyn. (Bagus 2011, 99.) Käytännössä valtiot joutuvat loputtomaan velkakierteeseen, koska rahajärjestelmän rakenteet eivät mahdollista kaikkien

velkojen poismaksamista (Bendell & Greco 2013, 224–225). Edellämainitut pankkikäytännöt pätevät lähes joka maahan, vaikka yksityiskohdat vaihtelevatkin maittain.

Vaikka rahajärjestelmä on sinänsä monimutkainen, sen peruseriaate on yksinkertainen: valtio on täysin riippuvainen rahoitussektorin lainaamasta rahasta ja valtio ei voi koskaan maksaa kaikkia velkojaan samanaikaisesti pois. Valtio voi kuitenkin säädellä rahan kokonaismäärää keskuspankin kautta ja valtiolla on yksinoikeus painaa käteisrahaa. Suurin osa taloudessa kiertävästä rahasta luodaan tyhjästä talletuspankeissa osittaisvaranto-käytännön mukaisesti. Rahajärjestelmä synnyttää nykyisen rahanluomisprosessin ja rahapolitiikan takia myös jatkuvaa inflaatiota. Pankeista lainattava raha edustaa velkaa ja lähes kaikki pankit perivät korkoa lainaamastaan rahasta. Lisäksi velkaa on aina olemassa enemmän kuin rahaa sen takaisin maksamiseen. EU:lla on suuri vaikutus Emu-maiden rahapolitiikkaan, koska Emu-maat ovat menettäneet rahapoliittisen autonomiansa Euroopan keskuspankille.

2.4.4 Klassinen ja keynesiläinen näkökulma rahaan

Vaikka tutkielmani pääkiinnostus on uusien näkökulmien esille tuomisessa, tarkastelen hieman myös klassisia ja keynesiläisiä teorioita rahasta. Ilman valtavirtaisen rahateorian tuntemista, olisi vaikea ymmärtää, miksi rahapolitiikka on nykyisenlaista ja miksi vaihtoehtoiset teorit ovat tärkeä osa rahatalouden ymmärtämistä. Esittelen ensin klassisen koulukunnan käsityksen taloudellisesta toiminnasta, minkä jälkeen tarkastelen John Maynard Keynesin näkemyksiä.

Valtavirtaisen eli uusklassisen taloustieteen mukaan talous ohjautuu näkymättömän käden avulla, Adam Smithin teorian mukaisesti. Tämän näkemyksen mukaan markkinoiden tulisi toimia itseohjautuvasti, koska sen uskotaan automaattisesti johtavan taloudelliseen tasapainoon. Näin ollen markkinoiden toimintaan ei tulisi millään tavalla puuttua. Etenkin Adam Smithin *Kansojen varallisuus* -teos on muokannut nykytaloustieteen käsityksiä. 1980-luvulta asti suosittu uusliberalistinen suuntaus on myös läheisessä yhteydessä uusklassiseen eli uusliberalistiseen talousteoriaan. Tämä suuntaus painottaa pientä julkista sektoria ja vähäistä markkinoiden sääntelyä. (Ahokas & Holappa 2014, 29–30,

371.) Klassinen korkoteoria väittää, että tasapainotila löytyy aina itsestään, joten korkoihin ei tarvitse valtion toimesta puuttua. (Keynes 1951, 210–213.) Valtavirtaisen taloustieteen väite rahasta on se, että sen kokonaismäärää ei saa kasvattaa keinotekoisesti, koska se vaikuttaa ainoastaan inflaatiota kiihdyttävästi. Perinteisen näkemyksen mukaan rahamäärän kasvattamisella ei ole mitään hyödyllisiä vaikutuksia. (Ahokas & Holappa 2014, 16.)

John Maynard Keynes tutki urallansa erityisesti rahaan liittyviä kysymyksiä. Hän sanoutui irti monista klassisen koulukunnan näkemyksistä eli näkemyksistä, jotka vieläkin vaikuttavat merkittävästi taloustieteessä. Myös Keynesin ajatuksilla on ollut niin suuri vaikutus kansantaloustieteeseen ja hänen jälkeensä on alettu puhumaan ”keynesiläisistä” ja ”ei-keynesiläisistä” kansantaloustieteilijöistä. (Suviranta 1951, 7–8, 11–12.)

Keynesin mukaan talous ei löydä parasta tasapainoaan ilman valtion oikeanlaista ohjausta, vaikka klassinen taloustiede luottaakin itseohjautuvuuteen. Hänen mukaansa on oleellista ymmärtää kokonaiskulutuksen ja säästämisen merkitys työllisyydelle ja taloudelle. Keynes suosittelee korkoteoriassaan ennen kaikkea halvan rahan politiikkaa. Hänen mukaansa on viisainta, että yhteiskunta lisää luoton eli rahan määrää taloudessa, jotta korko pysyy tarpeeksi matalana. Alhainen korko ylläpitää kulutusta, joka on (täys)työllisyyden kannalta hyvä asia. Pelkkä kysynnän ja tarjonnan laki ei hänen mukaansa riitä. (Suviranta 1951, 8–10.)

On silti tärkeää pitää mielessä, että Keynesin suosittamat taloudelliset ohjauskeinot olivat pääosin 1930-luvun hankalaan taloudelliseen tilanteeseen räätälöityjä. Hänen päätavoitteensa olivat korkea työllisyys ja pulakausien välttäminen aktiivisella matalan koron finanssipolitiikalla. Pitkälti Keynesin takia täystyöllisyystavoite on edelleen yksi tärkeimmistä tavoitteista politiikassa. Toisaalta hänen teoriaansa on kritisoitu siksi, että myös hänen suosittamansa finanssipolitiikka synnyttää jatkuvaa inflaatiota. Lisäksi keynesiläinen rahapolitiikka vaatii valtion puuttumista talouteen, mikä monella tavalla sekoittaa talouden toimintaa. (Suviranta 1951, 13–14). Oleellista Keynesin ajattelussa on kuitenkin se, että valtio voi rahapolitiikallaan lieventää talouden suhdannevaihteluita. Joka tapauksessa vielä tänäkin päivänä taloustiede luottaa muun muassa Friedmanin ja Hayekin klassisiin oppeihin rahasta sekä Keynesin näkemyksiin ja kieltäytyy ottamasta muita näkökantoja huomioon (Lietaer & Dunne 2013, 35).

Valtavirtaisen rahateorian mukaan raha on ennen kaikkea vaihdonväline, arvon yksikkö ja arvon säilyttäjä. Tämän teorian mukaan nykyinen raha on kätevä ja tehokas vaihdonväline, koska ihmiset ovat hyväksyneet sen ajan saatossa vaihdonvälineeksi lähes mille tahansa vaihtokaupalle. Raha on Karl Marxin mukaan ”aineellisen varallisuuden yleinen edustaja, koska se voidaan muuttaa välittömästi miksi tavaraksi tahansa” (Marx 2013 [1867], 130.) Mikään muu vaihdonväline ei olisi yhtä yleishyödyllinen, koska lähes kaikki haluavat tai tarvitsevat rahaa. Marxilla on muutenkin melko samanlainen käsitys rahasta ja sen historiasta kuin klassisessa taloustieteessä, mutta hän tiedosti myös rahan velkapuolen (Ahokas & Holappa 2014, 37-38; Marx 2013[1867], 132-133). Rahan tulee myös säilyttää arvonsa mahdollisimman hyvin, jotta se olisi toimiva vaihdonvälineenä, siksi rahaa kuvataan arvonsa säilyttäjäksi. Jotta raha olisi käytännöllinen, sillä täytyy olla myös yksikkö, kuten dollari tai euro, jonka kautta sen vaihtoarvo voidaan ymmärtää. (Daly & Farley 2011, 285–287.) Todellisuudessa raha on muutakin kuin vain vaihdonväline, arvon yksikkö ja arvon säilyttäjä (Lietaer & Dunne 2013, 2.) Klassinen kuvaus ei paljasta kaikkea rahasta.

2.4.5 Täydentävät teoriat rahasta

On tärkeää pohtia rahataloutta uusklassista ja keynesiläistä näkökulmaa laajemmin, jotta raha voitaisiin instituutiona ymmärtää mahdollisimman moniulotteisesti. Se miten raha ymmärretään, vaikuttaa paljolti siihen, miten rahaa hyödynnetään yhteiskunnassa ja minkälaiseksi rahapolitiikka ja rahajärjestelmä muokkautuvat. Lietaerin ja Dunnen (2013, 2) mukaan ekonomistit eivät usein kuvaile teoksissaan, mitä kaikkea raha todellisuudessa on, koska he useimmiten vain kuvailevat, mitä rahalla voidaan tehdä. Seuraavaksi esitellään näkökulmia, jotka täydentävät edellä mainittuja teorioita rahasta ja tarkentavat sitä, mitä kaikkea raha on.

Suurin osa nykyisestä rahasta on *fiat*-rahaa eli rahaa, jonka arvoa ei ole sidottu mihinkään todelliseen vaurauteen, kuten kultaan. Nykyinen raha luodaan yksinkertaisesti tyhjästä. Fiat-raham nimi liittyy latinalaiseen sanontaan *Fiat lux* (tulkoon valo). Sanonta kuvastaa rahan luomisen voimaa; raha voidaan luoda jumalallisesti tyhjästä. Näin ollen rahan arvo perustuu ainoastaan ihmisten väliseen luottamukseen ja uskomukseen. (Daly & Farley

2011, 290; Lietaer & Dunne 2013, 26.) Luottamuksen lisäksi virallisella rahalla on myös laillinen asema (Korkman 2013, 23–24.)

Raha ei täten enää edusta todellista varallisuutta, kuten kultaa, vaan ainoastaan virtuaalista varallisuutta. Rahan itseisarvo on mitätön. Pelkkä seteli itsessään ei ole enää muuta kuin arvoton paperinpala, mutta sen avulla voidaan vaihtokaupassa saada todellista varallisuutta, kuten tavaroita ja ruokaa, jotka ovat todellista varallisuutta. Rahan arvo määräytyy sen mukaan, miten paljon sitä on kierrossa ja miten paljon sitä olisi syytä olla kierrossa. (Daly & Farley 2011, 288–289.) Lisäksi on syytä tähdentää, ”että raha – ainakin yli 90 %:a siitä – ei ole fyysisessä muodossa. Se on pääasiallisesti numeroita tietokonejärjestelmissä.” (Täyttä rahaa -ehdotus 2013, 10.) Suurin osa rahasta onkin digitaalisessa muodossa pankkien tietojärjestelmissä.

Läheskään kaikki raha ei ole enää reaalityökalun kytköksissä. Finanssimarkkinat toimivat rahalla, jonka ei tarvitse olla yhteydessä reaalityökalun eli fyysiseen maailmaan. Rahasta itsestään on tullut kauppataivaraa. Samalla raha on vieraantunut alkuperäisestä tehtävästään vaihdonvälineenä ja velkasuhteena. Siitä on tullut finanssimaailmassa itse päämäärä ja spekuloinnin kohde. Näin ollen ajatus rahasta pelkkänä vaihdonvälineenä on pahasti vääristynyt. Itse asiassa niin kutsuttu kasinotalous (fyysisestä maailmasta irroitettu talous) on jo 20 kertaa suurempi kuin fyysiseen maailmaan kytköksissä oleva reaalityökalu. Rahalla spekulointi aiheuttaa taloudellista epävakautta globaalissa mittakaavassa. (Daly & Farley 2011, 296–298.)

Luottorahateorian mukaan raha on pääasiassa maksuväline, jolla velat voidaan hoitaa ja suuri osa rahataloudesta perustuu yksityisten tahojen välisiin velkasuhteisiin, kuten aiemmin on todettu (Ahokas & Holappa 2014, 78–79, 82). Luottorahateorialla on suuri käytännön merkitys talouden hallitsemisessa. Niin kauan kuin raha ymmärretään lähinnä vaihdonvälineeksi, rahamäärän kasvattaminen taloudessa nähdään vain inflaation synnyttäjänä, koska rahan väitetään saavan arvonsa kokonaisrahamäärän mukaan. Jos raha todellisuudessa edustaakin velkasuhteita, niin rahan kokonaismäärä kuvastaakin velkasuhteiden määrää taloudessa. Siksi lisääntyvä rahamäärä johtaa yleensä myös tuotannon kasvuun, jolloin inflaatiota ei synny. Velkaa tarvitaan nimittäin todellisten asioiden rahoittamiseen ja yhteiskunnan pyörittämiseen, eikä rahamäärän keinotekoiseen

kasvattamiseen. Tästä syystä luottorahateorialle uskolliset taloustieteilijät, kuten Schumpeter, Keynes ja Minsky eivät suositelleet samoja toimenpiteitä rahatalouden suhteen kuin klassiset taloustieteilijät. (Ahokas & Holappa 2014, 86). Oleellista on siis se, mihin rahamäärän kasvu johtaa, eikä se kuinka paljon rahaa talouteen luodaan.

Rahan todellisen luonteen paljastuminen tarkoittaa sitä, että velkasopimukset eli rahan kokonaismäärä vaikuttaa kokonaistuotannon määrään ainakin yhtä paljon kuin saatavilla oleva työvoima ja tehokkuus. Siksi valtion tulisi säädellä rahan kokonaismäärää siten, että rahamäärä vastaisi rahan todellista tarvetta, jolloin se olisi taloudellisen toiminnan kanssa sopusoinnussa. Tämä vakauttaisi taloutta ja ylläpitäisi tuotantoa. Rahan velkaluonne olisi ymmärrettävä, jotta taloutta voidaan hallita nykyistä paremmin. (Ahokas & Holappa 2014, 21–22.)

Raha on hyvinkin moniulotteinen instituutio. Raha on samanaikaisesti velkasopimus, vaihdonväline, kauppatavaraa ja luottamukseen perustuva sopimus. Raha edustaa ennen kaikkea velkaa ja rahan avulla yksittäiset velat voidaan maksaa. Tässä tutkimuksessa nojaan ennen kaikkea luottorahateoriaan, koska teoriana se on tarkempi kuin valtavirtainen hyödykerahateoria. Luottorahateoria antaa myös lukuisia syitä sille, miksi rahajärjestelmää ja rahapolitiikkaa kannattaa tarkastella kriittisesti; raha ei olekaan sitä mitä sen on luultu olevan.

3 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Kyseessä on yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus. Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus on ollut tieteenlajina olemassa jo vuosikymmeniä, mutta paikan vakiinnuttaminen tiedemaailmassa on ollut hidasta ja haastavaa. Suomessa tieteenlaji syntyi 1990-luvun alussa. (Massa 2014, 11–12.) Pyrin tässä tutkimuksessa jatkamaan tätä monitieteistä tutkimusperinnettä, sillä pelkästään taloustieteellinen ymmärrys rahasta ei riitä. Tutkimus ei kuitenkaan menetelmien suhteen poikkea tavanomaisesta yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta.

Tutkimus nojautuu sosiaaliseen konstruktionismiin, jonka mukaan ihmisten ja yhteisöjen todellisuudentaju ja maailmankuva on sosiaalisesti rakentunut. Vallitsevaa käsitystä totuudesta ei näin ollen voida pitää itsestäänselvyyttenä. Todellisuuskäsitys on aina altis muutoksille ja se on riippuvainen ajasta ja paikasta. Käsitys totuudesta on aina myös kytköksissä valtaan muun muassa siksi, että se mitä pidetään kulttuurisesti totuutena tai normaalina käytöksenä, vaikuttaa siihen miten ihmiset pyrkivät käyttäytymään. Tämän tieteenfilosofisen suuntauksen näkökulmasta käsitys totuudesta on jatkuvasti etenevä prosessi. (Henry 2007.) Näin ollen myös totuus rahasta ja rahataloudesta on rakentunut sosiaalisesti ja siksi myös rahakulttuuri on kyseenalaistettavissa ja muutettavissa. Se miten ihmiset ymmärtävät rahajärjestelmän, vaikuttaa siihen miten siihen suhtaudutaan.

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen ja lähestymistapa tutkimusaiheeseen on kriittinen. Laadullisesta eli kvalitatiivisesta tutkimuksesta sanotaan usein, että sen avulla saadaan perinpohjaista tietoa, jota ei kuitenkaan voida yleistää. Laadullisessa tutkimuksessa ollaan usein kiinnostuneita ilmiöistä, joita ei pystytä selittämään totutulla tavalla tai joille halutaan löytää vaihtoehtoisia selityksiä. (Alasuutari 2011, 231–233.) Tähän tutkimukseen kuvaus sopii hyvin, koska tavoitteenani on kyseenalaistaa nykyinen rahajärjestelmä ja selvittää minkälaisia rahajärjestelmän uudistamisen keinoja on olemassa. Pyrin ratkaisemaan tämän arvoituksen. Laadullinen tutkimus voidaankin ajatella arvoituksen ratkaisemisena (Alasuutari 2011, 32). Lisäksi tarkoituksena on tuoda esille huonosti tunnettu tutkimuskohde, jonka ympäristövaikutuksia on tarkasteltu verrattain vähän.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena eivät ole tilastolliset yhteydet ja erilaisten muuttujien tarkastelu (Alasuutari 2011, 38). Tässä tutkimuksessa tutkitaan laadullisesti haastateltavien ajattelutapoja, eikä sitä millä näkökannat näyttävät kvantitatiivisesti tilastojen valossa. Toisaalta harva tutkimus on luonteeltaan pelkästään laadullinen tai määrällinen. Tässäkin tutkimuksessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi siihen, miten monesti eri näkemykset toistuivat aineistossa. Alasuutarin (2011, 250) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei ole niinkään kyse yleistämisestä, vaan enemmänkin asioiden suhteuttamisesta; tutkittava ilmiö on olemassa aineiston ulkopuolellakin ja tutkimustuloksilla on yleensä oltava laajempikin merkitys. Tämänkaltaisen tutkimus on kiinnostunut ilmiöistä, jotka ihmiset tavalla tai toisella tietävät, mutta he eivät syvällisemmin ymmärrä, mistä niissä on kysymys (Alasuutari 2011, 234–235). Tässä tutkimuksessa tutkin juuri sen kaltaista ilmiötä. Uskon, että suurin osa ihmisistä jollakin tasolla tiedostaa sen, että talousjärjestelmä on jotenkin ongelmallinen, koska rahasta on usein pulaa ja rahatalous on kriisialtis. Ihmiset eivät kuitenkaan tunnu ymmärtävän, miksi rahajärjestelmä ei toimi hyvin.

Laadullinen yhteiskuntatieteellinen tutkimus ei niinkään perustu ennaltapohdittujen hypoteesien testaamiseen vaan siihen, että tutkimuskohdetta tarkastellaan tietyn teoreettisen viitekehyksen kautta. Tarkoituksena on vastata laajempiin kysymyksiin, mutta siitä huolimatta hypoteesejakin usein syntyy tutkimuksen edetessä ja niitä on hyvä hyödyntää tutkimuksenteossa. (Alasuutari 2011, 267–268.) Oma hypoteesini kehittyi tutkimuksen edetessä seuraavanlaiseksi: oletan aikapankkilaisilla olevan kriittinen suhtautuminen rahajärjestelmään ja uskon, että he ovat kiinnostuneita pohtimaan tapoja, joilla järjestelmää voidaan kehittää nykyistä ekologisemmaksi ja nykyistä toimivammaksi.

Tulkinta pohjautuu yleensä sekä aineistohavaintoihin että kirjallisuuteen. Pelkästään havaintojen tekeminen ei ole vielä varsinaista asian tutkimista. Varsinaisia tutkimustuloksia ei synny, jos tutkija ei pääse pintaa syvemmälle. Oleellista on tarkastella ilmiön taustallakin olevia asioita. (Alasuutari 2011, 77–78.) Siksi tutkimuksessa hyödynnetään myös teoriaa.

Aikapankkilaisten näkemykset toimivat tienviitteinä, joiden kautta pääsen tutkimuskohteeseen ja teoriaan luontevasti käsiksi. Pelkät havainnot eivät muutenkaan ole sellaisenaan faktatietoa, koska haastateltavien näkemyksien totuudenmukaisuutta on

peilattava teorian avulla. Toisaalta olen kiinnostunut erityisesti siitä, miten aikapankkilaiset uudistuksen näkevät. On kuitenkin tärkeää tarkastella sitäkin, miten realistisia tai toteutuskelpoisia haastateltavien ehdotukset ovat. Pyrin aineiston ja teorian avulla vastaamaan myös kysymykseen: ”miksi rahajärjestelmän uudistaminen on tarpeen”?

On oleellista huomioida, että: ”[k]oetulokset voivat olla ristiriidassa teoriasta johdettujen oletusten kanssa, tai teoriassa itsessään voi olla sisäisiä ristiriitoja tai aukkoja” (Alasuutari 2011, 54). Rahajärjestelmä on melko monimutkainen ja monin tavoin väärinymmärretty järjestelmä, joten on syytä tiedostaa, että rahateorian sisältä löytyy ristiriitaisuuksia ja monia vaihtoehtoisia näkemyksiä. Toisaalta ei ole vain yhtä oikeaa tapaa tarkastella rahajärjestelmän uudistamista. Aikapankkilaisten näkemykset ovat tärkeä osa rahajärjestelmäuudistusta, mutta ne eivät ole koko totuus asiasta.

3.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänä on sisällönanalyysi. Se soveltuu hyvin yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen (Massa 2014, 26). Sisällönanalyysissä pyritään löytämään kiinnostavia merkityksiä aineistosta ja tarkastelemaan niitä syvällisesti. Käytännössä tämä tapahtuu muun muassa aineiston teemoittelun, luokittelun ja koodauksen avulla. (Silvasti 2014, 36–37.) Koodasin tutkimuksen alussa kaikki tärkeimmät teemat ja näkökulmat, jotka aineistosta nousivat. Tein luokitteluista ja teemoista myös taulukon, johon merkitsin myös sen, kuinka moni haastateltava mainitsi samasta asiasta. Nostan tutkimuksessa esille erityisesti niitä rahajärjestelmän uudistamiseen liittyviä teemoja, jotka toistuivat aineistossa useammin ja niitä, jotka toistuivat rahajärjestelmän uudistamiseen liittyvissä teorioissa. Lähes kaikki aineistossa mainitut uudistusehdotukset päätyivät analyysiin. Tutkimuksessa pyritään tuomaan aikapankin jäsenten ajatusten kautta vaihtoehtoisia näkökulmia valtavirtaisten rahanäkemyksien rinnalle. Pohdin haastateltavien näkemyksiä teorian valossa.

Kyseessä on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa hyödynnetään sekä aineistolähtöistä että teorialähtöistä lähestymistapaa. Näin ollen ilmiötä voidaan tutkia sekä aineiston ehdoilla että teorian tukemana. Teorialähtöinen

sisällönanalyysi vaatisi sen, että aineistoa tutkitaan alusta asti jonkin teorian kautta, kun taas pelkkä aineistolähtöinen sisällönanalyysi tutkii ilmiötä ilman teoreettista ennakkokäsitystä. Teoriaohjaava tutkimus voi hyödyntää vapaasti teoriaa, mutta tutkimus ei ole siitä täysin riippuvainen (Silvasti 2014, 40–44.) Tämä pätee hyvin tähän tutkimukseen, koska tutkimuksen edetessä ne teemat, jotka aluksi löytyvät aineistosta, saavat peilausta myös teoriasta. Aineiston ja teorian välinen analysointi ”voi olla teorian testaamista tai avoimempaa keskustelua teorian kanssa” (Silvasti 2014, 46.) Tässä tutkimuksessa on avoin lähestymistapa teoriaan, vaikka tutkimus samalla testaakin perinteisen taloustieteen näkemyksiä rahataloudesta. Pääosin tutkimus nojautuu siihen, että aikapankkilaisten näkemyksiä peilataan tutkimusteoriaan ja rahajärjestelmän uudistamiseen liittyvään kirjallisuuteen.

En tutki ilmiötä perinteisin silmin, koska pyrin tutkimaan asiaa uudesta, tuoreesta näkökulmasta. Alasuutarin (2011, 234) mukaan kulttuurintutkimus lähtee siitä, että ”tutkimuksen tarkoituksena on vanhojen ajatusmallien kyseenalaistaminen ja tajunnan laajentaminen” ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus nähdään ”pikemminkin kriittisenä kirjallisuutena, joka edistää järkipäistä keskustelua yhteiskunnallisista asioista”. Alasuutarin kuvaus yhteiskuntatieteellisestä kulttuurintutkimuksesta sopii varsin hyvin omaan tutkimukseeni. Tuon tutkimuksessani perusteltuja uusia näkökantoja nykyiseen vaihdantakulttuuriin ja rahajärjestelmän uudistamiseen. Siksi valitsin tutkimusmenetelmän, joka antaa paljon vapauksia analyysin suhteen.

3.2 Aineisto

Keräsin tutkimusta varten laadullisen tutkimusaineiston Stadin aikapankin jäseniä haastatteleamalla. Tein yhteensä kuusi haastattelua, jotka nauhoitettiin ääninauhurilla. Haastatteluissa kyseltiin jäsenten mielipiteitä muun muassa rahajärjestelmän uudistamisesta, aikapankista rahajärjestelmän haastajana, aikapankin ja rahajärjestelmän eroavaisuuksista, virallisen vaihdonvälineen ja tovin eroavaisuuksista, rahan ympäristövaikutuksista sekä jäsenten näkemyksiä rahajärjestelmästä ja sen tulevaisuudesta. Haastattelut olivat luonteeltaan laadullisia puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Kysyin

kaikilta haastateltavilta likimain samat kysymykset, ja tutkittavat vastasivat niihin vapaasti omin sanoin. Haastattelukysymykset ovat tutkimuksen lopussa liitteenä.

Haastattelut litteroitiin riittävällä tarkkuudella. Tässä tutkimuksessa oleellisinta ei ole tutkia kielellisiä ilmiötä, vaan yhteiskunnallisia ilmiöitä, joten en merkinnyt esimerkiksi puheessa olevia taukoja tarkasti, mutta kirjoitin haastattelut auki sanatarkasti. Haastattelut kestivät keskimäärin noin puolisen tuntia ja litteroitua tekstiä tuli yhteensä noin 60 sivua.

Haasteltavat valikoituivat sattumanvaraisesti STAP:n jäsenten sähköpostilistan ja STAP:n facebook-ryhmän kautta. Molempiin kanaviin laitettiin ilmoitus tästä tutkimuksesta, jossa pyydettiin vapaaehtoisia osallistumaan tutkimukseen. Haastattelin kaikkia, jotka ilmoittautuivat eli yhteensä kuutta henkilöä. Otos on melko pieni, joten se ei itsessään mahdollista pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Myös otoksen edustavuutta on vaikea arvioida, koska haastateltavien joukko saattaa poiketa paljonkin Stadin Aikapankin tavanomaisista jäsenistä. On mahdollista, että haastateltavat ovat keskimääräistä aktiivisempia jäseniä tai niitä, joilla on vahvat mielipiteet rahataloudesta. Pienen joukon haastattelu sopii tutkimukseen kuitenkin riittävän hyvin, koska tarkoituksena ei ole löytää yleistettävää ja kvantitatiivista tietoa aikapankkilaisista ja Stadin Aikapankista, vaan nostaa haastateltavien avulla esille kiinnostavia vaihtoehtoisia näkemyksiä rahataloudesta, joita voidaan teorian avulla analysoida myös yleisemmällä tasolla. Tutkimus nojautuikin vahvasti aiempaan kirjallisuuteen.

Haastattelut tehtiin rauhallisissa ympäristöissä kuten kahviloissa tai Helsingin yliopiston tiloissa. Myös tutkimuseettiset kysymykset on otettu huomioon. Haastateltavien oikeita nimiä ei paljasteta tutkimuksen missään vaiheessa ja heidän henkilöllisyytensä pidetään täysin anonyyminä. Kaikki haastateltavat osallistuivat vapaaehtoisesti tutkimukseen ja olivat tutkimuksesta kiinnostuneita.

Tutkimukseen osallistui kolme naista ja kolme miestä. Kaikki haastateltavista ovat olleet vähintään vuoden aikapankin jäseninä. Yksi heistä on ollut mukana alusta asti (kumpulän vaihtopiiristä asti). Kaikki käyttävät aikapankkia silloin tällöin, keskimäärin noin kerran kuukaudessa. Yksi haastateltavista oli muutama päivä ennen haastattelua eronnut aikapankista, mutta otin hänet silti haastateltavaksi. Hän oli ollut pitkään aikapankin jäsen,

ja ajattelin, että hänellä saattaisi olla hieman erilainen näkökulma aikapankkiin ja rahajärjestelmään kuin muilla haastateltavilla. Jokainen haastateltava on aikapankin asiantuntija asiakkaan näkökulmasta.

Haastateltavat eroavat taustoiltaan merkittävästi toisistaan; heidän joukossaan on muun muassa työtön, yksinhuoltaja, yrittäjä ja korkeasti koulutunut. En kuitenkaan erikseen kysynyt haastateltavien taustatietoja; he saivat täysin vapaasti kertoa taustastaan, mikäli halusivat. En usko, että haastateltavien taustatiedot ovat erityisen olennaisia tässä tutkimuksessa, koska tutkimuksella ei ole kvantitatiivista arvoa pienen otoksen takia. On kuitenkin eduksi, että haastateltavat eivät ole taustoiltaan liian samanlaisia. Tärkeintä on, että kaikki tuovat oman näkökulmansa tutkimusaiheeseen.

Kuudesta haastattelusta kertyi melko monipuolinen ja useita teemoja sisältävä aineisto. Suurempi aineisto olisi kuitenkin ollut tutkimukselle eduksi, vaikka joidenkin teemojen toistuvuutta alkoikin olla jo hieman havaittavissa kuuden haastattelun kohdalla. Pienehkön tutkimusaineiston takia teorian merkitys kasvoi tutkimuksessa suureksi.

Haastatteluissa tutkimusaihetta käsiteltiin mahdollisimman laajasti. Laadullisessa tutkimuksessa usein vasta aineiston keräämisen jälkeen selviää, mihin tutkimuksessa halutaan erityisesti perehtyä (Alasuutari 2011, 51) ja lopullinen tutkimuskysymys voi hahmottua vasta analyysivaiheessa (Silvasti 2014, 38). Tämänkin tutkimuksen aineistoa olisi voinut tulkita monestakin näkökulmista, mutta eniten se antoi mahdollisuuksia rahajärjestelmän uudistamisen tarkasteluun. Muita mahdollisia tutkimusaiheita olisi voineet olla: aikapankki rahatalouden haastajana, aikapankin verottaminen ja Stadin Aikapankin ja virallisen rahajärjestelmän eroavaisuuksien syvälinen tarkastelu.

Vaikka olen itse kiinnostunut erityisesti tietyistä teemoista rahajärjestelmään liittyen, kysyin kysymykset hyvin yleisellä tasolla, jotta haastateltavat voisivat mahdollisimman vapaasti kertoa, mikä juuri heidän mielestään on olennaista. Onnistuin melko hyvin luomaan olosuhteet, jossa haastateltavat pystyivät vapaasti ja rohkeasti kertomaan omat näkemyksensä. Toisaalta tutkittaville tuli tutkimuksen aiheenkin kautta varmaan sellainen kuva, että tutkimuksessa ei suhtauduta rahatalouteen kapeakatseisesti, jolloin heidän oli helpompi puhua kriittisesti aiheesta. Haastateltavien ”puheet sekä täydentävät ja

elävöittävät kuvaa tutkittavasta ilmiöstä, että ovat osa tutkittavaa ilmiökokonaisuutta” (Alasuutari 2011, 269).

Kysyin haastateltavilta pari täydentävää kysymystä sähköpostitse koska ympäristöteema ei noussut haastatteluissa juurikaan esille. Sinänsä mielenkiintoinen havainto sekkin. Ehkä ympäristön ja rahajärjestelmän välistä yhteyttä on vaikea hahmottaa. Olisin kenties saanut kattavampia vastauksia, jos olisin alusta asti tuonut haastateltaville esille ympäristöulottuvuuden tärkeyden. Toisaalta se olisi voinut rajata ja ohjata liikaa haastattelujen sisältöä. En myöskään tutkimuksen alussa ollut varma voisiko rahajärjestelmän ekologista ulottuvuutta edes tutkia haastattelujen kautta. Haluan kuitenkin tutkia aihetta ympäristönsuojelun näkökulmasta, koska se ulottuvuus kiinnostaa eniten. (Se on looginen valinta myös sen takia, että valitsin ympäristöpolitiikan tutkimusseminaarini.) Pari viimeistä haastateltavaa vastasi ympäristökysymyksiin jo itse haastattelussa, koska olin ehtinyt siihen mennessä päivittää haastattelurunkoni. Kolme muuta haastateltavaa vastasi ympäristökysymyksiin sähköpostin kautta. Muotoilin sähköpostikysymykset näin: ”millaisia ympäristövaikutuksia rahajärjestelmällä on?” ja ”onko tovilla erilainen vaikutus ihmisten kulutuskäyttäytymiseen kuin eurolla”? Vain yksi haastateltava jätti kokonaan vastaamatta ympäristöä koskeviin kysymyksiin.

Aineisto muodostuu litteroidusta haastattelumateriaalista ja sähköpostivastauksista. Pyysin sähköpostitse myös STAP:n perustajajäseneltä Ruby van der Wekkeniltä näkemyksiä joihinkin asioihin. Lisäksi käytän aineistona jonkin verran myös Stadin Aikapankin internet-sivuja ja hyödynnän van der Wekkenin näkemyksiä eri artikkeleissa, koska ne täydentävät aineistoa ja auttavat analyysissä. On yleistä, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa tarvittaessa laajennetaan tutkimuksen edetessä ja sisällönanalyysi soveltuu hyvin tutkimukseen, jossa aineisto koostuu muustakin kuin vain itse kerätystä aineistosta (Silvasti 2014, 34–36).

4 Rahajärjestelmän ja sen uudistamisen ekologiset vaikutukset

Tarkastelen tässä analyysiluvussa Stadin Aikapankin jäsenien suhdetta viralliseen rahajärjestelmään ja sen uudistamiseen. Pääkiinnostus on nykyisen rahajärjestelmän ja sen uudistamisen ekologisissa vaikutuksissa. Haastateltavat kritisoivat monella tavalla nykyistä rahajärjestelmää. Pyrin myös tähän kritiikkiin pohjautuen pohtimaan mahdollisia uudistuksia rahajärjestelmään. Tarkoituksena on syventää ja taustoittaa haastateltavien näkemyksiä rahajärjestelmän uudistamisesta. Hyödynnän analyysissäni muun muassa degrowth-teoriaa, talousdemokratiaan liittyvää teoriaa, kohtuutalousteoriaa, paikallistalousteoriaa sekä Christian Felberin yhteishyvän talous -teoriaa, koska ne ovat varsin yhteensopivia näkökulmia haastateltavien näkemysten kanssa. Ne ovat myös tärkeimmät teemat tässä tutkimuksessa.

Kun kysyin yhdeltä haastateltavalta, että miten rahajärjestelmää voitaisiin uudistaa nykyistä ekologisemmaksi, niin hän totesi, että sen puolen selvittäminen voisi tässä tutkimuksessa jäädä minun vastuulleni. Otin hänen mielipiteensä siinä mielessä vakavasti, että pyrin tässä analyysiluvussa käsittelemään myös niitä ympäristöön liittyviä puolia rahassa, joita haastateltavat eivät syystä tai toisesta lainkaan maininneet tai jos mainitsivat, niin vain hyvin pintapuolisesti.

Analyysin tukena käytetään melko paljon suoria lainauksia aineistosta, jotta analyysi olisi johdonmukaista ja selkeää. Näin lukijat saavat tarkemman kuvan siitä, millä tavalla aikapankkilaiset puhuvat rahajärjestelmästä ja sen uudistamisesta. Tarvittaessa olen hieman siistinyt lainauksia lukijaystävällisyyden vuoksi, mutta lainauksien merkityksiä ei ole millään tavalla muutettu.

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että kaikki haastateltavat: Pauli, Simo, Siiri, Suvi, Jaakko ja Anni (tutkittavat eivät esiinny tutkimuksessa oikeilla nimillään) ovat monin eri tavoin hyötyneet aikapankista. Esimerkiksi Simo on saanut melko paljon taloudellista apua aikapankin avulla, kun taas Siirille tärkeintä on ollut se, että hän on aikapankin kautta päässyt auttamaan muita. Paulin mielestä aikapankki ei vähennä riippuvuutta rahasta, mutta mahdollistaa monissa tapauksissa rahaa kätevämmän tavan saada apua. Osa asioista jäisi

tekemättä ilman aikapankkia. Erityisesti haastateltavat arvostavat STAP:n kätevyyttä. Monen haastateltavan mielestä aikapankkiperustaiset vaihtotilanteet ovat miellyttäviä ja he keuhuvat aikapankkilaisia mukaviksi ihmisiksi, joiden kanssa on kiva tehdä yhteistyötä.

Kaikki kuusi haastateltavaa ovat olleet jo pitkään kiinnostuneita taloudesta. Aikapankkilaisuus on kuitenkin tuonut uusia ulottuvuuksia monien talousymmärrykseen. Yhden haastateltavan mukaan muun muassa Stadin Aikapankki herätteli hänet ymmärtämään mitä kaikkea raha voi olla: ”ennen ei ollu tullu kyseenalaistettua rahaa, se oli ollu itsestänselvyys” (Jaakko). Suurin osa haastateltavista tuntee nykyisen rahajärjestelmän peruslogiikan, mutta tietämyksen taso rahajärjestelmästä vaihtelee melko paljon. Kaikki kuusi haastateltavaa suhtautuu epäillen euron tulevaisuuteen, eikä yksikään heistä näe nykyisen rahajärjestelmän tulevaisuutta valoisana. Voisi sanoa, että jokaisella on melko pessimistinen kuva nykyisestä talous- ja rahajärjestelmästä. Haastateltavia yhdistää myös se, että kaikkien mielestä jonkinlainen muutos rahajärjestelmässä on tarpeen. ”Onha se kumma, jos ei se [rahajärjestelmä] muutu, kaadu, hajoa” (Jaakko). Viiden haastateltavan mielestä aikapankki haastaa nykyistä rahajärjestelmää, vaikka he toteavatkin vaikutuksen olevan vielä toistaiseksi melko marginaalista. Kaikki haastateltavat uskovat, että aikapankki tulee menestymään. Aikapankkilaiset kertovat mielellään myös uudistusehdotuksia rahajärjestelmään, vaikka monien mielestä sen pohtiminen tuntuikin haastavalta. Jokainen haastateltava on tuonut omanlaisia näkemyksiä esille, mutta yhteistäkin on paljon. Rahajärjestelmän ekologinen ulottuvuus tuntui haastatteluiden perusteella olevan varsin monimutkainen ja haastava kysymys vastattavaksi.

Jokaisen haastateltavan mielestä rahajärjestelmää olisi jollakin tavalla uudistettava. Monen mielestä järjestelmän uudistaminen on itse asiassa välttämätöntä, koska järjestelmän romahtaminen on vain ajan kysymys. Pauli pitää europohjaista rahajärjestelmää lähinnä väliaikaisena ratkaisuna, joka ei tule kestäväksi. Yksi haastateltava ottaa esille myös sen, että talouspolitiikka ei ole niin vaihtoehdotonta kuin usein väitetään. Haastateltavat mainitsevat monenlaisia tapoja rahajärjestelmän uudistamiseksi; kaikilla uudistusehdotuksilla on myös omat ekologiset vaikutuksensa. He ehdottavat esimerkiksi, että rahanluomisoikeus tulisi olla vain valtiolla, korkokäytäntöihin olisi tultava muutoksia tai koronkiskonnasta olisi luovuttava kokonaan, tulisi palata kansalliseen valuuttaan, olisi

hyödynnettävä nykyistä enemmän paikallisvaluuttoja, rahankiertoa tulisi optimoida esimerkiksi puuttamalla keinoitekoiseen rahan niukkuuteen, rahan liikkeisiin liittyvää valvontaa pitäisi lisätä ja verosuunnittelua tulisi hillitä, rahoitussektoria voitaisiin monipuolistaa (muun muassa eettiset pankit yksityisten pankkien rinnalle), rahan arvo pitäisi sitoa johonkin konkreettiseen esimerkiksi kultaan, kaikkien velkojen maksaminen takaisin olisi oltava jatkossa rakenteellisesti mahdollista, rahaan perustuvasta vaihdannasta tulisi luopua lopulta kokonaan, ja että rahajärjestelmän tulisi ottaa ekologiset rajat huomattavasti nykyistä paremmin huomioon.

Tarkastelen näistä lukuisista ehdotuksista niitä, jotka tuntuivat tutkimuksen kannalta olennaisimmilta ja teorian valossa tärkeimmiltä. Erityisesti ne teemat saavat analyysissä painoarvoa, jotka toistuivat haastatteluissa ja kirjallisuudessa eniten. Tutkimuksessa keskitytään uudistuksien ympäristövaikutuksiin, mutta uudistuksilla näyttää olevan myös muullakin tavoin merkittävät yhteiskunnalliset vaikutukset. Sellaiset teemat jätettiin vähemmälle huomiolle, jotka ovat jo saaneet tutkimusmaailmassa enemmän huomiota. Edellämainitut valinnat ovat tutkimuksen selkeyden ja rajauksen kannalta tarpeellisia. Keskityn analyysissä sekä rahajärjestelmän nykyisiin ympäristövaikutuksiin että uudistusten mahdollisiin ekologisiin vaikutuksiin. Lisäksi kaikissa alaluvuissa tarkastellaan Stadin Aikapankin ja virallisen rahajärjestelmän eroavaisuuksia.

4.1 Paikallistalous ja täydentävät vaihdonvälineet

Kaikki kuusi haastateltavaa ajattelee, että rahajärjestelmää voitaisiin uudistaa mahdollistamalla rinnakkaiset valuutat nykyisen monopolistisen rahajärjestelmän rinnalle. ”Rinnakkaisjärjestelmät on mun mielestä toimivampi systeemi” (Anni). Jokaisen haastateltan mielestä paikallisrahoja ja täydentäviä valuuttoja voitaisiin hyödyntää taloudessa nykyistä enemmän. ”Se olis aika vinhaa, olis tietty alue missä on se oma valuutta” (Suvi). Paikallisrahojen edistämistä voidaan pitää yhtenä rahajärjestelmän uudistamisen keinona, koska sen avulla nykyinen rahajärjestelmä laajenisi ja monipuolistuisi. Rahajärjestelmä nimittäin muodostuu kaikista niistä instituutioista, jotka rahaa luovat ja säätelevät. Jos paikallisrahat ja aikapankkitoiminta lisääntyisivät huomattavasti, ne voitaisiin lukea osaksi rahajärjestelmää. Monet haastateltavista kaipaavat

myös omaa kansallista valuuttaa kansainvälisen eurovaluutan tilalle, koska he suhtautuvat kriittisesti eurotalouteen. Haastateltavat pitävät paikallistaloutta myös monin tavoin ekologisempaan vaihdannan muotona kuin globaalia taloutta. Paikallistalouksilla on haastateltavien mielestä hyvät mahdollisuudet menestyä. Toisaalta niihin liittyy myös haasteita. Tässä alaluvussa tarkastellaan näitä kaikkia näkökulmia.

Kaikki haastateltavat ovat optimistisia täydentäviä valuuttoja kohtaan, mutta he ymmärtävät, että pelkästään niiden varassa voisi olla vaikea elää: ”mut se on vaa se, et miten sä sit järjestät nää perusjutut, että miten saat sähköt ja vastaavat” (Simo). Toisaalta haastateltava innostuu ajattelemaan, että jatkossa voitaisiin maksaa jopa julkisen liikenteen matkaliput esimerkiksi aikapankin toveilla, vaikkapa ”tovikortin” avulla. Yhden haastateltavan mielestä paikallisrahat mahdollistavat sen, että tärkeät palvelut voidaan mahdollistaa nykyistä paremmin. Aikapankki voikin joiltakin osin korvata tai täydentää julkisia palveluita (ks. Eskelinen 2014, 19–20). Van der Wekken sanoi minulle sähköpostitse, että aikapankille on hänenkin mukaansa ”sosiaalipoliittista tilausta”. Haastateltavan mukaan rinnakkaisvaluuttojen määrä tulee tulevaisuudessa kasvamaan merkittävästi. Yksi aikapankkilainen toivoo, että tovista tulisi nykyistä käyttökelpoisempi ja yleistyneempi valuutta esimerkiksi kätevän mobiilisovelluksen avulla. Eräs haastateltavista näkee paikallisrahat nimenomaan hyödyllisinä ja tärkeinä kokeiluina.

Anni pitää aikapankkia tärkeänä lisäapuna vaihtotaloudessa, vaikka pelkästään toveja käyttämällä ei oikein pärjääkään. Monet haastateltavat toivovat, että virallisen valuutan merkitys vaihdonvälineenä vähenisi paikallisrahoihin siirtymisen myötä. ”Mietin et tulisko sitte semmoset kahden systeemin markkinat, olis ihmisii jotka eläis tovilla tai vastaavilla vaihtovaluutoilla ja sit olis ihmisii jotka elää tällä eurolla” (Simo). Ei ole sinänsä yllättävää, että haastateltavat ovat yleisesti ottaen myönteisiä paikallisrahojen lisäämistä kohtaan, koska he ovat pääosin tyytyväisiä STAP:n tovin käyttöön. Joka tapauksessa nykyistä paikallisempi talous olisi haastateltavien mielestä tärkeä muutos rahataloudessa ja rahajärjestelmässä. Suurin osa haastateltavista näkee myös varsin selvät ekologiset erot tovin ja virallisen rahan välillä. ”Mielestäni tovin ja euron ympäristövaikutukset ovat hyvin erilaiset, vähän kuin verrattaisiin luomua ja keinotekoisesti tuotettua” (Suvi).

Haastateltavien antaman kritiikin taustalla on se, että nykyinen rahajärjestelmä ja rahakulttuuri on jo liiaksi globalisoitunut. Merkittävä syy sille, miksi yhteisöllisyys on rapautumassa, luonnon monimuotoisuus katoamassa, demokratian toimivuus heikentynyt ja köyhyys ja monet muut yhteiskunnalliset ongelmat lisääntyvät, on globalisaatioon perustuva talousjärjestelmästä, joka pyrkii kasvamaan jatkuvasti paikallistalouksien elinvoimaisuuden heikkenemisen kustannuksella. Valtavat monikansalliset yhtiöt ovat syrjäyttäneet lukuisia paikallisia pienyrityksiä. Kilpailukyvyn korostaminen on johtanut räikeään globaaliin eriarvoistumiseen. Talouteen ja ympäristön tilaan liittyvä epävarmuus uhkaa jo hyväosaisiakin ihmisiä. (Nordberg-Hodge & Mayo 2004, 11–13.)

Paikallistalouden edistäminen toimii vastavoimana globaalille taloudelle. Kuten luvussa 2.1 todettiin, paikallistalous on suuren talouden pilkkomista itsehallinnollisiksi palasiksi. Hahnelin (2012) mukaan paikallistalous edistää yhteisöllistä osallistumista ja lisää ekologista vastuuta, koska paikallistalouden vaikutukset näkyvät suoraan omassa kotiympäristössä. Paikallinen talous onkin suurta taloutta helpommin pidettävissä ympäristöystävällisenä. Paikallistaloudessa on myös suuri tarve miettiä uudelleen työn ja vapaa-ajan suhde, talouskasvuton elämäntapa ja uudennlaisiin teknologioihin ja tuotteisiin siirtyminen. (Hahnel 2012, 210–211.) Näin ollen paikallistalous tukee mainiosti myös degrowth-tavoitteita.

Suvi kiteyttää sähköpostivastauksessaan hienosti STAP:n vaihdonvälineen ekologiset vaikutukset:

Tovit edustavat 'hidasta elämää' ja humanismia; naapuriapu-tyyppistä palvelua, lähimmäisen hoitamista ja auttamista, viljelyä, käsillä tekemistä jne. Tovit siis itselleen luonteenomaisesti vahvistavat ja luovat ihmistenvälistä kommunikaatiota ja kestävää kehitystä, eli sanalla sanoen permakulttuuria; niin yksilön, ympäristön kuin yhteiskunnankin tasolla.

Lisäksi haastateltavan vastaus tuo kohtuutaloudellisen näkökulman esiin. Hidasta elämä, ympäristöystävällisyys ja yhteisöllinen paikallisuus ovat hyvin linjassa degrowth periaatteiden kanssa.

Latouchenkin mukaan paikallisuus on kantava teema kohtuutaloudessa, koska paikallisuus mahdollistaa kestävämmän elämäntavan kuin globaali riippuvuus, joka perustuu pitkiin välimatkoihin. Perusideana paikallisuudessa on se, että tuotteet tuotetaan lähellä kuluttajia ja yhteisöt rahoittavat pitkälti itse toimintansa. (Latouche 2010, 46.) Haastateltava kiteyttää aikapankin ekologiset edut näin: ”aikaa vastaan vaihdetaan lähinnä aikaa eli palveluita, eikä ympäristövaikutuksiltaan eri tavoin tuotettuja tavaroita. Tällaiset pienimuotoiset paikallispalvelut lienevät mitä ympäristöystävällisimpiä” (Siiri). (Seyfangin (2009, 12) mukaan paikallistalous vähentää kuljetuksiin liittyviä hiilidioksidipäästöjä, koska tuotteet ja palvelut saadaan läheltä. Paikallisuuden arvostaminen vähentää muutenkin liikkumisen tarvetta.

Latouchen (2010) mukaan paikallisuudessa tärkeintä on omavaraisuus. Etenkin ruoka kannattaisi tuottaa yhteisön sisällä ja se olisi hyvä tuottaa luomuna. Energiantuotanto kannattaisi myös hoitaa paikallisesti, mikäli se vain on mahdollista. Ideoiden leviämistä ei tarvitse estää millään tavalla, mutta materian ja rahan kierto olisi syytä pitää yhteisöjen sisällä mahdollisimman tehokkaasti. Paikalliset yhteisöt ovat kohtuutalouden edelläkävijöitä ja esimerkiksi ne levittävät ympäristötietoisuutta muihinkin yhteisöihin. Ekologiseen paikalliselämään kuuluu myös julkisen liikenteen kehittäminen. (Latouche 2010, 57–62.)

Latouche puhuu myös paikallisten valuuttojen puolesta, koska ne korjaavat kansallisen valuutan puutteita ja ongelmia ja ne tukevat paikallista toimintaa tehokkaammin kuin globaali talous. Paikallisen talouden olisi hyvä perustua autonomiaan. Rahan tulisi kiertää mahdollisimman tehokkaasti oman alueen sisällä ja maan virallisesta valuutasta olisi hyvä olla riippumaton. Ilman paikallista vaihdantajärjestelmää yhteisö on pankkimailman intressien ja rajoittuneen rahatalouden armoilla (Bendell & Greco 2013, 240). Aikapankit, ostokupongit ja palvelusetelit ovat jo käytössä useissa pienehköissä yhteisöissä. Paikallinen talous edistää myös taloudellista demokratiaa. (Latouche 2010, 46, 57–60). Tavanomaisesta rahasta vapaa vaihdanta edustaa todellista rikkautta ja yltäkylläisyyttä (Bendell & Greco 2013, 239). Paikallisuus tuo uudenlaista vapautta ihmisten elämään ja mahdollistaa nykyistä ekologisemman elämäntavan. Latouchen ajatukset paikallisuudesta ovat varsin yhteensopivia STAP:n periaatteiden ja arvojen kanssa.

Myös Stadin Aikapankin toiminnassa ympäristöarvot ovat varsin selvästi näkyvillä (ks. STAP 7; STAP 3). STAP:n internetsivuilla mainitaan esimerkiksi se, että aikapankkitoiminta on ekologista, koska se mahdollistaa tehokkaan resurssien yhteiskäytön, jolloin tavaroiden yksityisomistamisen tarve vähenee:

aikapankissa voi lainata toisten omistamia kestokulutushyödykkeitä, kuten ompelukonetta tai saumuria. Stadin aikapankissa tarjotaan myös autoa lainaan. Lisäksi vaatteiden korjausompelu tai tuunaaminen voi vähentää tarvetta ostaa uusia vaatteita. Lähellä tehdyt vaihdot voivat vähentää liikenteen hiilidioksidipäästöjä (Hirvilampi, Stadin Aikapankin kotisivut.)

Myös haastateltava kiteyttää yhteiskäytön edut: ”mul ei oo mitää halua ostaa sadan euron iskuporakonetta yhtä taulua varten” (Anni). Lisäksi hän sanoo, että hänellä ei olisi varaa esimerkiksi remonttiapuun tavallisen rahatalouden puolelta; aikapankki kuitenkin mahdollistaneekin myös sen. Myös Seyfangin (2009, 12) tutkimuksen mukaan paikallistaloudessa on se ekologinen puoli, että se mahdollistaa resurssien ja tavaroiden tehokkaan yhteiskäytön, mikä vähentää kulutusta. Hänen mukaansa erityisesti aikapankkityyppisessä paikallistaloudessa ympäristöhyödyt ovat erityisen näkyviä (Seyfang 2012). Vaikka paikallisrahan ekologisista hyödyistä onkin tieteellistä näyttöä, niin useimmiten paikallisrahakokeilujen tärkein tehtävä on edistää yhteisöllisyyttä ja parantaa taloudellisia oloja (Seyfang & Longhurst 2013, 75). Ekologisuus tulee ikään kuin kaupan päälle. Ekologisia vaikutuksia voi olla kuitenkin vaikea konkreettisesti osoittaa, koska vaikutukset voivat olla piileviä.

Huomasin rahateoriaan tutustuessani, että virallinen rahatalous aiheuttaa käytännöllisistä syistä melko paljon liikennepäästöjä, koska kolikoita ja seteleitä liikutetaan jatkuvasti autoilla paikasta toiseen esimerkiksi pankkeihin ja käteisnostoautomaatteihin. Lisäksi kolikoiden fyysinen muokkaaminen metallista kolikoiksi ja setelirahan painaminen on ympäristöä kuormittavaa ja luonnonvaroja kuluttavaa toimintaa. Aikapankkiraha sen sijaan perustuu täysin aineettomaan vaihdonvälineeseen. Toveja ei tarvitse luoda fyysisesti materiaasta, eikä niitä tarvitse kuljetella fyysisesti paikasta toiseen. Tovit liikkuvat ainoastaan virtuaalisesti käyttäjältä toiselle. Tästä näkökulmasta tovi näyttää olevan euroa ympäristöystävällisempi vaihdonväline. Toisaalta käteisrahan merkitys virallisessa

rahataloudessa tuntuu vähenevän, mikä ajan myötä pienentää virallisen rahan ympäristökuormitusta. Toisaalta ilman tietokoneita sekä aikapankkitoiminta että virallinen pankkitoiminta olisi haasteellista toteuttaa, joten toivotaan eivät käytännön syistä edusta täysin materiasta irrotettua vaihtoa.

Monet haastateltavat ovat uteliaita sitä kohtaan, että miten suuri rooli paikallisrahoilla voisi rahataloudessa olla. ”Kiinnostaa kyllä se ajatus et kuinka laajalle aikapankkii vois viedä, kuinka paljon se vois tällasta monella tavalla ongelmallista rahataloutta korvata” (Siiri). Ithaca HOURS on kiinnostava esimerkki siitä, miten pitkälle paikallisraha voi kehittyä. Paul Grover keksi Ithaca HOURS -paikallisrahan 1990-luvun alussa Ithacassa, Yhdysvalloissa helpottamaan työttömien ihmisten elämää. Tämä paperinen rinnakkaisraha saa arvonsa suoraan aikaan perustuen samalla periaatteella kuten aikapankkissakin. Kiinnostavaa Ithaca HOURS -rahassa on se, että sillä voidaan maksaa suuri määrä myös virallisia palveluita ja rahaa käyttävät jo tuhannet ihmiset. Jopa terveyskeskus ja kirjasto hyväksyvät kyseisen paikallisrahan, kuten monet ravintolat ja elokuvateatteritkin. Paikallisrahavaihto vastaa jo miljoonien dollarien vaihtoa. Ithaca HOURS on täysin koroton ja vapaaehtoisuuteen perustuva vaihdonväline. (Lietaer & Dunne 2013, 162–163.) Ithaca HOURS on loistava esimerkki siitä, miten paikallinen raha voi kehittyä hyvinkin yleistyneeksi vaihdonvälineeksi. Haastateltavakin mainitsee, että tällaisilla LETS-tyyppisillä rahoilla lienee hyvä tulevaisuus. Lisäksi teknologinen kehitys on mullistanut rahatalouden; internet ja elektroninen raha ovat antaneet kiinnostavat menestymismahdollisuudet myös LETS-tyyppisille rahoille ja paikallisille talouksille (Hart 2000, luku 6).

Myös Christian Felberin yhteishyvän talous -malli on varsin yhteensopiva paikallisrahaideologian ja haastateltavien näkemysten kanssa. Yhteishyvän talous perustuu inhimillisiin arvoihin, kuten luottamukseen, yhteistyöhön ja jakamiseen. Yhteishyvän talous on tiivistetysti sanottuna: ”voiton maksimoinnin ja kilpailun sijasta *yhteishyvän edistämistä ja yhteistyötä*”. (Felber 2013, 179–180.) Felberin ehdottamat demokraattiset pankit voisivat luoda paikallisrahaa paikallisten tarpeisiin, esimerkiksi kuntakohtaisesti. Paikallisrahat mahdollistavat hyvän elintason kaikille. Paikallisrahat eivät myöskään synnytä finanssikuplia, koska rahan arvolla ei voi spekuloida, eikä rahalla voi luoda lisää

rahaa tekemättä mitään. (Felber 2013, 67, 70–71.) Yksi haastateltavakin mainitsee, että aikapankkirahassa on se positiivinen puoli, että sen arvolla ei voi keinotella. ”Se on kyl tosi iso vahvuus näinä finanssispekulaatioiden aikoina” (Siiri).

Paikallisrahaan liittyy kuitenkin myös ongelmia ja monesti siihen liitetään epärealistisia odotuksia. Monet muut uudistukset voivat olla paikallisrahaa huomattavasti tehokkaampia ja paikallisrahan tuomat edut ovat monesti vaatimattomia. Yksi ongelma on myös se, että kapitalistinen ymmärrys vaihdosta voi pesiytyä myös paikallisrahaan. Toisaalta paikallisrahat voivat olla myös yksi tapa irtaantua kapitalismista. Vähintäänkin ne pyrkivät lieventämään kapitalismin ongelmia. Virallisen järjestelmän kautta ei pystytä tehokkaasti ratkaisemaan talouden taantumasta johtuvaa työttömyyttä, mutta paikallisraha sen sijaan voi luoda taloudellisia mahdollisuuksia siihen. (Hahnel 2012, 379– 382.) ”Kyllä tälle hankalina aikoina ja mitä eriarvoisempaa ja vaikeempaa on, ni aikapankille olis kysyntää” (Siiri).

Tovissa on melko pieni riski sille, että se alkaisi muistuttaa tavallista rahaa, koska sen arvo on sidottu aikaan. Yksi tovi ei ole myöskään millään tavalla sama asia kuin yksi euro. Toisaalta kahden haastateltavan mielestä aikaan perustuvilla toveilla ei ole mielekästä arvottaa tavaroita. Se vähentää tovin kätevyyttä tavaravaihdossa. Vaikka paikallisraha olisikin vaatimaton apu makrotalouden näkökulmasta, niin pienikin apu voi olla hyvin tärkeää yksilöiden näkökulmasta. Ei myöskään voida olettaa, etteikö paikallisraha voisi yleistyä hyvin merkittäväksikin taloudelliseksi avuksi, kuten aiemmin mainittu IThaca HOURS-valuutta esimerkkikin osoittaa.

Usean vaihdonvälineen olemassaolo ei ole yleensä rahataloudelle ongelma. Rinnakkaisrahaa voidaan haluta käyttää mieluummin joihinkin asioihin kuin virallista valuuttaa valuuttojen eroavien ominaisuuksien vuoksi. (Rothbard 2009, 52–53.) Tämä pätee myös toveihin. Aikapankkilaiset ovat huomanneet, että toveja voi käyttää joihinkin asioihin kätevämmiin kuin euroja, eikä pelkästään euroilla aina pärjäisi riittävän hyvin. Tovit lisäävät taloudellisia mahdollisuuksia (ks. Moisio 2013, 69). ”Must aikapankki on hyvä, semmonen niinku lisä siihen toimintaan mitä me nyt tämmösessä kapitalistisessa yhteiskunnassa harrastetaan” (Anni).

Osa taloustieteilijöistä on hyödyntänyt ekosysteemiajattelua taloustieteen apuna. Tätä voidaan hyödyntää myös pohtiessa yhteen vaidonvälineeseen perustuvan rahajärjestelmän kestävyyttä ja järkevyyttä. Muun muassa biologit ovat havainneet, että minkä tahansa monimutkaisen verkoston täytyy perustua kahdelle asialle säilyäkseen: tehokkuudelle ja joustavuudelle. Joustavuus tarkoittaa tässä tapauksessa verkoston kykyä sietää muutosta ja sopeutua siihen. Mitä enemmän selviytymisvaihtoehtoja ekosysteemi pitää sisällään, sen paremmin ekosysteemi tai laji selviää haasteista. Esimerkiksi vain yhden ravinnon varassa oleva laji on uhatussa asemassa lajin säilymisen kannalta. Kaikki monimutkaiset verkostot kuten rahajärjestelmä, vaativat joustavuutta toimiakseen. Nykyisen monopolistisen rahajärjestelmän varassa toimiminen on erittäin riskialtista. Niinpä myös rahajärjestelmä vaatisi monimuotoisuutta pysyäkseen toimintakykyisenä ja selvitäkseen ongelmista. Nykyinen järjestelmä kuitenkin painottaa tehokkuutta joustavuuden kustannuksella. (Lietaer & Dunne 2013, 33.) Nykyisessä rahajärjestelmässä onkin se iso ongelma, että sillä ei ole mitään varajärjestelmää, joka auttaisi kriisin sattuessa. Yhteiskunta on usein täysin riippuvainen vain yhdestä valuutasta. Kaiken lisäksi rahajärjestelmä on tutkitusti hyvin altis kriiseille. Näin ollen täydentävät paikallisrahat lisäisivät rahajärjestelmän joustavuutta ja suojelisivat rahakriisien vaikutuksilta.

Täydentävät valuutat eivät voi kokonaan korvata valtiorahaa, niin kauan kun valtio hyväksyy verojen maksamisessa ainoastaan valtiorahan (ks. Ahokas & Holappa 84–85). Näin ollen paikallisrahat eivät uhkaa virallisen rahajärjestelmän olemassaoloa, ne vain täydentävät virallista järjestelmää. Lisäksi Suomessa on tehty päätös, että osa aikapankkitoiminnastakin on veronalaista, mikä vähentää aikapankin mahdollisuuksia toimia irrallaan virallisesta rahataloudesta. Viisi haastateltavaa pitää verotuspäätöstä STAP:n toiminnalle haitallisena. Verotuspäätös on van der Wekkenin mukaan vähentänyt aikapankkivaihtoja ja STAP ajaakin verotuspäätökseen muutosta (ks. myös STAP 8). Moni haastateltava pelkää, että valtio sekaantuu liikaa aikapankkitoimintaan. Vain yksi haastateltavista hyväksyy sen, että valtio verottaa aikapankkitoimintaa. Toisaalta valtio voi olla myös aikapankkitoimintaa edistävä taho, jos se antaa aikapankille mahdollisuuden kehittyä, eikä yritä rajoittaa tai ohjailla sen toimintaa. Niin kauan kun STAP:n toiminta edellyttää europohjaista verotusta, niin se ei voi toimia täysin virallisesta valuuttakulttuurista vapaana. Nykyinen asioidentila vaatiikin sen, että aikapankkilaiset ovat

riippuvaisia myös euroista. Aikapankkitoiminnan verottaminen on moniulotteinen ja tärkeä kysymys (ks. Eskelinen 2014; STAP 9; STAP 4).

Täydentävien valuuttojen puolustamisen taustalla on myös eurotalouden epävakaa tila. Nykyinen rahapolitiikka on euroalueella johtanut siihen, että vuonna 2010 edes mallimaa Suomi ei enää täyttänyt EU:n talousvaatimuksia ja vain kolme jäsenmaata oli enää vaatimusten mukainen (Pakaslahti 2011, 160). Taloudelliset vaatimukset ovat selvästi liian suuret ja itse rahajärjestelmän rakenteissa lienee jotakin vikaa, koska vain ani harvat EU-maat voivat menestyä taloudellisesti.

Monet haastateltavat pohtivatkin kansallista valuuttaa eurojen tilalle. Paulin mielestä Suomen tulisi luopua eurosta kokonaan ja rinnakkaisvaluuttojen määrää tulisi lisätä: ”ei ainoastaan kansallisiin, vaan paikallisempiin valuuttoihin palaaminen”. Toisaalta sama haastateltava näkee mahdollisena myös sen, että eurot toimivat muiden paikallisempien valuuttojen rinnalla. Eikä euroja pelkästään kritisoida haastatteluissa; niiden kätevyyttä pidetään suurena vahvuutena ja lisäksi kansainvälinen valuutta tuo omat etunsa. Suvin mielestä kansallinen raha olisi kuitenkin parempi kuin euro: ”mun mielestä markka olisi parempi asia, koska se [euro] on yks mikä vie kansallisvaltiolta ne kansallisvaltion ominaispiirteet”. Paulin mielestä eurovaluutta pitää sisällään liian erilaisia maita; EU-maat eivät ole keskenään yhteismitallisia ja siksi yhteinen rahapolitiikka ei toimi. Myös Korkman (2013) suhtautuu kriittisesti EU:n yhtenäiseen rahapolitiikkaan.

EU:n rahapolitiikkaa kritisoidaan tavalla tai toisella lähes jokaisessa haastattelussa. ”Eurojärjestelmäs on vakavia puutteita, jotka liittyy siihen, miten Euroopan keskuspankki voi ja ei voi toimia” (Siiri). Ainakin euro on vienyt jäsenmailta itsemäärämisoikeuden rahan suhteen: ”kaikki Emu-maat ovat luovuttaneet kansallisen rahapolitiikan Euroopan Keskuspankille, jolla on yksinomainen toimivalta rahapolitiikassa” (Pakaslahti 2011, 132). Yksi oleellinen uudistus voisikin olla se, että rahapolitiikka palautuisi takaisin Suomen valtiolle, jolloin Suomen Pankki voisi taas luoda rahaa. Se vaatisi käytännössä EU-jäsenyydestä luopumista tai hyvin suuria muutoksia EU:n rahapolitiikkaan (ks. Täyttä rahaa -ehdotus 2013). Vaikka kansallinen valuutta, kuten Suomen entinen markka, ei ole erityisen paikallinen valuuttana, se olisi silti suuri askel nykyistä paikallisempaan suuntaan.

Yhteenvedon voidaan sanoa, että haastateltavien mukaan paikallisrahat helpottaisivat, monipuolistaisivat ja inhimillistaisivat vaihdantakulttuuria. Lisäksi rinnakkaisrahat vähentävät riippuvuutta virallisesta valuutasta. Myös teoria antaa tukensa aikapankkilaisten ajatuksille, vaikka haasteitakin paikallistalouksiin liittyy. Rinnakkaisrahat tuovat lisääpua ja joustavuutta etenkin taloudellisina kriisiaikoina. Yhteishyvään perustuvat paikalliset pankit kannustavat kaikkia toimijoita vastuulliseen toimintaan. Tällä hetkellä paikallistalouksien edistäminen lienee realistisin tapa uudistaa rahajärjestelmää, koska EU:n yhteiseen rahajärjestelmään ei voida kansallisesti vaikuttaa. Yksi haastateltavien toivoma rahajärjestelmän uudistuskeino on myös kansalliseen valuuttaan palaaminen, jonka jälkeen monet muutkin rahauudistukset olisivat helpommin toteutettavissa. Paikallistalouksilla näyttää olevan lukuisia ekologisiakin etuja, kuten tavaroiden yhteiskäytön lisääntyminen sekä matkustamiseen liittyvien päästöjen pieneneminen. Paikallistalouksissa hyödynnetään usein uusiutuvia energiamuotoja ja luonnonmukaista viljelyä. Aikapankkipohjaisessa paikallistaloudessa on myös se ekologinen etu, että aikapankkirahat ovat täysin aineettomia vaihdonvälineitä. Lisäksi paikallistalous edistää kohtuutaloutta.

4.2 Rahanluomiseen liittyvät uudistukset

Tässä alaluvussa tarkastellaan STAP:n jäsenien ehdotuksia siitä, miten rahanluomisprosessia voitaisiin uudistaa. Myöhemmissä alaluvuissa perehdytään tarkemmin näihin uudistuksiin ja niiden ekologisiin vaikutuksiin.

Monet haastateltavat kritisoivat sitä, miten ongelmallisella tavalla raha nykyisin luodaan. ”Lainalla pyöritetään koko rahajärjestelmää” (Suvi). Virallisessa rahassa on ”kaikki ne fiatti-raham huonot puolet. Se, et miten se luodaan” (Pauli). Yksi haastateltava kuvailee yksityiseen pankkisektoriin perustuvaa rahajärjestelmää näin: ”yksityiset pankit rahastaa sillä ja pistää voitot omaan taskuun” (Jaakko). Useat haastateltavat pitävät nykyistä rahanluontitapaa erikoisena ja epäoikeudenmukaisena käytäntönä:

”Olen tarkistanu asiat Suomen Pankin sivuilta ja kavereilta, jotka on kansantaloustieteilijöitä, että tää [rahamluomisprosessi] on näin. Ei tässä oo mitää järkee. Pakko ollu varmistaa ku se tuntu nii järjettömältä. (Jaakko.)

Monet haastateltavat mainitsevat rahan velkapuolen. Kuten teoriaosuudessa kerrottiin, koko rahajärjestelmä perustuu monimutkaiseen velkajärjestelmään. On yksityistä velkaa, julkista velkaa ja velkaa ulkomaille, ja kaikki nämä velat vaikuttavat eri tavalla talouteen. Jackson kutsuukin tätä monimutkaista ja ongelmallista tilannetta ”velan labyrintiksi”. (Jackson 2011, 43–45.)

Haastateltavat haluaisivat muutoksia, jotta rahaa ei enää luotaisi nykyisellä tavalla. Kaksi haastateltavista ehdottaa, että rahanluominen pitäisi siirtää täysin valtion vastuulle, jolloin tavalliset pankit menettäisivät rahanluontioikeutensa. Kolme haastateltavaa kritisoi nykyistä koronkiskontakäytäntöä ja he haluaisivat siihen uudistuksia. ”Vähintäänki yhteiskunna pitäis se [raha] luoda ja ottaa korot itelle ja jakaa ne hyvinvointiin” (Jaakko).

Myös Daly ja Farley (2011) kritisoivat sitä, että nykyään suuri osa rahasta luodaan yksityisissä käsissä. Heidän mukaansa raha on ennen kaikkea julkinen hyödyke, koska sen arvo muodostuu kollektiivisesti. Täten voitaisiin olettaa, että rahan luomisenkin pitäisi olla yhteinen oikeus, ei yksityisten tahojen yksinoikeus. (Daly & Farley 2011, 292.) Tämä näkemys puoltaisi myös paikallistalouden edistämistä, jolloin rahavalta kasvaisi tavallisten ihmisten keskuudessa.

Rahanluomisenkäytäntöjä voidaan uudistaa monella tavalla. Yksi tapa uudistaa järjestelmä on kieltää rahanluonti talletuspankeissa, kuten haastateltavat ehdottavat. Tämä tarkoittaisi 100 %:n reservivaatimusta, jolloin talletuspankkien toiminta jatkuisi muuten samalla tavalla kuin nykyisinkin, mutta ne voisivat hyödyntää liiketoiminnassaan vain sitä varallisuutta, jonka ne tosiasiaassa omistavat. Käytännössä tämä tarkoittaisi nykyisestä osittaisvaranto-järjestelmästä luopumista. Tällöin rahanluominen siirtyisi valtion käsiin, jolloin rahan määrä olisi täysin julkisesti kontrolloitua. Tämäkään ratkaisu ei ole täysin ongelmaton. (Daly & Farley 2011, 294.) Olisi myös mahdollista kieltää nykyinen velkarahajärjestelmä, jolloin valtio saisi painaa käyttöönsä velatonta valuuttaa, kuten IMF:n tutkimus ehdottaa (ks. Benes & Kumhof 2012). Monet huippuekonomistit ehdottivat tämänkaltaista rahareformia jo 1930-luvulla suuren laman jälkeen (Benes & Kumhof 2012, 4; ks. myös Fisher 1936, 406-420; Fisher 1935). Velattoman rahankin voi määritellä monella tavalla; tässä tutkimuksessa sillä tarkoitetaan rahaa, jota ei ole luotu lainanannon yhteydessä. Myös Nobel-voittaja Milton Friedman on suositellut

osittaisvarantojärjestelmästä luopumista ja lukuisia muita ehdotuksia rahatalouden vakauttamiseksi (ks. Friedman 1959). Ei silti tule pitää itsestäänselvyytenä, että valtiolla pitäisi olla yksinoikeus luoda rahaa; valtio on jo nytkin puuttunut monella ongelmallisella tavalla rahaan (ks. Rothbard 2009).

Dalyn ja Farleyn mukaan ei ole mitään taloudellisesti järkevää syytä sille, miksi raha vielä tänäkin päivänä luodaan yksityisissä käsissä velaksi ja siitä pyydetään korkoa. Todellisuudessa rahan nykyinen luonne tekee taloudesta epävakaa ja vääristyneen. (Daly & Farley 2011, 293-294.) Jos valtio saisi rahanluomisoikeuden itselleen, kuten haastateltavat ovat ehdottaneet, keskuspankin ei tarvitsisi periä rahasta korkoa, eikä ylläpitää rahan velkaluonnetta. Tärkeintä olisi vain se, että raha kiertäisi tehokkaasti yhteiskunnassa. Tässä tapauksessa raha olisi melko puhtaasti vaihdonväline. Myös Positive Money –liike ajaa monia tässä alaluvussa mainittuja rahauudistuksia (ks. Positive Money internet-sivut.) Lisäksi uudistukset mahdollistaisivat nykyistä alhaisemman verotuksen, koska valtion taloudellinen tilanne paranisi huomattavasti (Jackson & Dyson 2012, 18).

Myös Felber puoltaa monia edellämainittuja uudistuksia rahajärjestelmään. Yhteishyvän taloudessa keskuspankilla on oltava rahanluomisen monopoli ja uutta rahaa on luotava vain siinä määrin, että inflaatiota ei synny nykyistä enempää. Tämän lisäksi valtion saama uusi raha olisi täysin korotonta, joten valtio säästäisi merkittävän rahasumman vuosittain. Pelkästään jo nämä uudistukset voisivat palauttaa tasapainon talouteen. (Felber 2013, 69.)

Aikapankkitoimintaan ei liity lainkaan koronkiskontaa, kuten Loviokin (2011, 91) tutkielmassaan mainitsee. Lisäksi STAP:n velkaan perustuva raha ei näytä olevan rakenteellinen ongelma, koska kaikkien tovien yhteenlaskettu summa on aina nolla ja kaikki velat ovat maksettavissa takaisin. Aikapankin jäsen ei ole kuitenkaan velvollinen maksamaan velkaansa takaisin ja koska koronkiskontakäytäntöä ei ole, niin velka ei kasva itsestään ajan myötä.

Rahaa ei voitaisi luoda nykyisellä tavalla, jos sen arvo pitäisi sitoa esimerkiksi jalometalleihin. Yksi tapa uudistaa rahataloutta olisikin kultakantaan palaaminen. Kolmessa haastattelussa on mainittu se, että rahan arvon sitominen esimerkiksi kultaan voisi tasapainottaa taloutta. Tämä uudistus ei kuitenkaan näytä teorian valossa kovinkaan

toimivalta uudistukselta. Esimerkiksi Bendellin ja Grecon (2013, 233) mukaan rahan arvon sitominen kultaan ei ole enenkään ratkaissut talousongelmia ja tämä uudistus ei muuttaisi millään tavalla rahaan liittyviä valtarakenteita, eikä rahajärjestelmän haitallisimpia rakenteita, kuten koronkiskontaperiaatetta. Myös Korkman mainitsee kultakantaan liittyvät ongelmat, kuten sen, että kultakanta rajoittaa valtion taloudellisia mahdollisuuksia (ks. Korkman 2013, 23–25).

Yksi haastateltavista mainitsee, että järjestelmää voitaisiin uudistaa siten, että pankkien pitäisi tarvittaessa antaa kaatua niiden pelastamisen sijaan, ”Islannin mallin mukaan” (Pauli). Viimeisin talouskriisi johti nopeasti kasvavaan työttömyyteen ja sosiaalimenojen leikkauksiin muun muassa siksi, että pankkien pelastamiseen meni merkittävä osa julkisista rahoista, eikä talous ole vielä toipunut kriisistä (Jackson & Dyson 2012, 21). Jotta pankkien kaatumiset eivät johtaisi suuriin taloudellisiin ongelmiin, niin rahajärjestelmään olisi tehtävä joitakin uudistuksia ja nykyistä rahanluomisprosessia pitäisi muuttaa. Vararikossa olevien pankkien voitaisiin antaa turvallisesti kaatua, jos talletuspankit eivät enää omistaisi kaikkia asiakkaidensa rahoja, vaan tavallisten käyttötilien varat olisivat aina turvassa keskuspankissa. Talletuspankit omistaisivat vain asiakkaidensa säästötileillä olevat varat. Lisäksi asiakkaiden keskuspankkiin talletetut varat muuttuisivat velkarahasta digitaaliseksi velattomaksi rahaksi. Näin ollen talletuspankkien kaatumiset eivät enää uhkaisi tavallisten ihmisten varoja, koska varat olisivat aina turvassa keskuspankissa. (Täyttä rahaa –ehdotus 2013, 6, 22–23.) Tämä olisi varsin tärkeä uudistus, koska viimeisin rahakriisi maksoi veronmaksajille yli 7000 miljardia dollaria (Jackson 2011, 54–55). Myös osittaisvarantojärjestelmästä luopuminen vähentäisi pankkien kaatumisten yhteiskunnallisia vaikutuksia ja riskiä pankkien kaatumiselle, koska pankit eivät enää eläisi yli varojensa.

Tässä luvussa käsiteltiin rahanluomisprosessia ja sen uudistamista. Haastateltavat haluaisivat muun muassa, että rahanluomisprosessi siirrettäisiin ainoastaan valtion vastuulle, jolloin osittaisvarantojärjestelmästä pitäisi luopua. Lisäksi koronkiskontakäytäntöihin haluttaisiin muutoksia. Myös kultakantaan palaamista on ehdotettu.

4.3 Koronkiskonnan ympäristövaikutukset

Nykyinen rahajärjestelmä perustuu koronkiskontaperiaatteelle. Kaikesta lainatusta rahasta tulee maksaa pankkiireille korkoa. (ks. luku 2.4.3.) Monet haastateltavista ovat maininneet koronkiskonnan yhdeksi nykyrahajärjestelmän suurimmista heikkouksista ja he kaipaivat korkokäytännöille uudistuksia. Koronkiskonnan kieltäminen kokonaan tai korkokäytäntöjen muuttaminen nykyistä oikeudenmukaisemmaksi on tullut useassa haastattelussa esiin. ”Must tuntuu et yks pahan alusta ja juuresta on korko” (Siiri). ”Kaikki pitää kohtuuttoman koron kanssa maksaa takas, ni sehä on mahdoton yhtälö, se pitää kaikki semmosessa oravanpyörässä” (Suvi). Lisäksi koronkiskonnalla näyttää olevan lukuisia ekologisia vaikutuksia. Tässä alaluvussa käsitellään sekä koronkiskonnan yleisiä vaikutuksia että sen ekologisia vaikutuksia.

Koronkiskonnan (ja velkarahan) haitallisin seuraus ympäristölle on se, että se velvoittaa ikuisen talouskasvuun (Jackson & Dyson 2012, 16, 162–165). Rahaa ei koskaan ole taloudessa tarpeeksi, sillä sitä tarvitaan jatkuvasti lisää edellisten ja uusien velkojen maksamiseen ja eksponentiaalisesti kasvavan koron hillitsemiseen. Jos kaikki velat maksettaisiin samaan aikaan pois, niin kaikki raha häviäisi taloudesta kokonaan ja korot jäisivät kokonaan maksamatta. (Lietaer ym. 2012, 99-102; Lietaer & Dunne 2013, 40–43.) Nykyinen rahajärjestelmä pakottaakin talouden kasvamaan ikuisesti, muuten talousjärjestelmä romahtaisi ja rahaa ei olisi enää lainkaan kierrossa. Lisäksi talouskasvun haitat ovat kasvaneet jo hyötyjä suuremmiksi. (Daly & Farley 2011, 58.) Myös Binswanger (2009, 707-727) on havainnut tutkimuksessaan, että nykyisen rahajärjestelmän ja talouskasvupakon välillä näyttää olevan kausaalinen ja matemaattisesti todistettavissa oleva yhteys. Frederick Soddy huomasi jo 1920-luvulla, että reaalityaloudesta irrotettu velkapohjainen rahakäsitys johtaa tuhoisaan illuusioon, että talouskin voi kasvaa ikuisesti, koska virtuaalisen rahamäärän kasvulle ei ole fyysisiä rajoituksia (ks. Soddy 1926).

Koronkiskontakäytännön takia velkoja ei voida koskaan maksaa kokonaan takaisin, sillä korkoja vastaavaa rahamäärää ei luoda rahatalouteen lainanannon yhteydessä. Näin ollen valtion velkataakka on ikuinen. Lisäksi velkataakka kasvaa koron koroista johtuen kiihtyvällä tahdilla. (Bendell & Greco 2013, 224–226). Lisäksi korkojen poismaksaminen

ja velkojen lyhentäminen poistaa reaalityaloudesta rahaa, mikä edesauttaa laman syntymistä (Jackson & Dyson 2012, 15).

Ainoa tapa hillitä koronkiskontaan liittyvää velkataakkaa on kasvattaa taloutta. Valtio yrittääkin vähentää velkataakkaa ja hillitsee korkomenoja ottamalla lisää velkaa ja samalla talous kasvaa. Ja koska talous yhteiskunnassa kasvaa muun muassa uusien tuotteiden ja palveluiden kautta, kasvu tarkoittaa käytännössä yhä suurempaa ympäristörasitusta. Ainakin rahajärjestelmään liittyvä talouskasvupakko on osasy ekologisten ongelmien kärjistymiseen (Lietaer & Dunne 2013, 53). Voidaan myös pohtia, olisiko monille uusille tuotteille ja palveluille edes todellista tarvetta, jos talouskasvupakkoa ei olisi. Yksi haastateltavista sanoo nykytilanteeseen, että korko- ja rahanluomiskäytännöt ”pitäs jotenki sitoo semmoseen mahdollisuuksien rajoihin, että esimerkiksi lainat on mahdollista maksaa takas” (Suvi). Haastateltavat eivät kuitenkaan suoraan maininneet nykyisen rahajärjestelmän ja talouskasvupakon välistä yhteyttä. Talouskasvupakon takia rahajärjestelmä on myös kohtuutalouden periaatteiden kanssa ristiriidassa. Degrowth-yhteyttä ei haastatteluissa erikseen mainittu, vaikka se tuntui olevan monien haastateltavien vastausten taustalla. Joka tapauksessa näyttää siltä, että talouskasvupakosta ei voida luopua ilman rahajärjestelmäuudistusta.

Jacksonin (2011) mukaan nykytilanne rahataloudessa on äärimmäisen haastava. Jotta talous ei talouskasvun loppuessa romahtaisi, valtio joutuu ottamaan velkaa, ja pelkästään jo velkojen korkoihin menee merkittävä osa taantuvan valtion BKT:sta. Ainoa toivo tässä tilanteessa on, että kysyntä taas kasvaa ja velkaa voidaan lyhentää. Taloustilanteen paranemiseen voi mennä vuosikausia. Pahimmassa tapauksessa velka johtaa jopa valtion konkurssiin. Myös väestön ikääntyminen lisää paineita kasvulle, koska ikääntyvä väestö tarvitsee enemmän terveydenhoitoa ja eläkkeitä. ”Tosiassa kriisin taustalla on ainakin osittain talouskasvun tavoittelu hulvattoman luotonannon avulla kaikkialla maailmassa” (Jackson 2011, 53).

Talousmalli ei näytä olevan juuri lainkaan joustava; joko talous kasvaa tai sitten se joutuu vakaviin ongelmiin. Paradoksaalista on, että talouskasvuvaihtoehtokin johtaa lukuisiin ongelmiin esimerkiksi jatkuvasti lisääntyvän ympäristökuormituksen takia. (Jackson 2011 85–87.) On mielenkiintoista, että tarkastelemassani degrowth-kirjallisuudessa ei ole selvästi

ehdotettu isoja rahajärjestelmäuudistuksia, vaikka rahajärjestelmän uudistaminen lienee elintärkeä askel kohtuutalouden kannalta.

Ikuinen talouskasvu ei myöskään edusta luonnollista kasvua. Luonnollinen kasvu (esimerkiksi puun kasvu) sen sijaan perustuu sille, että aluksi kasvu on nopeaa, kunnes systeemi löytää optimaalisen kokonsa, jolloin kasvu lakkaa (Lietaer ym. 2012, 100). Kansantaloustieteilijä Leopold Kohrin mukaan ”luonnossa kasvu on väline optimaalisen koon saavuttamiseksi” ja Felberin mukaan luonnollista kasvua tulisi kunnioittaa myös talousmaailmassa (Felber 2013, 51; Kohr 1995). Rahajärjestelmä ei ole luonnollinen järjestelmä, koska se perustuu ajatukselle, että talous ei voi koskaan olla optimaalisen kokoinen.

Taloukasvupakko johtaa siihen, että ihmiskunta joutuu yhä epätoivoisemmin keksimään tapoja suojella ympäristöä. Tämä johtuu siitä, että talous kasvaa jatkuvasti, jolloin kasvu on pakko kompensoida entistä tiukemmilla ympäristönsuojelutoimenpiteillä. Tämä oravanpyörä ei voi jatkua loputtomiin. Jos talouden ei olisi pakko kasvaa, ympäristön ja talouden välinen suhde olisi huomattavasti helpompaa saada tasapainoon. Ikuinen talouskasvun pakko lienee suurin kuviteltavissa oleva uhka ympäristölle ja rajallisella planeetalla se näyttää olevan väistämätön tie kestäättömään kehitykseen. Jacksonin (2011, 36–38) mukaan kasvuyhteiskunta johtaa konfliktien, resurssipulan ja saastumisen kierteeseen.

Lienee teoriassa mahdollista, että talouskasvu voi tulevaisuudessa perustua materiaalista vapaisiin aineettomiin innovaatioihin, jolloin kasvu voitaisiin mahdollistaa ekologisesti kestäväällä tavalla. Kasvun oravanpyörästä ei silti päästäisi eroon. Lisäksi aineettomat keksinnöt vaativat usein uusia aineellisia apuvälineitä, kuten uudenlaisia tietokoneita, joiden avulla niitä voidaan hyödyntää. Eikä ole mitään konkreettisia todisteita siitä, että yhteiskunta voisi perustua ikuiseen aineettomaan kasvuun. Lisäksi aineettoman kasvun mahdollistamiseen voi mennä niin pitkä aika, että ympäristökriisiä ei sillä tavoin ehditä välttää. On vaikea kuvitella, että ikuinen talouskasvupakko olisi millään tavalla toteutettuna viisain lähtökohta talouselämälle.

Koronkiskontakäytännöllä on muitakin ekologisia vaikutuksia, koska se johtaa helposti ekologisesti kestävämpään ja lyhytnäköiseen liiketoimintaan. Lietaerin ym. (2012) mukaan tämä johtuu siitä, että bisneksen kannalta on aina viisainta miettiä mahdollisimman nopeasti saatavia voittoja, koska korkotason muutoksia pitkällä aikavälillä on vaikea arvioida ja mitä pidempään yrittäjä joutuu odottamaan tulojaan, sitä enemmän hän joutuu maksamaan pankkiirille korkoa lainastaan. Siksi esimerkiksi ympäristön kannalta haitallinen puulajike, joka tuottaa nopeasti satoa on parempi vaihtoehto liiketaloudellisesti kuin hitaasti kasvava ja ympäristön kanssa paremmin sopusoinnussa oleva puulajike, vaikka hitaasti kasvavan puun rahallinen arvo olisikin lopulta suurempi kuin nopeasti kasvavan lajikkeen arvo. Valitettavasti pitkäaikaisesta arvosta ei usein ole hyötyä, koska odottaminen tulee koronkiskonnan takia liian kalliiksi ja odottamisen riskit kasvavat liian suuriksi. Siksi on rationaalisempaa ja monesti jopa välttämätöntä tarttua kestävämpään ja lyhytnäköiseen voitontavoitteluun kuin pitkänäköiseen ja vastuulliseen liiketoimintaan. Jos yritystoiminta ei olisi riippuvainen nykyisestä koronkiskontaan perustuvasta rahajärjestelmästä, rahalla olisi hyvin erilaiset vaikutukset, jolloin pitkänäköisyys voisi olla monesti kaikista kannattavin vaihtoehto. Nykyinen rahajärjestelmä johtaa siihen, että yhteiskunta kokonaisuudessaan pyrkii sijoitustoiminnassaan lyhytnäköisyyteen, jotta taloudellinen toiminta olisi mahdollisimman kustannustehokasta ja pankkilainan takaisinmaksun suhteen mahdollisimman riskitöntä. (Lietaer ym. 2012, 96–98.)

Koronkiskonnassa on sekin piilevä puoli, että yrityksen pitää tehdä enemmän voittoa maksaakseen velkansa takaisin kuin siinä tapauksessa, että velasta ei perittäisi korkoa. Näin ollen koronkiskonta pakottaa yritykset tekemään enemmän voittoa kuin olisi muuten tarpeen. Tämä tarkoittaa käytännössä myös suurempaa ympäristökuormitusta. (Felber 2013, 64–65.) Sama logiikka pätee myös valtiotasolla. Valtionkin on kasvatettava talouttaan koronkiskontaan perustuvassa järjestelmässä huomattavasti enemmän kuin korkovapaassa järjestelmässä.

Etenkin kehitysmaissa koronkiskonta on johtanut lukuisiin ongelmiin, koska ne ovat ylivelkaantuneet nopeasti epäreilujen lainaehtojen takia. Ylivelkaantuminen on johtanut useissa kehitysmaissa sekä ympäristön (luonnonvarojen kestävä käyttö) että ihmisten hyväksikäyttöön (huonot työolo ja palkat), jotta velat voitaisiin mahdollisimman nopeasti

maksaa pois. Jokaista dollaria kohden, jotka kehitysmaat saavat muilta mailta avustusta, liittyy samanaikaisesti 13 dollarin velkataakka ulkomaisille rahanlainajille. Velkojen ja niihin liittyvien korkojen takaisinmaksun takia monet kehitysmaat menettävät luonnonvaransa länsimaihin sen sijaan, että ne voisivat käyttää luonnonvarojaan omien kansalaistensa ja ympäristönsä hyvinvointiin. Kehitysmaat joutuvat kohtuuttomasti tinkimään omasta hyvinvoinnistaan epäreilun koronkiskontajärjestelmän takia. Koronkiskonta pakottaa myös kehitysmaat lyhytnäköiseen liiketoimintaan. Korot on aina maksettava, vaikka koronkiskonnasta aiheutuisikin merkittävä ekososiaalinen hinta. (Lietaer ym. 2012, 102–103.) Esimerkiksi Nigerian hallitus otti vuonna 1985 viiden miljardin velan ulkomailta, joka paisui lopulta kymmenien miljardien kokoiseksi velaksi koronkiskonnan takia (Lietaer & Dunne 2013, 43). Kehitysmaat voisivat edistää paikallistaloustoimintaa ja yleishyödyllistä julkista pankkitoimintaa, jotta ne eivät olisi enää niin riippuvaisia ulkomaisista rahoitusinstituutioista, kuten Kansainvälisestä valuuttarahastosta ja Maailmanpankista, jotka perustuvat koronkiskontaan ja velkarahaan. Tämä voisi mahdollistaa nykyistä paremmat lähtökohdat kestäväälle taloudelle.

Näyttää siltä, että koronkiskonnasta olisi parempi luopua kokonaan, koska matalan korkotason ylläpitäminen ei olisi riittävä ratkaisu nykyisiin ongelmiin. Emua koskee jo nyt matalan koron ehto (Pakaslahti 2011, 134). Tämä ehto ei ole kuitenkaan poistanut koronkiskonnan rakenteellista ongelmaa, vaikka se hieman lieventääkin sitä. Jos pelkkä matala korkotaso estäisi ongelmat, niin Emu toimisi vallan. Täten vaikuttaa siltä, että halvan rahan politiikka ei riitä. Pienikin korko voi johtaa ajan myötä suuriin velkoihin.

Koronkiskontakäytäntö vaikuttaa monin tavoin ongelmalliselta käytännöltä, jonka takia korkokäytäntöuudistukset ovat tärkeä osa rahajärjestelmän uudistamista. Yksi haastateltava ehdottaa, että kaikki korkotulot pitäisi käyttää vain yhteiseen hyvään ja yhden mielestä koronkiskonta pitäisi kieltää kokonaan. ”Vähintäänki yhteiskunna pitäis se [raha] luoda ja ottaa korot itelle ja jakaa hyvinvointiin” (Jaakko) ja ”jos meil ei olis sellasii yksityisii liikepankkeja, vaan julkisii pankkeja, ni niiden ei esimerkiks tarttis tehdä voittoa ja sittenhä ei tarvis hirveesti periä korkoakaa” (Siiri).

Haastateltavien mainitsemat ehdotukset korkokäytännöille ovat varsin yhteneviä talousdemokraattisten uudistusehdotusten ja yhteishyvän talousmallin kanssa. Felberin

(2013) mukaan yhteishyvän talousjärjestelmä olisi ideaalitapauksessa täysin koroton. Yhteishyvään perustuvissa pankeissa ei olisi tarvetta tehdä voittoa lainaa antamalla ja sijoittajat eivät tarvitsisi korkoa, koska yhteinen etu olisi tärkein arvo. Felber perustelee koronkiskonnan lopettamista sillä, että noin 90 % pankin asiakkaista ei hyödy korkotuloista, koska he maksavat enemmän korkoja kuin saavat korkoetua säästöistään. Lisäksi lainoista perittävät korot nostavat kaikkien palveluiden ja tuotteiden hintoja. Koronkiskonnan lopettaminen lopettaisi myös rikkaiden joutilaisuuden; pelkästään omistamalla rahaa ei voisi tienata lisää rahaa. Tämän lisäksi nykyään on jo matemaattisesti mahdotonta maksaa kaikesta pankkitoiminnasta korkoa, koska rahamäärän kasvu ja taloudellisen tuotannon suhde ei ole enää tasapainossa. (Felber 2013, 64–65.) Useimpien teollisuusmaiden korkotaakka näyttääkin kasvavan nykyään nopeammin kuin talous, joten rahajärjestelmän rajat ovat tulleet vastaan. Toisaalta se voi olla merkki myös talouden optimaalisen koon saavuttamisesta.

STAP ei perustu koronkiskontaan ja siksi sen rakenteet eivät johda talouskasvupakkoon ja kiireiseen elämäntapaan. Tavallinen rahatalous kuihtuu ja raha poistuu hiljalleen kierrosta, jos talous ei kasva. Aikapankissa taloudellisen toiminnan mahdollinen hiipuminen ei johdu sen rakenteista, vaan käyttäjien aktiivisuuden vähenemisestä ja toveja on aina käytettävissä taloudellisesta tilanteesta riippumatta.

Koronkiskontaan perustuvalla rahajärjestelmällä on varsin moniulotteinen vaikutus ympäristöön ja ihmisten hyvinvointiin. Koronkiskontakäytäntö näyttää velvoittavan ikuiseen talouskasvupakkoon, mikä aiheuttaa loputonta ja tarpeetonta rasitusta ympäristölle ja ihmisille. Lisäksi koronkiskonta johtaa lyhytnäköiseen liiketoimintaan, jotta yrittäjien korkomenot pysyisivät kurissa. Yrityksien täytyy koronkiskonnan takia tehdä myös enemmän voittoa kuin muuten olisi tarpeen, koska osa yrityksen tuloista menee korkojen maksamiseen. Valtioidenkin on kasvatettava talouttaan tarpeettoman paljon, jotta korot voitaisiin maksaa pankkiireille velkojen lisäksi. Näistä syistä korkokäytäntö näyttää kannustavan tarpeettoman suuren kulutukseen. Käytäntö on ollut varsin haitallinen etenkin kehitysmaissa, koska se vähentää mahdollisuuksia kestävään kehitykseen. Koronkiskonta on myös vääristänyt rahan perimmäistä tarkoitusta vaihdonvälineenä, koska rahasta on tehty kauppatavaraa. Ympäristötaakkaa voitaisiin mitä luultavimmin pienentää, jos

koronkiskonnasta luovuttaisiin kokonaan. Tällöin rahaa vapautuisi mahdollisesti myös ympäristönsuojeluun. Samalla kohtuutalous tulisi rahatalouden rakenteiden puolesta nykyistä realistisemmaksi vaihtoehdoksi. On silti vaikea konkreettisesti arvioida, miten paljon uudistus vaikuttaisi rahatalouden ekologiseen ulottuvuuteen. Pelkästään korkokäytäntöuudistus ei ratkaise taloudelliseen toimintaan liittyviä ympäristöongelmia, mutta se vähentäisi rakenteista johtuvaa ylikulutusta.

4.4 Rahajärjestelmä ja tasa-arvo

Tässä alaluvussa käsitellään rahajärjestelmän ja sen uudistamisen merkitystä tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta. Lisäksi luvussa tarkastellaan taloudelliseen tasa-arvoon liittyviä ympäristövaikutuksia. Monet haastateltavat haluaisivat, että rahajärjestelmää uudistettaisiin nykyistä tasa-arvoisemmaksi järjestelmäksi. Yhden haastateltavan mukaan monet palvelut tulisi siirtää tasa-arvoisempien valuuttojen piiriin. Hän ei usko, että riittävää tasa-arvoa voidaan mahdollistaa nykyisen rahajärjestelmän kautta. Toisen haastateltavan mielestä nykyisen rahajärjestelmän rakenteet johtavat epäoikeudenmukaiseen tulonsiirtoon pankkiirien hyväksi ja siksi järjestelmää tulisi uudistaa nykyistä tasa-arvoisemmaksi. Haastateltavan mukaan järjestelmällä näyttää olevan myös hyväveliverkostomaisia piirteitä:

Ei tää nykyne systeemi aja kenenkää todellista hyvinvointia, tällä hetkel raha jakautuu nii epätasasesti (...) ne ihmiset jotka haluavat sitä rahaa kahmia kohtuuttomasti itsellee, ovat luoneet jonkunnäkösen hyvävelijärjestön jolla ne luovat lainsäädäntöö, joka saa sen rahavirran menemään heille eikä todellisee hyvinvointii. (Anni.)

Myös teoria tukee haastateltavien näkemyksiä. Rahaan liittyvä epätasa-arvo on jo nyt erittäin räikeää. Maailman rikkain prosentti ihmisistä omistaa jo lähes puolet kaikesta maailman varallisuudesta (Oxfam 2015, 2). Merkittävä syy rahan epäoikeudenmukaiseen jakautumiseen on itse rahanluontimekanismi. Pankeille on annettu monopoliasema rahan luomiseen, mikä automaattisesti johtaa siihen, että raha kerääntyy ensisijaisesti vain niiden harvojen käsiin, joille on annettu lupa rahan luomiseen ja koronkiskontaan (Lietaer ym. 2012, 108.) Raha kerääntyy automaattisesti ja tehokkaasti yksityispankkiireille, koska kaikki raha lainataan heiltä. Nykyisessä rahajärjestelmässä raha palaa lopulta takaisin sinne,

mistä se on alunperin tullutkin eli pankkeihin ja pankkiireille. ”Eurojärjestelmä johtaa massiiviseen tulojen uudelleenjakoon koko EMU:n alueella” (Huerta de Soto 2011, 12).

Erityisesti koronkiskontakäytäntö mahdollistaa epäoikeudenmukaisen tulonsiirron pankkiireille. Korke nimittäin perustuu siihen, että he, joilla on jo rahaa, tienaa lisää lainaamalla rahaa korkoa vastaan heille, keillä ei sitä tarpeeksi ole. Korke perustuukin tulonsiirtoon köyhemmiltä rikkaille, siksi se itsessään johtaa rahan kerääntymiseen rahanlainaajille. (Lietaer ym. 2012, 106–107.) ”Rahal on helppo luoda rahaa” (Pauli). Jos raha ei kerääntyisi pankkiireille, vaan valtiolle, niin valtiolla olisi aivan erilaiset mahdollisuudet sijoittaa kestävään kehitykseen.

Latouchenkin mukaan suurin ongelma kapitalismissa on pääomien epäoikeudenmukainen ja räikeä kasautuminen. Kasvun purkamiselle tärkeä tavoite onkin vastustaa tätä kehitystä ja palauttaa tuloerot kohtuulliselle tasolle. Varat olisi jatkossa jaettava oikeudenmukaisemmin niin yhteiskuntien sisällä kuin globaalissakin mittakaavassa (Latouche 2010, 45). Merkittävä osa tästä epätasa-arvo-ongelmasta johtuu kapitalistisesta rahajärjestelmästä, eikä se ole sen vuoksi kohtuutalouden kanssa sopusoinnussa. Rahajärjestelmän uudistaminen aikapankkilaisten ehdotusten mukaisesti tukisi tätäkin kohtuutalouden pyrkimystä.

Yhdysvalloissa minimipalkka on jo 350 000 kertaa pienempi kuin parhaiten tienaa palkka (Felber 2013, 21). Felber toteaa, että lukuisten tutkimusten mukaan räikeä epätasa-arvo johtaa yhteiskunnallisten ongelmien kasvuun, kuten rikollisuuden ja terveysongelmien lisääntymiseen ja rikkaiden ja köyhien välisten ongelmien kärjistymiseen (ks. Wilkinson & Pickett 2011). Yhteishyvän talousmallissa tulojen tasa-arvoon kiinnitetään paljon huomiota. Felber ehdottaa, että varallisuudelle voitaisiin asettaa lakeihin perustuva ylärajat, jotta kukaan ei omistaisi niin paljon rahaa, että sillä voisi ohjailla poliittista järjestelmää ja uhata enemmistön etua. Kaikki ylimääräinen varallisuus siirrettäisiin sukupolvirahastoon, joka mahdollistaa sen, että kaikilla on starttirahaa työelämään siirtyessään. (Felber 2013, 74-76, 179–180.)

Räikeillä tuloeroilla näyttää olevan myös ympäristövaikutuksia. Ensinnäkin rikkaille ihmisillä on taipumuksia ja mahdollisuuksia elää tarpeettoman luonnonvaroja kuluttavaa elämää. Suuret tuloerot johtavatkin helposti rikkaiden ihmisten kerskakulutukseen. (Lietaer

2012, 108.) Kerskakulutus vähenee, jos tuloja ja valtaa siirretään rikkaimmilla köyhemmille (Latouche 2010, 45). Toisaalta vähävaraisilla ihmisillä ei välttämättä ole edes varaa ekologisiin palveluihin ja hyödykkeisiin. Siksi tuloeroja voitaisiin tasoittaa siten, että kaikilla olisi mahdollisuus tehdä ympäristöystävällisiä valintoja ja kenelläkään ei olisi mahdollisuuksia kerskakulutukseen. Tämä vaatisi myös kohtuutalouden mukaisia arvomuutoksia. Toisaalta ei ole mitään takeita sille, että arvot muuttuvat siihen suuntaan. Pelkästään se, että rahaa on aiempaa enemmän käytössä, ei johda automaattisesti ympäristöystävälliseen kulutukseen.

Jackson viittaa useisiin tutkimuksiin, joiden mukaan ihmiset kuluttavat tarpeettomasti, koska he haluavat jäljitellä rikkaampia ihmisiä ja osoittaa statustaan. Täten yhteiskunnallisen aseman tavoittelu näyttää johtavan ylikulutukseen. Kulutus on kilpailua, eikä kulutuskilpailua olisi ilman räikeää epätasa-arvoa, sillä ei olisi ketään ketä haluaisi erityisesti matkia. Koska räikeä epätasa-arvo johtaa kulutuksen oravanpyörään, tasa-arvon lisääminen yhteiskunnassa voisi palvella kohtuutalouden tavoitteita (Jackson 2011, 76–77.) Täten rahajärjestelmä voitaisiin uudistaa siten, että se mahdollistaisi riittävän tasa-arvon. Samalla ympäristökuormitus mahdollisesti pienentyisi kulutuskilpailun vähentyessä. Edellisessä luvussa mainitut korkokäytäntöuudistukset olisivat tärkein tapa vähentää taloudellista epätasa-arvoa. Lisäksi voitaisiin vähentää yksityisen sektorin valtaa rahataloudessa edistämällä julkista ja eettistä pankkitoimintaa. Nämä muutokset ohjaisivat rahan nykyistä tasaisemmin kaikille yhteiskunnan jäsenille. (Eettistä pankkitoimintaa käsitellään tarkemmin luvussa 4.8.)

Tärkein muutos rahajärjestelmässä olisikin se, että rahanluomisoikeus palautuisi valtiolle ja valtion tarvitsemasta rahasta ei enää perittäisi korkoa. Täten, julkinen talous pyörisi siten, että rahat eivät kertyisi pankkieliitille. Jos koronkiskontaperiaatteesta ei luovuta yksityisellä pankkisektorilla, niin rahajärjestelmä johtaisi edelleen siihen, että iso (mutta nykyistä pienempi) osa yksityisestä rahasta kerääntyisi pankkiireille. Koronkiskonnasta voi kuitenkin olla vaikea luopua yksityisellä sektorilla, jolloin osa mahdollisista ympäristöhyödyistäkin jäisi saamatta. Toisaalta myös Felberin ehdottama varallisuuden ylärajasääntö, joka pakottaisi ohjaamaan ylimääräisen varallisuuden yhteiseen hyvään, voisi riittää taloudellisen tasa-arvon aikaansaamiseksi. Tässä tapauksessa suuria rakenteellisia

muutoksia ei tarvittaisi, koska rahaa ainoastaan ohjattaisiin uudella tavalla. Toisaalta tämä vaatisi myös läpinäkyvän pankkikulttuurin, jotta ylimääräistä varallisuutta ei voisi kätkeä veroparatiiseihin.

Kaikki haasteltavat pitävät aikapankkia tasa-arvoistavana taloudellisena toimintana. ”Se on ihmisten eriarvosuutta vähentävä juttu” (Simo). Viisi haastateltavaa näkee aikapankkivaihdantaan liittyvän tasa-arvoisuuden varsin positiivisena asiana. ”Jos esimerkiksi tovia käyttää palveluissa, ni silloin kaikki palvelut on keskenään samanarvosia” (Suvi). Toisaalta yhden haastateltavan mielestä kaiken työn ei tarvitsisi olla toveissa mitattuna samanarvoista. Yhdelle haastateltavalle suurin syy aikapankkijäseneksi ryhtymiselle oli se, että aikapankki on tasa-arvoisempi taloudellisen vaihdannan muoto kuin vakiintunut rahatalous. Toisaalta toisen haastateltavan mielestä STAP hieman syrjii rikkaita, koska ”toveja on helppo luoda kun on aikaa” (Pauli) ja hänen mukaansa rikkailla ei useinkaan ole paljoa ylimääräistä aikaa kun taas köyhillä useimmiten on. Hän myös kaipaisi aikapankkiin lisää keskiluokkaukottavuutta. Toisaalta haastateltava ei pidä edellämäinnittuja piirteitä isona ongelmana, koska järjestelmät toimivat rinnakkain. Oikeastaan hän on oivaltavalla tavalla ymmärtänyt tärkeän syyn, miksi aikapankki tasoittaa taloudellista epätasa-arvoa. Aikapankki nimittäin ottaa kaikki halukkaat toimintaan mukaan, josta erityisesti köyhät hyötyvät. Simon sanoin: ”ei oo niinku varallisuudesta kiinni, että sä voit osallistua”. Monet palvelut ja tuotteet ovat jokaisen jäsenen ulottuvilla ainoastaan aikaa vastaan. Sen sijaan virallinen rahajärjestelmä perustuu siihen, että ilman rahaa ei voi lainkaan hyötyä markkinoilla olevista palveluista ja tuotteista.

Aikapankissa näyttääkin olevan täysin erilainen lähtökohta taloudelliseen vaihdantaan kuin virallisessa rahajärjestelmässä. Yhden haastateltavan mielestä paikallisrahan, kuten tovin etuna on se, että ”se on [tavallisten] ihmisten liikkeelle laskemaa ja se se edistää desentralisaatiota” (Pauli). Virallinen rahajärjestelmä toimii päinvastoin, koska se perustuu yksityisen sektorin valtaan. Tavallinen kuluttaja ei voi millään tavalla vaikuttaa virallisen rahajärjestelmän toimintaan, koska toiminta on ylhäältäkin ohjattua. Aikapankkitoiminta ei myöskään systemaattisesti kasaa varallisuutta kenellekään, koska tovit eivät palaudu niille, ketkä rahan ovat luoneet, eikä toveista peritä korkoa. Toisaalta tovi vero ohjaa osan toveista jäsenien tileiltä pois, mutta STAP:n sisäinen verotus ei silti synnytä rakenteellista

pulaa toveista ja tovierot käytetään ainoastaan aikapankkitoiminnan edistämiseen. Lisäksi tovien ylä- ja alarajasääntö on kiinnostava tapa estää varallisuuden liiallista kasautumista tai ”ylivelkaantumista”.

Yhteenvedona voidaan sanoa, että vallitsevan rahajärjestelmän rakenteet ylläpitävät räikeää taloudellista epätasa-arvoa. Muun muassa koronkiskontaperiaate ja yksityinen pankkikulttuuri johtavat siihen, että suuri osa rahasta kerääntyy pienen eliitin käsiin. Rahajärjestelmä muuttuisi tasa-arvoisemmaksi, jos rahanluomisoikeus palautuisi valtiolle, ja jos (ainakaan julkisesta) rahasta ei perittäisi korkoa. Kohtuutalouskin edellyttää nykyistä oikeudenmukaisempaa tulojen uudelleenjakoa. Lisäksi STAP, yhdessä muiden paikallistalousmallien kanssa, näyttää lisäävän taloudellista tasa-arvoa. Rahajärjestelmän tasa-arvoistamisella edellämainittujen uudistusten mahdollistamana voisi olla laaja-alaiset ympäristövaikutukset: rikkaiden kerskakulutus vähentyisi, valtio saisi lisää mahdollisuuksia ja varoja ympäristön suojeluun, kaikkien ihmisten varat riittäisivät nykyistä paremmin ekologisten valintojen tekemiseen ja materialistinen statuskilpailu vähenisi. Pelkkä rahajärjestelmä uudistus ei kuitenkaan automaattisesti takaa ympäristöystävällistä vaihdantakulttuuria, mutta se lienee merkittävä reunaehto sen mahdollistamiselle.

4.5 Talousdemokratia

Moni haastateltavista viittaa siihen, että nykyinen rahajärjestelmä on liian epädemokraattinen ja kaksi heistä mainitsee, että rahajärjestelmää voitaisiin muokata nykyistä demokraattisemmaksi järjestelmäksi. ”Rahajärjestelmä voisi olla muunkinlainen, sosiaalisesti ja demokraattisesti säännelty” (Siiri). Eräs aikapankkilainen sanoo, että talousdemokratia-liike on vaikuttanut paljonkin hänen näkemyksiinsä rahasta. Yleisesti ottaen haastateltavien näkemykset rahajärjestelmän uudistamisesta edustavat monellakin tavalla talousdemokratia -suuntausta.

Tässä alaluvussa tarkastellaan talousdemokratiaa ja sen käytännön sovellutuksia sekä sen mahdollista ekologista ulottuvuutta. Lisäksi luvussa tarkastellaan sitä, miksi taloudellinen

demokratia ei tällä hetkellä toteudu. Luvun lopussa analysoidaan paikallistaloutta talousdemokratian näkökulmasta.

Talousdemokratiaa edistää esimerkiksi Yhdysvalloissa perustettu *Public Banking Institute* ja Suomessa *Suomen Talousdemokratia ry*.

Suomen talousdemokratia ry:n tarkoituksena on ohjata yhteiskuntaa kohti kestäväää ja demokraattista talousjärjestelmää tuomalla esiin uskottava ja käytännöllinen vaihtoehto velkaperusteiselle rahajärjestelmälle sekä lisätä kansalaisten kiinnostusta yhteiskunnalliseen talousjärjestelmään ja sen kehitykseen. (Täyttä rahaa -ehdotus 2013, 26.)

Talousdemokratia on suuntaus, joka pyrkii tekemään rahataloudesta nykyistä demokraattisemman ja oikeudenmukaisemman instituution. Talousdemokratia pitää sisällään monenlaisia uudistusehdotuksia, ja oleellista on se, että kaikki rahaan liittyvät päätökset tehdään demokraattisesti. Käytännössä talousdemokratia voi tarkoittaa esimerkiksi seuraavia muutoksia rahataloudessa ja rahanluomisessa: tavalliset pankit menettävät oikeutensa rahan luomiseen, rahasta tulee täysin velaton instituutio, rahasta ei peritä enää korkoa, valtio perustaa julkisen pankin, joka keskittyy pelkästään yleishyödyllisten asioiden rahoittamiseen, täydentävien valuuttojen hyödyntäminen ja talousinstituutiot olisi muutettava demokraattisiksi ja läpinäkyviksi. Kaikkia näitä uudistuksia ei voi toteuttaa samaan aikaan, vaikka useat näistä muutoksista ovatkin keskenään yhteensopivia. (Suomen Talousdemokratia ry:n Internetsivut I.) Haastateltavat ovat maininneet hyvin samanlaisia uudistuskeinoja. Talousdemokratia-liike pyrkii käytännössä siihen, että kansa saa nykyistä suuremman roolin rahaan liittyvässä päätöksenteossa ja siihen, että raha palvelisi kaikkia tasapuolisesti, kuten haastateltavatkin haluavat. Talousdemokraattinen rahatalous näyttää olevan yhteensovitettavissa myös kohtuutalouden kanssa (ks. Johannisova & Wolf 2012).

Myös Positive Money -liike ajaa rahajärjestelmän muuttamista demokraattiseksi ja yleishyödylliseksi instituutioksi. Liikkeen mukaan nykyinen rahajärjestelmä on synnyttänyt nykyisen velkaantumisongelman, taloudellisen epätasa-arvon ja korkean työttömyyden. (Positive Money Internet-sivut.) Positive Money -liikkeen näkemyksiin perustuvassa *Täyttä*

rahaa –julkaisussa käydään yksityiskohtaisesti läpi, miten talousdemokraattinen rahajärjestelmäuudistus voitaisiin käytännössä toteuttaa (ks. Täyttä rahaa -ehdotus 2013).

Talousdemokratiaan perustuva *Täyttä rahaa* -ehdotus tukee aikapankkilaisten ajatuksia rahajärjestelmän uudistamisesta. Oleellisinta tässäkin uudistuksessa on se, että yksityiset pankit menettävät rahanluontioikeutensa. Ehdotuksen avulla talous vakautuu, nousu- ja laskukaudet vähenevät ja pankit voivat tarvittaessa kaatua ilman merkittäviä taloudellisia seurauksia. *Täyttä rahaa* -ehdotus tähtää siihen, että nykyiset pankkitalletukset siirtyvät Suomen Pankin haltuun ilman velkaluonnetta. Velkaraha muuttuisi velattomaksi digitaaliseksi rahaksi. (Täyttä rahaa -ehdotus 2013, 3.) Suomen Pankin luoma uusi velaton raha siirtyisi suoraan reaalityöelämään ja sillä voitaisiin maksaa valtion menoja. Reformi mahdollistanee myös perustulon eli kansalaispalkan rahoittamisen ja verojen alentamisen. Käytännössä tämä uudistus ei juurikaan näkyisi tavallisen pankkiasiakkaan elämässä, mutta laajemmassa mittakaavassa muutos lisäisi huomattavasti pankkijärjestelmän vakautta. (Täyttä rahaa -ehdotus 2013, 4, 8.)

Täyttä rahaa -uudistus mahdollistaisi myös sen, että kaikkien velkojen poismaksu olisi rakenteellisesti mahdollista. Samalla luoton merkitys taloudessa pienenesi ja siihen liittyvät ongelmat hellittäisivät. Yleisellä tasolla koko talous alkaisi pyöriä tasapainoisesti. (Täyttä rahaa -ehdotus 2013, 25.) Rahajärjestelmän uudistus edellä mainituilla keinoilla ei estäisi talletuspankkeja lainaamasta rahaa korkoa vastaan yksityisille kuluttajille, mutta ne menettäisivät rahanluomisoikeutensa ja julkinen talous välttyisi koronkiskonnalta ja rahan velkaluonteelta. Niinpä talousdemokratialla näyttää olevan paljon yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Lisäksi neljä haastateltavaa mainitsee, että nykyinen rahajärjestelmä on liian elitistinen. Eräs haastateltava sanoo, että nykyinen rahajärjestelmä ja rahapolitiikka on etäännyntä tavallisten ihmisten ulottumattomiin:

pankkisysteemissä ylipäätään se on mun mielest aika sama mitä rahaa ne käyttää, koska siel tehdää sellasil periaatteilla mil ei oo mitää kosketust meihin täällä, se on iha oma juttunsa ne pelaa sitä peliä...monopolirahaa.
(Suvi.)

Tällä hetkellä EU:n rahapolitiikasta päättää EKP:n neuvosto, joka koostuu 19 keskuspankkiirista ja kuudesta talousmaailmataustaisesta johtokunnan jäsenestä (Euroopan Keskuspankin internetsivut). Lisäksi EU:n ainoa demokraattisesti valittava elin, Euroopan parlamentti, ei voi mitenkään vaikuttaa EU:n rahapolitiikkaan (Euroopan parlamentin internetsivut). Talousmaailma ei ole kansainvälisestikään demokraattinen ja läpinäkyvä, koska: ”[I]ähes kaikki maailman merkittävimmät talousinstituutiot – kuten IMF, Maailmanpankki ja BIS – ovat epädemokraattisia ja läpinäkymättömiä” ja ”[i]hmisillä ei ole ollut mitään suoraa vaikutusvaltaa, keitä näiden instituutioiden johtoon on valittu ja miten niiden tulisi toimia” (Suomen taloudemokratia ry:n internet-sivut.) Näyttää siltä, että rahapolitiikka on ulkoistettu pelkästään pankkialan ihmisille, vaikka rahapolitiikka vaikuttaa laajasti koko yhteiskunnan toimintaan. Toisaalta rahajärjestelmän talousdemokraattinne uudistaminen ei vaadi tai tarkoita sitä, että keskuspankki menettää poliittisen riippumattomuutensa, lähinnä rahanluomiskäytännöt muuttuvat (ks. Täyttä rahaa -ehdotus 2013, 17). Keskuspankin poliittisella riippumattomuudella on nimittäin omat etunsaakin.

Merkittävä syy sille, miksi rahajärjestelmä johtaa epädemokraattiseen kehitykseen, on se, että pankkieliitillä on parhaat mahdollisuudet lobbaamiseen ja etujensa suojelemiseen. Rikkain eliitti käyttää vuosittain jo satoja miljoonia dollareita lobbaamiseen (Oxfam 2015, 7–9). Nykyään pankkiireilla on huomattavasti enemmän vaikutusvaltaa politiikassa kuin tavallisilla ihmisillä. Siksi myös lait tehdään yhä enemmän hyödyttämään heitä, keillä on jo eniten valtaa ja rahaa. (Lietaer ym. 2012, 108; ks. Gilens & Page 2014). Pankkisektorin rahavallalla on myös suuremmat taloudelliset vaikutukset kuin valtioiden hallitusten talouspolitiikalla ja tämä on taloudellisen demokratian näkökulmasta huomattava puute. Lisäksi pankkisektorin piilevän vallan merkitys on jäänyt liian vähäiselle huomiolle. (Jackson & Dyson 2012, 16.) Haasteltava toteaa, että: ”mä toivon, että se korruptoitunut järjestelmällinen väärin taskuihin meneminen muuttuu” (Anni).

On vaikea perustella, miksi nykyinen asioidentila olisi oikeudenmukainen. Pienen piirin edut menevät helposti yhteisen edun ja ehkä myös ympäristön hyvinvoinnin edelle. Moraalifilosofi J. Rawlsin ajatukset oikeudenmukaisuudesta eivät toteudu nykyisen rahajärjestelmän kohdalla, koska tulot jakautuvat liian epäreilulla tavalla, köyhillä ei ole

tarpeeksi mahdollisuuksia parantaa asemaansa ja rikkaat ovat vakiinnuttaneet asemansa. (Lietaer ym 2012, 103-106; ks. Rawls 1988). Myös yksi haastateltavista mainitsee, että nykymuotoisella rahalla pyritään samaan valtaan ja statusta ja rahajärjestelmän rakenteet tuntuvat ylläpitävän keskittynyttä taloudellista valtaa.

Felberinkään (2013) mukaan pankkimaailma ei arvosta demokratiaa; hänen mukaansa nykyinen pankkijärjestelmä hallitsee sekä taloutta että politiikkaa. Tämä on demokratian kannalta paradoksaalinen tilanne ja siksi olisi luotava demokratiaa tukevia pankkeja. Käytännössä tämä tarkoittaisi pankkitoimintaa, joka perustuu yhteisen edun edistämiseen voittojen maksimoinnin sijaan (Felber 2013, 61-62.) Demokraattiset pankit ovat Felberin mukaan ”liian tärkeitä kaatuakseen” (Felber 2013, 63.) Demokraattiset pankit toimisivat tavalla, joka maksimoisi läpinäkyvyyden ja minimoisi veronkiertämisen. Demokraattisilla pankeilla tulisi olla selkeät tilinpäätökset ja konttorien perustaminen veroparatiiseihin olisi ehdottomasti kielletty. (Felber 2013, 62.) Kaikki oleelliset pankin tiedot tulisi olla kaikkein saatavilla (Felber 2013, 67). Yksi aikapankkilainenkin haluaisi, että nykyinen veronkiertokulttuuri saataisiin kuriin (esimerkiksi valvontaa lisäämällä) ja läpinäkyvyyttä lisättäisiin. Lisäksi tärkeä osa yhteishyvän taloutta on ”demokraattinen yhteisvarallisuus”, joka tarkoittaa sitä, että kansalaisilla on vaikutusvaltaa tärkeiden julkisten palveluiden ja infrastruktuurin hallinnoimisessa. (Felber 2013, 74-76, 179-180.)

Suomen talousdemokratia-liikkeen mukaan talousdemokraattiset uudistukset mahdollistaisivat nykyistä vihreämmän politiikan, koska ”[y]mpäristöystävällisten investointien rahoittaminen [olisi nykyistä] huomattavasti helpompaa” ja uudistusten jälkeen ”[r]ahaa voidaan suunnata ympäristöystävällisten teknologioiden kehittämiseen” (Suomen Talousdemokratia ry:n internetsivut II). Ei silti voida olettaa, että rahat automaattisesti ohjautuisivat ympäristönsuojeluun, koska poliittisilla päättäjillä on valta päättää mihin rahat lopulta menevät. On kuitenkin totta, että nykytilanteessa valtion on vaikea ylläpitää tasapainoista ja kestävästä yhteiskuntaa, niin kauan kun se ei itse voi luoda velatonta ja korotonta rahaa tärkeiden yhteiskunnallisten toimintojen rahoittamiseksi ja ylläpitämiseksi. Taloudellisen demokratian edistämisen ympäristöetuja lienee vaikeampi havainnollistaa kuin sen mahdollistamia sosiaalisia etuja.

Yhden haastateltavan mukaan rahataloutta pitäisi muokata nykyistä solidaarisemmaksi instituutioksi. Taloudellinen demokratia on solidaarisuustalouden tärkeä ulottuvuus. Solidaarisuustaloudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ja yhteisöt voivat mahdollisimman paljon vaikuttaa talouteen esimerkiksi paikallisen taloudellisen vaihdannan avulla. Solidaarisuustaloudessa painotetaan taloudellista monimuotoisuutta, tasa-arvoa, jaettua valtaa, riittävää autonomiaa ja ekososiaalista vaihdantakulttuuria. Se on vastavoima nykyiselle dominoivalle taloudelle. (van der Wekken 2012, 103–104; Miller 2004.) Näin ollen se edistää myös vertaistuotantoa. Myös Stadin Aikapankki perustuu van der Wekkenin mukaan solidaarisuustalouteen. Lisäksi hänen mukaansa solidaarisuustaloudella ja degrowthilla on monia yhteisiä tavoitteita, kuten kohtuus taloudellisessa toiminnassa, nykyistä enemmän vapaa-aikaa ja enemmän sosiaalista yhdessäoloa. (van der Wekken 2012, 104-105.) Felberin yhteishyvän talouskin pohjautuu vahvasti solidaarisuus-talousajatteluun.

Paikallistaloudet näyttävätkin edistävän taloudellista demokratiaa. Latouchen mukaan paikallisuuteen perustuva autonomia nähdään kohtuutaloudessa markkinoiden ”näkyttömän käden” ja ylhäältäpäin tulevan diktatuurin vastavoimana. Autonomia voimaannuttaa yhteisöt miettimään ratkaisut ongelmiin yhteisön sisältä käsin. (Latouche 2010, 50–53.)

Tavallinen kuluttaja ei voi vaikuttaa millään tavalla virallisen rahajärjestelmän toimintaan. Lisäksi vallitseva järjestelmä perustuu täysin keskitettyyn rahavaltaan. Haastateltavan mukaan aikapankki haastaa epädemokraattista rahakulttuuria, koska se perustuu hyvin toisenlaiseen maailmankuvaan kuin talouseliitin valtaan perustuva epädemokraattinen rahajärjestelmä. Stadin Aikapankissa talousdemokratia näyttää toteutuvan nykyistä rahajärjestelmää paremmin, koska STAP:n toiminta perustuu demokraattiseen päätöksentekoon ja jaettuun valtaan. Aikapankkitoiminta on ”taloudellisen demokratian mikrokokeilua” (Eskelinen 2014, 29). Tovit ovat myös huomattavasti läpinäkyvämpiä vaihdonvälineitä kuin eurot, koska toveja ei voi piilottaa veroparatiiseihin ja pankkisalaisuuksien taakse. Itse asiassa tovien piilottamisesta ei olisi juurikaan hyötyä, koska kaikki saavat apua tovitilanteestaan huolimatta. (Tovien ala- ja ylärajasääntökään ei

ole ehdoton.) Tovit eivät karkaa paikallisesta taloudesta minnekään ja vaikka joku keräisi ison tovimäärän itselleen, se ei jäädyttäisi aikapankkitoimintaa.

Näyttää siltä, että vallitseva rahajärjestelmä ylläpitää epädemokraattista rahakulttuuria. Lukuisat talousinstituutiot eivät kunnioita demokratiaa ja rahapolitiikka sekä rahaan liittyvä valta on elitististä. Lisäksi talouselitiillä on parhaat mahdollisuudet vaikuttaa politiikkaan ja lainsäädäntöön. Rahajärjestelmä muuttuisi demokraattisemmaksi, jos taloudellinen valta jaettaisiin nykyistä tasaisemmin ja jos ihmiset saisivat äänestää, ketkä raha-asioista saavat päättää. Myös paikallistalouden edistäminen lisää taloudellista demokratiaa. Talousdemokraattisten uudistusten avulla valtioilla olisi nykyistä enemmän mahdollisuuksia kestävän kehityksen rahoittamiseen, mutta nykyistä vihreämpi politiikka vaatisi myös poliittisen tuen taakseen. Talousdemokratian ympäristöhyötyjä on vaikea tarkasti arvioida, mutta ainakin oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja solidaarisuuden näkökulmasta muutos olisi monin tavoin hyödyllinen.

4.6 Rahan niukkuudesta johtuvat ympäristöongelmat

Tässä luvussa käsitellään rahan niukkuuden rakenteellista ulottuvuutta ja sitä, miten keinotekoisesta niukkuudesta voitaisiin päästä eroon uudistuksilla ja rahapoliittisilla muutoksilla. Erityisesti tarkastellaan niukkuuden ekologisia vaikutuksia. Useiden haasteltavien näkemysten taustalla on rahataloudellinen niukkuus ja kolme haastateltavaa mainitsee suoraan rahatalouteen liittyvän niukkuusongelman ja siitä aiheutuvia ongelmia:

Rahassahan on se et sitä pitäis olla mielellään sopivasti. Jos sitä on vähän ni kaikki on työttöminä, investointeja ei tuu ja on niukkuutta ja ja köyhyyttä, jos sitä on liikaa ni talous ylikuumenee ja tapahtuu niinku tommosia ylilyöntejä...niinku oot varmaa havainnu ni aivanroolissa on se liikkeellä olevan rahan määrä ja nopeus. (Pauli.)

Rahaan liittyvä niukkuus on pitkälti rakenteellinen ongelma. Nykyinen koronkiskontakäytäntö ja velkarahakäytäntö aiheuttaa nimittäin myös sen, että rahasta on jatkuva pula. Raha ei riitä kaikille siitä syystä, että rahaa ei ole koskaan kierrossa tarpeeksi kaikkien velkojen ja korkojen maksamiseen, kuten aikaisemmin on kerrottu. Jos veloista ei jouduttaisi maksamaan korkoa, rahasta ei olisi keinotekoista pulaa. Mitä enemmän korkoja

ja velkoja maksetaan pois, sitä vähemmän rahaa jää jaettavaksi ihmisten kesken, mikä synnyttää rakenteellisen pulan rahasta. Niin kauan kun raha luodaan nykyisellä tavalla, raha ei riitä kaikkien ihmisten palkkaamiseen ja lisäksi taloudellinen tilanne koko ajan vaihtelee riippuen siitä, miten paljon velkarahaa taloudessa milloinkin on. Köyhyydelle on siis myös selkeä rakenteellinen syy. (ks. Lietaer & Dunne 2013; Brown 2012, 29–32, 336.) ”Pääoman niukkuuteen ei luonnollisia syitä ole olemassa” (Keynes 1951, 432). Näin ollen rahajärjestelmää voitaisiin uudistaa siten, että keinotekoisesta niukkuudesta päästäisiin eroon. Tämä vaatisi koronkiskontaperiaatteesta luopumista.

Yksi haastateltava kritisoi myös nykyistä säästökuripolitiikkaa. Myös Ahokas Holappa tulevat siihen tulokseen, että säästöpolitiikka ei ole toimiva ratkaisu rahatalouden ongelmiin (ks. Ahokas & Holappa 2014). Rahan niukkuus johtaa monenlaisiin taloudellisiin säästötoimenpiteisiin, kuten yksityistämiseen ja taloudellisiin leikkauksiin. Näistä säästöistä kärsivät usein sekä ihmiset että ympäristö. (Lietaer & Dunne 2013, 1–2.) Haastateltavan sanoin:

Sopivasti rahaa liikkeellä on se pointti. Sit ku säästetään ni sithä se tavallaan lamaanuttaa entuudestaan, se olis aika keskeinen asia muuttaa nykyistä rahatalousjärjestelmää, et tajuttais mikä merkitys rahankierrolla on ja mikä merkitys on säästämisellä. (Siiri.)

Olisikin tärkeää hyödyntää rahapolitiikassa luottorahateoriaa hyödykerahateorian sijaan (ks. luku 2.4.5), sillä kyseisen teorian mukaan rahamäärän ja taloudellisen toiminnan tulee olla aina tasapainossa. Uutta rahaa tulee luoda aina sen verran, että se on taloudellisen toiminnan kanssa tasapainossa; tällöin rahanlisäys ei aiheuta inflaatiota. Nykytilanteessa rahatalous on jatkuvasti kriisissä rahan puutteen takia ja sen vuoksi, että raha ei kierrä tehokkaasti yhteiskunnassa. Niin kauan kun raha ymmärretään lähinnä vaihdonvälineenä, niin ongelmaa yritetään ratkaista samalla tavalla kuin se alun perin luotiinkin. Nykyisessä yksityiseen sektoriin painottuvassa rahajärjestelmässä on myös se ongelmallinen puoli, että jos pankit eivät halua lainata valtioille ja ihmisille rahaa luottokelpoisuusepäilyjen vuoksi, koko talous pikku hiljaa lamaantuu rahanpuutteen vuoksi (Bendell & Greco 2013, 225). Myös Karl Marxin mukaan rahan kokonaismäärän on oltava aina sopuinnassa talouden koon kanssa (Marx 2013 [1867], 131). Nykytilanteessa talous on vääristynyt rahan puutteen

vuoksi. Jos valtio saisi itse luoda rahansa, niin koko luottokelpoisuuskäsite menettäisi julkisessa taloudessa merkityksensä.

Neljä haastateltavaa on maininnut, että nykyiseen rahakulttuuriin liittyy liian paljon kilpailumentaliteettia. Erityisesti rahan niukkuus pakottaa taloudelliseen kilpailuun, koska rahaa ei riitä kaikille (Lietaer & Dunne 2013, 2). ”Ainahan on enemmän kilpailua ihmisten välillä kuin on niukkuutta erilaisista resursseista” (Siiri). Rahan niukkuus johtaa esimerkiksi keinotekoiseen työttömyyteen, koska raha ei riitä kaikkien ihmisten palkkaamiseen. Toisaalta työnteon väheneminen ei ole ongelma, jos yhteiskunnan rakenteet mahdollistavat vapaa-ajan lisääntymisen mielekkäällä tavalla, mihin kohtuutalous pyrkii.

Niukkuudesta johtuen edes pientä osaa ihmiskunnan varallisuudesta on vaikeaa hyödyntää ympäristönsuojeluun. Esimerkiksi Sternin raportin mukaan ihmiskunnan tarvitsisi käyttää vain noin 1 % vuosittaisesta bruttokansantuotteesta ympäristönsuojeluun, jotta riittäviin hiilidioksidileikkaustavoitteisiin päästäisiin vuoteen 2050 mennessä (Stern 2006, XII). Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman laskelmat ilmastonmuutoksen hinnasta näyttävät saman suuruisilta, sen mukaan hinnaksi tulisi noin 0.2-1.2 % vuosittaisesta BKT:sta (UNDP 2011, 92.) Näin ollen ympäristökriisin estäminen ei vaadi globaalisti merkittävää osaa bruttokansantuotteesta.

On varsin ongelmallista, että edes näin pientä osaa bruttokansantuotteesta ei voida nykyisessä rahajärjestelmässä sijoittaa ympäristönsuojeluun ilman ongelmallisia yhteiskunnallisia vaikutuksia, kuten ylivelkaantumista. Jos rahaa ei luotaisi velaksi, josta pyydetään korkoa, tarvittava summa voitaisiin yksinkertaisesti vain luoda keskuspankissa talouteen sijoittamalla se suoraan kestävästä kehityksestä edistävään toimintaan. Edes inflaatiota ei syntyisi nykyistä enempää, kuten luottorahateoria osoittaa.

Brownin (2012) mukaan nykyinen rahajärjestelmä ja vallitseva taloustiede ylläpitävät käsitystä siitä, että ihmiskunnalla ei ole mahdollisuuksia kestävästä kehityksestä ja yltäkylläisyyteen. Nykyinen taloustiede perustuu nimittäin niukkuusajatteluun: ruoasta, juomavedestä ja energiasta on globaalilla tasolla ainainen pula. Todellisuudessa suurin pula on kuitenkin rahasta. Vanhentuneen rahajärjestelmän takia yhteiskunnilla ei ole riittävästi rahaa ympäristönsuojeluun, terveydenhuoltoon, koulutukseen ja infrastruktuurin ylläpitoon.

Jos rahasta ei olisi nykyisenkaltaista rakenteellista pulaa, ihmiskunta voisi sijoittaa nykyistä enemmän rahaa uusiutuviin energiamuotoihin, automaation kehittämiseen ja vihreään teknologiaan, jotka mahdollistaisivat nykyistä kestävämmän tavan tuottaa energiaa, ruokaa ja puhdasta juomavettä. Teknologisesta näkökulmasta kestävä kehitys ja yltäkylläisyys eivät ole utopiaa, todellinen este edistykselle on rahan niukkuus. Brownin mukaan ei ole mitään syytä lukkiutua 1700-luvulla keksityn rahajärjestelmän rajoitteisiin. Vallitseva rahapolitiikka väittää, että valtion painama velaton valuutta olisi vain utopia, joka johtaisi inflaatioon, vaikka väite ei pidä paikkaansa. Brownin mukaan rahajärjestelmä olisi uudistettava, jotta kestävä kehitys voitaisiin mahdollistaa. (Brown 2012, 335–336, 430, 454.)

Myös Cahnin mukaan tavallisesta rahasta on jatkuvaa pulaa ja siksi moni asia jää tekemättä. Sen sijaan aikapankin kaltainen järjestelmä luo tarjontaa sille, mille paikallisesti on kysyntää. Aikadollareiden määrälle ei ole keinotekoisia rajoitteita. (Lietaer & Dunne 2013, 80.) Siksi STAP:n toimintaankaan ei liity keinotekoista pulaa toveista. Myöskään LETS-tyyppiset rahat eivät perustu niukkuuteen (Brown 2012, 347–348). Monopolistisen rahajärjestelmän kautta on vaikea täysin poistaa rahan liittyvää niukkuusongelmaa, jonka takia rahan puutetta voidaan paikata paikallisten vaihdonvälineiden avulla (ks. Lietaer & Dunne 2013, 14, 217).

Tovienkaan luomiselle ole samanlaisia rajoituksia kuin nykyisessä rahajärjestelmässä ja niihin ei liity keinotekoista niukkuutta. ”Ei ole mitään tahoja, jotka rajoittaisi tovien liikkumista” (Siiri). STAP toimii sillä periaatteella, että toveja on automaattisesti sen verran käytettävissä kuin paikallistalous tarvitsee. Toisaalta valtion verotuspäätös vaikuttaa jonkin verran tovien kiertoon ja aikapankin toimintamahdollisuuksiin, kuten luvussa 4.1 todetaan.

Virallisen rahajärjestelmän uudistaminen esimerkiksi haastateltavien ehdotuksien mukaisesti vähintäänkin lieventäisi nykyisen rahan niukkuusongelmaa ja mahdollistaisi nykyistä suuremmat varat ympäristönsuojeluun. Uudistukset helpottaisivat ekologisen velan poismaksamista. Toisaalta rakenteellista köyhyyttä voitaisiin vähentää myös siten, että jo olemassaoleva raha jaettaisiin nykyistä tasaisemmin, kuten luvussa 4.4 todettiin.

On kuitenkin mahdollista, että rahajärjestelmän uudistaminen lisäisi niin paljon yhteiskunnan käytössä olevaa varallisuutta, että sekin johtaisi ylikulutukseen. Ainakin se mahdollistaisi nykyistä suuremman kulutuksen ja onkin olemassa vaara, että uusi asioidentila ei olisikaan ympäristön eduksi. Toisaalta ainakaan nykyrakenteiden puitteissa ympäristönsuojeluun ei ole tarpeeksi varaa eikä siihen kannusteta. Kestävän kehityksen suurimpina esteinä lienee lähes aina rahapula ja politiikka.

Nykyinen rahajärjestelmä vähentää mahdollisuuksia kestäväan kehitykseen, koska rahasta on rakenteista johtuen jatkuvasti pulaa. Virallisen rahan niukkuutta voitaisiin merkittävästi hillitä muuttamalla rahanluomisen käytäntöjä (esimerkiksi koronkiskonnan lopettaminen ja julkisen velasta vapaan pankkitoiminnan edistäminen), jolloin aidosti kestäväan kehitykseen olisi huomattavasti nykyistä enemmän varoja. Talous ei olisi enää pankkiirien lainanantopäätösten varassa, koska uusi raha luotaisiin todellisen tarpeen mukaan, eikä sen mukaan onko se pankille taloudellisesti kannattavaa. Täydentävät valuutat voivat myös vähentää rahapulaa ja lisätä kestäväan taloudellista yhteistyötä. Vihreän talouden ja kohtuutalouden suurin rakenteellinen este lienee nykyinen niukkuuteen perustuva rahajärjestelmä eikä esimerkiksi teknologinen osaaminen. Ihmisten ei tarvitsisi uudistuksien jälkeen kärsiä rakenteista johtuvasta rahapulasta ja siihen liittyvästä taloudellisesta kilpailusta ja köyhyydestä. On kuitenkin vaikea arvioida olisiko uudistuksella enemmän sosiaalisia kuin ekologisia etuja. Haastateltavan kommentti kiteyttää nykyisen rahan niukkuuteen liittyvän problematiikan ja paikallistalouden edut: ”mä oon Suomessa ihmetelly, että aina ku valitetaan rahapulaa, ni sitte ollaan ihan kohmeessa, mitään ei tehdä. Nyt tulee tämmöne tovihomma, ni ehkä jotai vois saada vähän virvotettua” (Pauli).

4.7 Rahajärjestelmän vaikutus kulutuskäyttäytymiseen

Raha ei ole koskaan täysin neutraali luonteeltansa (von Mises 1996, 538). Rahatalous on aina rakentunut sosiaalisesti ja kulttuurisesti; jokainen vaihdonväline rohkaisee aina omanlaiseensa kulutuskulttuuriin (Seyfang & Longhurst 2013, 67). Seyfangin (2009, 12) mukaan ihmiskunta tarvitsee merkittäviä muutoksia taloudellisiin instituutioihin, jotta ekologinen kulutuskäyttäytyminen olisi mahdollista. Rahan vaikutus kulutus-

käyttäytymiseen on tullut monessa haastattelussa esille. Tässä luvussa käsitellään kulutuskäyttäytymistä muun muassa rahatalouden arvojen, rahajärjestelmän rakenteiden, kapitalistisen logiikan, inflaation ja taloussuhdanteiden näkökulmasta. Lisäksi luvussa tarkastellaan sitä, millaiseen kulutuskäyttäytymiseen paikallistaloudet kannustavat.

Annin mukaan nykyinen rahajärjestelmä aiheuttaa kärjistetysti sanottuna kaikki ympäristöongelmat. Hänen mielestään nykyinen järjestelmä johtaa kilpavarusteluun ja siihen, että ihmiset täyttävät sisäistä tyhjiydentunnettaan ja pahoinvointiaan kuluttamalla. Haasteltavan mukaan nykyinen raha johtaa siihen, että ihmisistä tulee kulutushysterikkoja. Hän myös toteaa, että rahajärjestelmä pitää ihmiset kiireisinä, jolloin aikaa jää liian vähän lapsista huolehtimiseen. Rahalla on siis hyvin vahva psykologinen vaikutus ihmisiin, mikä johtaa ylikuluttamiseen ja sitä kautta ympäristöongelmien kärjistymiseen.

Jacksonin (2011) näkemys tukee haastateltavan ajatuksia. Jacksonin mukaan kuluttaminen ei ole vain omien tarpeiden tyydyttämistä, vaan siihen kuuluu myös sosiaalisia ja psykologisia ulottuvuuksia, jotka oikeastaan selittävät miksi ylenpalttinen kulutus on nykyään niin suosittua. Kuluttaminen linkittyy niinkin tärkeisiin asioihin kuin yhteenkuuluvuus, sosiaalisuus, identiteetti ja yhteiskunnallinen asema. Ihmisenä oleminen välittyy nykyään vahvasti kuluttamisen kautta. (Jackson 2011, 72–73.) Merkittävä osa nykyisestä kuluttamisesta perustuu ihmisen tyhjiydentunteen täyttämiseen, vaikka kuluttaminen ei sitä tyhjiötä täytäkään. Ihmiset kuluttavat usein ahdistuksen lievittämiseksi eivätkä todellisen tarpeen vuoksi. Itse järjestelmä on kriisissä ja se tekee myös yhteiskunnan jäsenistä pahoinvoivia. (Jackson 2011, 124–126.)

Myös Suvi on sähköpostivastauksessaan hyvin kriittinen nykyisen rahajärjestelmän kulutusvaikutuksia kohtaan:

Euro, ja rahakulttuuri yleensä, edustaa kuluttamista kuluttamisen vuoksi, joka on luonteeltaan täysin epäinhimillistä. Ihmiset alistetaan koneiston rattaiksi tekemään rahan vuoksi työtä, josta he todennäköisesti eivät pidä, jotta he voisivat tuottaa mahdollisimman paljon rahaa ollakseen mahdollisimman 'hyviä kuluttajia'. (...) Yhtälö on rahamarkkinoiden hyötyjätahojen kannalta täydellinen.

Hän myös toteaa, että tällainen luonnon elämäntapa johtaa siihen, että ympäristö ikään kuin unohtuu taustalle; siitä ei jakseta enää välittää.

Suvi jatkaa:

virallinen raha 'kovana valuuttana' (joka itsessään on fiktiivisiä, tyhjästä luotuja bittejä) edustaa mielestäni pikemminkin 'heti-mulle-kaikki-tänne-nyt -tyyppistä' kerskakulutusta; luottokortteja (joilla ihmiset elävät yli varojensa).

Haastateltava kiteyttää hyvin sen, miksi nykyinen järjestelmä ei tunnu edesauttavan kestävästä kehitystä. Virallinen rahajärjestelmä tuntuu perustuvan kuluttamisen ihannointiin ja siihen, että luotolla voidaan elää jopa yli (luonnon)varojen. Dalyn ja Farleyn mukaan rahanluomistapa on johtanut harhaan, koska rahan tienämiselle ei löydy samanlaisia rajoja kuin aineelliselle varallisuudelle. Tämä on luonut illuusion, että talouskin voi kasvaa ikuisesti. Tämän harhauskomuksen sekä ahneuden takia jopa uusiutuvat resurssit kulutetaan loppuun. (Daly & Farley 2011, 295–296.)

Monet haastateltavat mainitsivat, että nykyinen rahajärjestelmä tuntuu johtavan häikäilemättömään käytökseen ja pakottaa kilpailuun. Väitteille löytyy myös tieteellistä näyttöä. Lietaerin ja kumppaneiden (2012) mukaan monet tutkimukset osoittavat, että nykyinen rahajärjestelmä vaikuttaa haitallisesti ihmisten käyttäytymiseen, koska rahajärjestelmän toimintaperiaate lisää epäluottamusta, pelkoa ja itsekästä toimintaa. Nykyinen raha ei juurikaan kannusta yhteistyöhön ja luottamukseen, koska rahan niukkuus pakottaa kilpailuun ja aiheuttaa pelkoa. Se millainen raha on käytössä, vaikuttaa siihen, millainen sen käyttäjästäkin voi olosuhteiden pakosta tulla. Yksikään näistä rahaan liittyvistä pelisäännöistä ei ole kuitenkaan luonnon laki; kaikki rahaan liittyvät käytännöt voidaan muuttaa sellaisiksi, että ne tukevat kestävästä kehitystä. (Lietaer ym. 2012, 112–117.) Yksi haastateltavakin toteaa, että vika ei ole rahassa, vaan siinä miten sitä käytetään.

Jacksonin mukaan talouteen liittyvä pelontunne saattaa liittyä myös siihen, että ihmiset ainakin alitajuisesti aistivat nykyisen talousjärjestelmän mahdottomuuden. Pelko ja paniikki saattaa liittyä juuri siihen, että ihmiset tajuaavat, että nykyinen menestys ei tule samanlaisena enää jatkumaan. (Jackson 2011, 112.)

Yhden haastateltavan mielestä rahajärjestelmä luo ekologisia ongelmia, koska nykyinen järjestelmä “luo ahneutta, pakottaa ahneuteen ja osakeyhtiölaki sanoo, että voitot on maksimoitava” (Jaakko). Myös Felberin ajatukset tukevat haastateltavien käsityksiä. Felberin mukaan nykyinen järjestelmä on ekologisesti ja sosiaalisesti kestämaton kilpailumentaliteetin ja voittojen maksimoinnin takia. Latouche toteaa, että nykyinen kapitalistinen järjestelmä ei ole kohtuutaloustavoitteiden kanssa sovussa, koska se vierannuttaa ihmiset ympäristöstä ja toisista ihmisistä (Latouche 2010, 13–14). ”Valuutta sinänsä on ympäristöneutraali, mutta järjestelmät eivät” (Siiri). Ja kuten aiemmin on todettu, koronkiskontaperiaate pakottaa talouden kasvamaan ikuisesti, mikä velvoittaa ylikulutuksen ylläpitämiseen koko yhteiskunnan tasolla.

Haasteltava toteaa, että rahajärjestelmän ei olisi pakko perustua kapitalistiseen logiikkaan. ”Kapitalistinen järjestelmä mahdollistaa ympäristön riiston” (Siiri). Rahakin on alistettu markkinatalouden ja kapitalismin logiikkaan alle, koska silläkin tehdään voittoa (Latouche 2010, 24). Rahajärjestelmän taustalla oleva pankkijärjestelmä perustuu ennen kaikkea voittojen maksimointiin. Nykyisin rahaa näyttääkin riittävän pilvenpiirtäjiin ja aseteollisuuteen, mutta ei esimerkiksi kouluihin, koska pankkisektori suosii lähinnä sellaisia hankkeita, joilla voi tehdä rahaa (Bendell & Greco 2013, 238–239). Latouchen (2010, 106–108) mukaan kapitalismi on vaikeasti sovitettavissa degrowthin kanssa ja käytännössä kasvun purkaminen on kapitalismin kyseenalaistamista. Toisaalta esimerkiksi keskuspankin toiminta voitaisiin kytkeä irti kapitalistisista periaatteista, jos se saisi luoda velatonta ja korkovapaata rahaa yhteiskunnan tarpeisiin. Eikä rahataloudellisia ongelmia ole ollut vain kapitalistisissa yhteiskunnissa, koska suuri osa poliittisista aatteista kautta historian on sokeasti hyväksynyt vakiintuneen rahajärjestelmän toimintavat (Lietaer & Dunne 2013, 4).

Nykyinen talousjärjestelmä vaatii itsekästä oman edun tavoittelua, joka aiheuttaa yhteiskunnan ja talouden välille arvoihin liittyviä jännitteitä. On ongelmallista, että taloudessa on luotettava täysin erilaisiin arvoihin kuin tavallisessa ihmisellisessä elämässä, ja koska arvot ovat kaiken toiminnan lähtökohtana, niiden merkitys on valtava. (Felber 2013, 7,11.) Felberin mielestä nykyiset talouden säännöt:

”yllyttävät itsekkyyteen, ahneuteen, saituuteen, kateuteen, häikäilemättömyyteen ja vastuuttomuuteen. Tämä ristiriita ei ole pelkkä kauneusvirhe monimutkaisessa ja moniarvoisessa maailmassa vaan kulttuurinen katastrofi”. (Felber 2013, 11.)

Monet näistä taloudellisista arvoista juontuvat ainakin osittain rahajärjestelmän toimintalogiikasta ja monet näistä arvoista ovat yleisiä myös pankkimaailmassa. Ihmisten luonnollista itsekkyyttä on liioiteltu, koska niukkuuteen perustuvan rahajärjestelmän piilevää psykologista vaikutusta ei ole otettu huomioon (Bendell & Greco 2013, 238–239).

Jacksonin (2011, 124–126) mukaan nykyjärjestelmän pakkopaidasta päästään eroon vain kokonaisvaltaisen muutoksen kautta. Tarvitaan rakenteiden, arvojen ja elämäntavan muutos. Myös Latouchen (2010, 45) mukaan uudet arvot luovat perustan uusien taloudellisten rakenteiden luomiseen.

[E]goismin sijaan tarvitaan altruismia, kuumeisen kilpailun sijaan yhteistyötä, pakkomielteisen työteon sijaan vapaa-ajan iloa ja leikin eetosta, rajattoman kulutuksen sijaan sosiaalisen elämän arvostusta, globaalin sijaan lokaalia, heteronomian sijaan autonomiaa, tuotannon tehostamisen sijaan ammattitaidon arvostusta, rationaalisuuden sijaan kohtuullisuutta, materian sijaan suhteita. (Latouche 2010, 42-43.)

Edellämainittu degrowthiin tähtäävä arvomaailman muutos ei tunnu olevan yhteensopiva nykyisen rahajärjestelmän kanssa, mutta paikallistalouden periaatteiden kanssa se on hyvinkin yhteensopiva. Eri arvoihin perustuvat vaihdantakulttuurit luovat hyvin erilaisen kulutuskulttuurin. Uudet arvot helpottaisivat myös rahajärjestelmän uudistamista aikapankkilaisten ehdotusten mukaiseksi. Yksi haastateltava on jo täysin valmis elämään tällaista kohtuutalouden mukaista ja aikapankin mahdollistamaa downshifftaajan elämää: ”kyl mä oon aatellu et maksimissaa kuus tuntista työpäivää tekisin, ni tavallaa se on se aika mikä mul on tarjota. Sen rahan perässä ei jaksa juosta”.

Arvojen muuttumisen realistisuutta on vaikea arvioida, mutta kriittinen suhtautuminen rahajärjestelmää kohtaan tuntuu lisääntyneen ja paikallistalouskulttuuri näyttää lisänneen suosiotaan (ks. Eskelinen 2014, 14). Stadin Aikapankin perustajajäsen Van der Wekken kertoi sähköpostivastauksessaan, että aikapankkitoimintaa löytyy jo yli 70 maasta.

Nykyinen taluskriisi voi lisätä uusien taloudellisten arvojen sekä rahareformin suosiota. Esimerkiksi talousdemokratiaa edistetään jo lukuisissa maissa ja aatteen edistämistä varten on kehitetty kansainvälinen liike *International Movement for Monetary Reform* (ks. IMMR-internetsivut). Lisäksi rahareformi on ollut esillä useissa talouslehdissä. Jopa Englannin keskuspankin pitkäaikainen kuvernööri Mervyn King sanoi vuonna 2010 pitämässään puheessa, että: “Of all the many ways of organising banking, the worst is the one we have today” (ks. Jackson & Dyson 2012, 21).

Nykyinen rahajärjestelmä aiheuttaa myös jatkuvaa inflaatiota, jolla on merkittävä vaikutus kuluttajien toimintaan. Useat haastateltavatkin ovat ottaneet inflaation puheeksi. Inflaation takia rahan arvo laskee koko ajan, joten sitä ei kannata säästää. Kuluttajat tietävät tämän varsin hyvin. Täten inflaatio lisää kulutusta. Inflaatioon perustuva raha antaa harhaanjohtavan illuusion taloudellisesta vauraudesta. (von Mises 1996, 549–550.) Inflaation vuoksi kuluttaminen on säästämistä rationaalisempaa, mikä kannustaa ylikulutukseen. Jos rahajärjestelmä ja rahapolitiikka perustuisi rahan arvon vakiona pitämiseen tai lievään deflaatioon eli rahan arvon kasvuun, rahaa kannattaisi säästää myös tavallisella käyttötilillä, koska rahan arvo ei enää odottamalla heikentyisi. Rahan ja luonnonvarojen säästämiseen kannustava rahajärjestelmä olisi myös kohtuutalouden kanssa harmoniassa.

Yhden haastateltavan mielestä inflaatio on Suomessa nykyään selvästi nopeampaa kuin markka-aikaan. Tilastojen mukaan rahamäärä on Suomessa kymmenkertaistunut noin viimeisen 30 vuoden aikana. Rahamäärä on kasvanut keskimäärin 8 % vuodessa. Samassa ajassa kuluttajahinnat ovat kolminkertaistuneet ja asuntojen hinnat peräti kuusinkertaistuneet. (Täyttä rahaa -ehdotus 2013, 24.) Jatkuva ja keinotekoinen inflaatio on nykyisen rahajärjestelmän suurimpia heikkouksia. ”Osittaisvarantoveltoitteiset pankit ovat luonnostaan inflatorisia instituutioita” (Rothbard 2009, 59). Myös EKP on osittaisvarantoperusteisena keskuspankkina inflaatiota synnyttävä instituutio, joten inflaatio-ongelma on sisäänrakennettu EU:n rahajärjestelmään. EKP:n yksi päätehtävistä on pitää vuosittainen inflaatio noin kahdessa prosentissa, kuten tutkimuksen teoriaosuudessa kerrottiin. Pitkällä aikavälillä pienelläkin inflaatiolla on suuret vaikutukset rahan arvon heikentymiselle. Myös rahasta perittävä korko vähentää jatkuvasti rahan arvoa, koska korko

voidaan ajatella ylimääräisenä verona rahasta. Lisäksi nykyinen kapitalistinen rahajärjestelmä johtaa siihen, että suurin osa pankkien sijoittamasta rahasta menee tuottoisaan kasinotalouteen, mikä aiheuttaa inflaatiota, kun taas reaalitalouteen sijoitettu raha ei synnyttäisi inflaatiota (Jackson & Dyson 2012, 14). On myös mielenkiintoista, että rahajärjestelmän uudistamisessa pelätään juuri inflaation aiheuttamia ongelmia, vaikka se näyttää olevan isompi ongelma nykyisessä rahajärjestelmässä. Joka tapauksessa inflaatio on merkittävä kulutusta lisäävä tekijä nykyisessä rahataloudessa.

Kaksi haastateltavaa on maininnut myös talouden suhdanteiden problematiikan. Talous on muun muassa rahajärjestelmän rakenteiden takia jatkuvassa nousu- ja laskukierteessä. Luoton laajennus eli rahamäärän keinotekoinen kasvu synnyttää nousukauden ja siitä seuraa aina laskukausi (von Mises 1996, 795–798.) Toisella tavalla selitettynä talouden suhdannevaihtelut syntyvät siitä syystä, että velkarahan määrä talouden kierrossa vaihtelee jatkuvasti. Kun ihmiset luottavat talouteen ja ottavat paljon velkaa, talous kasvaa. Kun taas taloudellinen toiminta hiljenee tai velkoja maksetaan enemmän pois kuin niitä otetaan lisää, talous supistuu, koska kierrossa oleva rahanmäärä vähenee. Näin syntyy nousukausi ja aina sitä seuraava lama. (Daly & Farley 2011, 289–292.) Kriisit ovat siis pääosin keinotekoisia, kuten yksi haastateltavista mainitsee. Se, että nykyinen rahajärjestelmä kärjistää nousu- ja laskukausia vaikuttaa myös siihen, että työllisyystilanne vaihtelee merkittävästi. (Lietaer ym. 2012, 93–95.) Taloussuhdanteet vaikeuttavat liiketoimintaa ja talouden ennustamista. Lasku ja nousukaudet vaikuttavat siihen, miten valtiot ja yksilöt milloinkin varojaan käyttävät. Nousukaudet saattavat edistää kerskakulutusta, kun taas etenkin laskukausina ympäristönsuojeluun ei ole riittävästi varoja. Laskukausina valtiot joutuvat usein lieventämään ympäristönsuojelutavoitteitaan talouskasvun nopeuttamiseksi (Jackson & Dyson 2012, 16). Toisaalta merkittävä osa nousukauden tuloista menee valtiolla korkojen ja velkojen lyhentämiseen.

Jaakon mielestä rahasta on tullut kaiken arvon mitta ja ihmisten todelliset tarpeet on unohdettu rahallisen mittaamisen taakse. Todellisuudessa hänen mukaansa ”rahallista arvoa ei voida mitata millekkään” (Jaakko). Tästä syystä koko rahajärjestelmä tulisi hänen mukaansa kyseenalaistaa ja tulisi mieluummin pohtia kokonaan rahattoman talouden rakenteita (esimerkiksi Zeitgeist-liikkeen kannattaman resurssipohjaisen talousjärjestelmän

avulla). En kuitenkaan tässä tutkimuksessa tarkastele kokonaan vaihdonvälineetöntä talousjärjestelmää, koska tutkielma keskittyy rahajärjestelmän uudistamiseen, eikä siitä luopumiseen. Myös Simo kyseenalaistaa sen, että rahalla voisi arvottaa asioita mielekkäällä tavalla.

Georg Simmel havaitsi jo 1900-luvun alussa, että elämää tarkastellaan liialti rahallisen arvon kautta. Kaikki mitataan rahassa, jolloin elämä alkaa tuntua merkityksettömältä. Kaupallistunut kulttuuri alkaa tuntua yhä tyhjemmältä ja ei-taloudellinen puoli elämästä unohtuu taustalle. Rahan yhteismitallistava luonne vieraannuttaa ihmiset todellisuudesta ja saa vaihdannan tuntumaan lattealta. Rahalla voi ostaa lähes kaikkea, jolloin asioiden ainutlaatuisuus jää toissijaiseksi. Rahasta tulee myös itse päämäärä, jota tavoitellaan sen itsensä takia. Rahavaihdanta luo Simmelin mukaan levottoman, laskelmoivan, rationaalisen, pinnallisen ja valheellisen kulttuurin. Raha on kyltymättömyyteen ja välinpitämättömyyteen johtava instituutio. Kuluttajat himoitsevat rahaa ja kaikkea sitä, mitä rahalla voi saada. Raha johtaakin keinotekoiisiin haluihin ja toiveisiin ja tekee ihmisistä vähemmän eettisiä toimijoita, koska rahan välinpitämätön ja pinnallinen luonne tekee ihmisistäkin välinpitämättömiä. (Simmel 2005, 57–62, 64–65.) Simmel kiteyttää, että ”talousjärjestelmän muoto vaikuttaa syvästi aikakauden henkiseen ja kulttuuriseen tilaan” (Simmel 2005, 67). Simmel kuvailee hyvin modernia kulutuskulttuuria ja sen taustalla piilevää rahakäsitystä.

Eräs haastateltava mainitsee, että aikapankin toimintalogiikka ei johda samanlaiseen kulutuskäyttäytymiseen kuin rahajärjestelmä, sillä aikapankkiin liittyvä vaihdanta perustuu pienimuotoisempaan, paikallisempaan ja kestävämpään yhteistoimintaan kuin voittoa maksivoiva globaali rahajärjestelmä. Myös Seyfang(2009) toteaa, että paikallistalousmalleista erityisesti aikapankki toimii siten, että ihmisten psykologiset ja sosiaaliset tarpeet täytetään hyvin ja siksi ihmisten ei tarvitse kuluttamalla täyttää tarpeitansa. Paikallistalous mahdollistaa monipuolisemman ja ekologisemman arvopohjan kulutuskäyttämiseksi kuin virallinen rahatalous. (Seyfang 2009, 12.) Lisäksi tovit eivät kannusta keinotekoiseen kuluttamiseen, koska toveihin ei liity inflaatiota. Stadin Aikapankin kotisivuilla eräs aikapankkilainen kiteyttää hyvin, miksi aikapankki kannustaa

ympäristöystävälliseen kulutuskäyttäytymiseen: ”tuntuu hyvältä, kun voi kierrättää tavaroita ja saa palveluita läheltä” (STAP 7).

Virallinen rahajärjestelmä näyttää johtavan ahneuteen, itsekkyyteen, henkiseen pahoinvointiin ja ylikuluttamiseen, koska rahajärjestelmän toimintamalli perustuu keinotekoiseen niukkuuteen, voittojen maksimointiin perustuvaan kapitalistiseen logiikkaan, ikuiseen talouskasvuun, velkataakkaan ja taloudelliseen kilpailuun. Lisäksi nykyinen rahajärjestelmä aiheuttaa jatkuvaa inflaatiota, mikä kannustaa rahan säästämisen sijaan kuluttamiseen.

4.8 Eettinen pankkitoiminta ja konkreettisia esimerkkejä uudistuksista

Tässä aluvussa tarkastellaan eettistä pankkitoimintaa ja sen ekologisia vaikutuksia. Luvun lopussa esitellään konkreettisia esimerkkejä yhteiseen hyvään perustuvasta pankkikulttuurista.

Kaksi haastateltavista ehdottaa julkisten ja yleishyödyllisten pankkien perustamista tavanomaisten talletuspankkien rinnalle. Perusteluna on muun muassa se, että nykyinen rahoitussektori on liian yksipuolinen. ”Tänne luodaan vaa sellast bisnestä mikä on pankkiuskottavaa” (Pauli). Myös teoria tukee tätä näkemystä. Pankit rahoittavat ennen kaikkea niitä hankkeita, joista saa parhaat voitot, jonka takia monet yleishyödylliset ja tärkeät hankkeet jäävät ilman rahoitusta. Siksi myös pienten yritysten on vaikeampi saada lainaa kuin suurten yritysten. Talousmaailma muokkautuu aina pankkiirien intressien ja arvojen mukaiseksi. (Bendell & Greco 2013, 225.) Haastateltavakin toteaa, että nykyinen järjestelmä suosii pankkiuskottavaa suurteollisuutta pienyrittäjien kustannuksella. Nykyinen pankkisektori näyttää usein suosivan epäekologisten ja lyhytnäköisten hankkeiden rahoittamista, ja pankeilla ei ole nykyjärjestelmässä oikeastaan minkäänlaista yhteiskuntavastuuta (Jackson & Dyson 2012, 16, 162).

Eettiset pankit mahdollistaisivat nykyistä pitkänäköisemmän liiketoiminnan rahoittamisen, koska niiden toiminta ei perustu voittojen maksimoimiseen, vaan yleishyödyllisen toiminnan rahoittamiseen. Yhtä haastateltavaa turhauttaa se, että nykyisessä rahataloudessa ollaan enemmän huolestuneita siitä, että löytyykö rahoitusta kuin se, mitä rahalla

oikeastaan tehdään. Mikäli rahoitusta saisi muualtakin kuin yksityisiltä voittoa maksimoivilta tahoilta, rahoitus tukisi myös eettisistä lähtökohdista yrityksiä, ihmisiä ja yhteisöjä. Tällainen pankkitoiminta ohjaisi taloutta nykyistä ympäristöystävällisempään suuntaan, koska eettinen rahoituskulttuuri tukisi myös ekologisia hankkeita. Muutos voisi lisätä myös pienyrittäjien mahdollisuuksia saada lainaa. Eettisesti kyseenalaiset yritykset eivät enää saisi rahoitusta, jos koko pankkikulttuuri perustuisi yhteiseen hyvään. Yhteishyvään perustuva pankkikulttuuri ei silti takaa kestäväää kehitystä, eikä sen todellisia makrotaloudellisia vaikutuksia ole helppo osoittaa. Ekologinen pankkikulttuuri vaatisi monia muitakin tutkimuksessa esiteltyjä uudistuksia tuekseen.

Kapitalistisen yksityissektorin ylivalta rahataloudessa ei ole ainoa ongelma, koska edes tavanomainen julkisesti omistettu keskuspankki ei voi rahoittaa yleishyödyllisiä kohteita, jos valtio on pahasti velkaantunut tai maksukyvytön. Näin ollen rahajärjestelmää tulisi uudistaa myös siten, että valtiollakin olisi varaa sijoittaa eettiseen taloudelliseen toimintaan.

Yhteiseen hyvään perustuvaa pankkitoimintaa on jo kokeiltu hyvällä menestyksellä useissa paikoissa ympäri maailmaa. Guernseyn saarivaltio on kiinnostava esimerkki rahajärjestelmän uudistamisen positiivisista vaikutuksista. Guernseyn talous oli ylivelkaantunut ja kriisissä tavanomaisen rahajärjestelmän takia. Saarivaltion talous alkoi kukoistamaan nopeasti, heti kun päättäjät hyväksyivät valtionvelattoman ja korottoman pankkitoiminnan yksityisen rahajärjestelmän tilalle. Guernseyn talous on kukoistanut jo parisen sataa vuotta ilman ongelmia. Saarella ei ole lainkaan julkista velkaa, inflaatio on vähäistä ja verot ovat alhaiset. (Brown 2012, 98–99; ks. myös Holloway.)

Costa Ricassa julkiset pankit ovat toimineet kaikista pankeista vakaiten jo vuosikymmeniä ja maa oli muun muassa pankkijärjestelmänsä vuoksi Etelä-Amerikan rikkain valtio 1980-luvulla. Julkiset pankit käyttävät Costa Ricassa varallisuuttaan yhteiseen hyvään, kuten infrastruktuurin kehittämiseen ja koulutukseen. (Public Banking Institute 2014.) Costa Rica on myös valittu maailman menestyneimmäksi valtioksi kestävään hyvinvoinnin näkökulmasta (ks. Happy Planet Index 2012, 25). Pohjois-Dakotan osavaltion pankki on ainoa julkisesti omistettu yhteistä hyvää edistävä pankki koko Yhdysvalloissa. Se pystyy rahoittamaan osavaltion omaa toimintaa ilman korkokuluja. Pankki on menestynyt hyvin jo yli 90 vuoden ajan ja mahdollistanut tasapainoisen ja ylijäämäisen talouden Pohjois-

Dakotassa. Lisäksi julkisena pankkina se käyttää ylijäämänsä yhteisen hyvän edistämiseen. Tavanomaiset pankit jakavat voittonsa vain osakkeenomistajilleen. Julkisia pankkeja on myös Australiassa, Saksassa, Sveitsissä, Intiassa, Kiinassa ja Brasiliassa. (Public Banking Instituten internetsivut).

Kiinnostava esimerkki julkisemmasta rahajärjestelmästä on myös Kiina. Kiina oli velaton valtio vuoteen 1981 asti, koska sen nykymuotoinen rahajärjestelmä, joka otettiin käyttöön 1949, perustui julkisesti omistettuun keskuspankkiin, joka pystyi luomaan tarvitsemansa rahan velattomasti ja korottomasti. Joistakin rahatalouden muutoksista huolimatta inflaatio on pysynyt vielä 2000-luvullakin pienenä. (Brown 2012, 254–259.)

Myös Abraham Lincolnin hallinnon alulle panemat *greenback*-dollarit 1860-luvulla perustuivat valtionvelattomaan ja korottomaan valtion painamaan rahaan. Greenbackeja ei tarvinnut maksaa takaisin pankeille, vaan ne jäivät kiertämään talouteen. Greenbackeja tuettiin, koska niiden avulla haluttiin rahoittaa infrastruktuuria, työllistää ihmisiä, vähentää riippuvuutta yksityisestä pankkisektorista ja lyhentää valtionvelkaa. Alun perin greenbackeilla rahoitettiin myös Yhdysvaltojen sisällissotaa. (Brown 2012, 12–14, 85–86, 94, 222). Myös John F. Kennedy halusi uudistaa valtion rahataloutta velkavapaaksi ja korkovapaaksi tukemalla greenbackin kaltaisen valuutan painamista. (Brown 2012, 202–203). Lisäksi on olemassa lukuisia menestyneitä yhteiskunnallisia ja eettisiä yksityisiä pankkeja, esimerkiksi tanskalainen Merkur-pankki, joka rahoittaa ainoastaan yleishyödyllisiä ja ympäristöystävällisiä hankkeita (ks. Merkurin internetsivut). Lisäksi Sveitsissä kehitetty yhteistä hyvää edistävä WIR-järjestelmä on toiminut menestyksekkäästi virallisen rahatalouden rinnalla ja täydentänyt virallisen rahatalouden puutteita (ks. Lietaer & Dunne 2013, 99–103).

Kaikki edellä mainitut esimerkit osoittavat, että monet aikapankkilaisten ehdottamat muutokset rahajärjestelmään ovat toteutuskelpoisia ja niillä voi olla yhteiskunnallisesti hyödyllisiä vaikutuksia. Toisaalta näiden esimerkkien avulla on vaikea arvioida eettisen pankkitoiminnan ekologisia vaikutuksia.

5 Johtopäätökset ja tutkimustuloksien pohdintaa

Tutkielma osoittaa sen, että rahajärjestelmän ja ympäristön tilan välinen suhde on varsin moniulotteinen. Nykyinen rahajärjestelmä näyttää aiheuttavan monenlaisia ongelmia sekä ympäristölle että ihmisille. Lisäksi tutkimus nostaa esiin sen, että vallitseva rahajärjestelmä on kriiseille altis järjestelmä, jonka takia uudistukset voivat olla varsin tarpeellisia. Tutkielmassa esitelläänkin lukuisia tapoja järjestelmän uudistamiseksi. Tutkielma tukeutuu luottorahateoriaan klassisen rahateorian sijaan, koska näyttää siltä, että raha on ennen kaikkea velkaan perustuva instituutio.

Suurimmat ongelmat rahajärjestelmässä näyttävät liittyvän nykyisiin korkokäytäntöihin, rahanluomiskäytäntöihin, rahan velkaluonteeseen, rahajärjestelmän taustalla olevaan arvomaailmaan, rahajärjestelmän rakenteista johtuvaan talouskasvupakkoon ja järjestelmän rakenteista johtuviin kulutuskäyttäytymisvaikutuksiin. Lisäksi rahajärjestelmän rakenteet ohjaavat suuren osan rahasta pankkieliitille, mikä ylläpitää taloudellista epätasa-arvoa. Nykyinen rahajärjestelmä lienee suurin piilevä syy räikeään epätasa-arvoon, ympäristöongelmiin, työttömyyteen ja valtioiden velkaantumiseen (Bendell & Greco 2013, 222).

Tutkielma antaa tukea sille väitteelle, että rahajärjestelmän uudistamisessa piilee mahdollisuuksia nykyistä kestävämpään ja tasapainoisempaan elämäntapaan. Lisäksi tutkimus antaa lukuisia perusteluja ja näkökulmia sille, miksi Stadin Aikapankki (STAP) näyttää mahdollistavan tavanomaista rahataloutta ympäristöystävällisemmän ja yhteisöllisemmän vaihdantakulttuurin. STAP on paikallistalouden muoto, jossa vaihdonvälineenä on aikaan perustuva tovi. Tutkimuksen avulla on voitu myös havainnollistaa sitä, miten suuria eroavaisuuksia virallisen rahajärjestelmän ja STAP:n rakenteiden välillä on. Tässä luvussa vastataan tutkimuksen pääkysymyksiin: ”miten haastateltavat haluaisivat uudistaa nykyistä rahajärjestelmää?” ja ”millaisia ympäristövaikutuksia nykyisellä rahajärjestelmällä ja uudistuksilla on?” Lisäksi tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita virallisen rahajärjestelmän ja STAP:n välisistä eroista.

Kaikki haastateltavat suhtautuvat varsin kriittisesti nykyiseen rahajärjestelmään ja sen tulevaisuuden näkyisiin ja he ehdottavat lukuisia tapoja rahajärjestelmän uudistamiseksi. Yksi ehdotus on, että rahanluomisoikeus olisi siirrettävä yksityisiltä talletuspankeilta pelkästään valtiolle. Uudistus johtaisi siihen, että nykyisestä osittaisvarantojärjestelmästä luovuttaisiin, jolloin talletuspankit menettäisivät rahanluontioikeutensa. Tärkeä osa uudistusta olisi myös se, että valtio saisi jatkossa itse luoda velatonta valuuttaa eli valuuttaa, jota ei ole luotu lainanannon yhteydessä. Lisäksi kolme haastateltavaa haluaisi muutoksia korkokäytäntöihin muun muassa siksi, että kaikkien velkojen maksaminen ei ole edes teoriassa mahdollista, sillä velkaa korkoineen on aina olemassa enemmän kuin talouteen luotua rahaa. Haastateltavat ehdottavat, että koronkiskonnasta voitaisiin luopua kokonaan tai vähintäänkin korkotulot haluttaisiin ohjata suoraan valtiolle eikä yksityisille pankkiireille. Samalla rakenteet uudistettaisiin sellaisiksi, että rahajärjestelmä ei enää systemaattisesti keskittäisi varallisuutta pankkieliitille. Haastateltavat haluaisivat, että rahajärjestelmää tulisi uudistaa juuri niin, että se ei enää johtaisi epätasa-arvoiseen tulojen uudelleenjakoon. Lisäksi kaikki haastateltavat haluaisivat monipuolistaa ja täydentää nykyistä rahajärjestelmää rinnakkaisvaluutoilla, esimerkiksi aikapankkirahalla. Rahataloutta haluttaisiin monipuolistaa myös lisäämällä eettistä pankkitoimintaa, jolloin rahoitusta voisi hakea julkisilta ja yhteiskunnallisilta pankeilta, jotka ovat erikoistuneet yhteistä hyvää edistävään pankkitoimintaan. Neljä haastateltavaa mainitsi, että nykyinen rahajärjestelmä on elitistinen ja monet tuntuivat kannattavan taloudellista demokratiaa. Kolme haastateltavaa mainitsi, että rahan arvo voitaisiin sitoa esimerkiksi kullan arvoon. Yleisesti ottaen haastateltavat toivovat, että rahatalous uudistetaan demokraattiseksi, nykyistä tasa-arvoisemmaksi, solidaariseksi ja oikeudenmukaiseksi järjestelmäksi, joka palvelee kaikkia yhteiskunnan jäseniä tasapuolisesti. Haastateltavien tärkeimmät näkökulmat ja tutkimuksen tärkeimmät teemat rahataloudesta linkittyvät talousdemokratiaan, kohtuutalouteen, paikallistalouteen ja yhteishyvän talouteen.

Suurin osa haastateltavien näkemyksistä saa tukea teoriasta. Erityisesti Christian Felberin yhteishyvän talous -malli on varsin yhteensopiva aikapankkilaisten näkemyksien kanssa. Felberin mukaan monet edellä mainitut uudistukset voisivat palauttaa tasapainon talouteen. (ks. Felber 2013). Lisäksi talousdemokratiaan perustuva Täyttä rahaa –uudistusehdotus tukee monin tavoin haastateltavien ajatuksia rahajärjestelmän uudistamisesta.

Aikapankkilaisten näkemykset ovat useiden muidenkin tutkimusten ja rahajärjestelmän uudistamiseen liittyvien tieteellisten teosten näkökulmasta relevantteja ja paikkaansapitäviä (esimerkiksi Benes & Kumhof 2012; Brown 2012; Bendell & Greco 2013, Lietaer & Dunne 2013; Lietaer ym. 2012; Seyfang 2006, 2009; Seyfang & Longhurst 2013; Jackson & Dyson 2012). Ainoa uudistusehdotus, jota tutkimuskirjallisuus ei näyttänyt tukevan oli se, että rahan arvo tulisi sitoa esimerkiksi kullan arvoon.

Uudistukset voisivat mahdollistaa sen, että rahatalous vakautuu ja suhdannevaihtelut lieventyvät. Lisäksi uudistukset ovat toteutettavissa siten, että talletuspankit voisivat tarvittaessa kaatua ilman merkittäviä makrotaloudellisia ongelmia. Uudistukset antaisivat myös valtiolle nykyistä enemmän taloudellisia mahdollisuuksia rahoittaa tärkeitä hankkeita (esimerkiksi ympäristönsuojelun, hyvinvointipalvelujen ja perustulon rahoittaminen). Valtion taloudellisen tilanteen parantumisen myötä myös verotusta voitaisiin keventää. Lisäksi velkojen pois maksaminen tulisi rakenteellisesti mahdolliseksi ja valtio säästyisi koronkiskonnalta ja sen haitoilta. Monet reformit näyttävät myös vähentävän inflaatiota. Rahan keinotekoisien niukkuuden poistaminen vähentäisi myös rakenteellista työttömyyttä.

Rahajärjestelmän uudistaminen edellä mainituilla tavoilla haastaa uusliberalistisen talouskäsitteen, joka perustuu pieneen julkiseen sektoriin, valtion vähäiseen valtaan, ja vahvaan yksityiseen sektoriin. Jos valtiolla olisi mahdollisuus luoda velattomasti ja korottomasti rahaa, se saisi mahdollisuuden rahoittaa kestäväällä tavalla julkiset palvelut, jolloin julkisia palveluja ei olisi tarpeen yksityistää. Valtio ei olisi enää tiukan talouskurin alaisena, jolloin se voisi ylläpitää tasapainoista rahataloutta ilman keinotekoisia rajoitteita ja ilman talouskasvupakkoa. Nykyiset säästötoimenpiteet näyttävät vain kurjistavan taloudellista elämää, kuten Espanjassa ja Kreikassa on käynyt (Ahokas & Holappa 2014, 14-15). Toisaalta rahajärjestelmän uudistamisen mahdollisia ekologisia hyötyjä on vaikea todistaa. Uudistuksien vaikutuksia ei tule myöskään liioitella; muitakin ratkaisuja tarvitaan yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi.

Rahajärjestelmän uudistaminen on myös siksi tärkeää, että nykyinen sääntely ei ole estänyt toistuvia ja vakavia kriisejä. Viimeiset kolmesataa vuotta pankkijärjestelmää on yritetty säännellä ja valvoa, mutta kriiseiltä ei ole vältytty. Sääntely ei yksinkertaisesti tunnu riittävän rahajärjestelmän ongelmien ratkaisuksi. (Lietaer ym. 2012, 91.) Jos

rahajärjestelmää ei uudisteta kestäväällä tavalla, se kaatuu lopulta omaan mahdottomuuteensa (ks. Bagus 2011), kuten monet haastateltavatkin toteavat. Vakaaksi uudistettu rahajärjestelmä on välttämättömyys ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä talouden mahdollistamiseksi (Jackson & Dyson 2012, 19).

Nykyinen rahajärjestelmä on myös johtanut siihen, että käytännössä lähes kaikki maailman valtiot ovat velkaantuneita (ks. Global Debt Clock). Usein Suomenkin ajatellaan olevan vauras maa, vaikka Suomi on lähemmäs 100 miljardia velkaa pankkijärjestelmälle (Valtiovarainministeriön valtionvelkataulukko 2014). USA:n valtio on jo noin 18 tuhatta miljardia (18 biljoonaa) velkaa pankkijärjestelmälle (USA:n velkatilasto 2014). Nämä luvut osoittavat varsin selvästi velkapohjaisen rahajärjestelmän kestättömyyden pitkällä tähtäimellä. On mielenkiintoista, että hallitukset ympäri maailmaa ovat oppineet näkemään niukkuuden ja velkataakan vaurautena ja hyväksyneet nykyisen rahajärjestelmän. Siirtyminen nykyisestä niukkuudesta todelliseen vaurauteen olisikin huomattava paradigman muutos rahamaailmassa ja rahapolitiikassa. Rahajärjestelmän uudistamisen jälkeen valtioiden ei tarvitsisi tyytyä passiiviseen rahanlainaajan asemaan.

Luvun rakenne on seuraavanlainen. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan rahajärjestelmän ympäristövaikutuksia. Luvussa 5.2 tarkastellaan degrowthin ja rahajärjestelmän uudistamisen välistä yhteyttä. Sen jälkeen käydään lyhyesti läpi aikapankin ja rahajärjestelmän välisiä eroavaisuuksia. Tämän jälkeen käsitellään rahajärjestelmän uudistamiseen liittyviä haasteita. Luvussa 5.5 tarkastellaan tutkimuksen heikkouksia ja vahvuuksia ja pohditaan jatkotutkimusmahdollisuuksia. Luku päättyy tiiviiseen yhteenvetoon.

5.1 Rahajärjestelmä ja ympäristö

Haastateltavat ovat huomanneet lukuisia rahajärjestelmän aiheuttamia ympäristövaikutuksia. Haastateltavien näkemyksiä on syvennetty ja tarkasteltu aiempien tutkimusten avulla. Tärkein johtopäätös nykyisestä rahajärjestelmästä on se, että oikeastaan kaikki rahajärjestelmän rakenteet näyttävät rohkaisevan enemmänkin kuluttamiseen kuin säästämiseen.

Nykyinen velkarahainstituutio yhdessä koronkiskontakäytännön kanssa velvoittaa useiden tutkimusten mukaan ikuisen talouskasvuun, mikä on kestävämpää ympäristönsuojelun näkökulmasta. Rajallinen planeetta ei mahdollista ikuisesti kasvavaa taloutta. Talouskasvupakko linkittyy siihen, että suurin osa rahasta on velkaa ja siitä peritään korkoa. Jotta rahaa ei poistuisi liikaa taloudesta ja jotta korkokulut voitaisiin pitää kohtuuden rajoissa, valtion on kasvatettava talouttaan jatkuvasti esimerkiksi ottamalla lisää velkaa.

Koronkiskontaperiaate johtaa myös lyhytnäköiseen liiketoimintaan korkokustannusten minimoiseksi, jolloin pitkäaikaiset ympäristövaikutukset jäävät vähemmälle huomiolle. Lisäksi yritysten täytyy koronkiskonnan takia tehdä enemmän voittoa kuin muuten olisi tarpeen, koska osa yrityksen tuloista menee korkomenoihin. Myös valtioiden on kasvatettava talouttaan lyhytnäköisesti, jotta valtion velat korkoineen voitaisiin mahdollisimman nopeasti maksaa takaisin. Koronkiskontakäytäntö on ollut erityisen tuhoisaa kehitysmaiden ympäristölle ja kehitykselle.

Korko, joka itsessään on keinotekoinen ja hyödytön instituutio suurimmalle osalle maapallon ihmisistä, on aiheuttanut epäoikeudenmukaisen velkataakan ja johtanut sekä ihmisten että luonnon hyväksikäyttöön. On ongelmallista, että merkittävä osa yhteiskunnan panoksesta menee korkojen maksamiseen sen sijaan, että vastaavat rahat sijoitettaisiin johonkin todelliseen ja konkreettiseen, kuten hyvinvointipalvelujen ylläpitämiseen ja ympäristön suojelemiseen. On vaikeaa löytää oikeudenmukaista perustelua sille, miksi rahasta tulee maksaa korkoa. Pankkialan palkitsemiskäytännöillä näyttääkin olevan koko yhteiskuntaa muovaavia vaikutuksia. Mikäli haastateltavien ehdottamat korkouudistukset toteutettaisiin, ympäristölle haitallinen taloudellinen toiminta voisi vähentyä merkittävästi ja talouskasvuideologiasta voitaisiin luopua ilman rakenteellisia ongelmia.

Yksi syy talouskasvupakkoon ja ympäristöongelmien kärjistymiseen on, että pankkijärjestelmä perustuu kapitalistiseen voittojen tavoitteluun ja yksityisen pankkisektorin ylivaltaan. Tämä on ekologisesti kestävä lähtökohta pankkitoiminnalle. Lähes kaikki muukin liiketoiminta perustuu nykyään voittojen maksimointiin, mikä kiihdyttää talouskasvua. Jos pankkikulttuuri ei perustuisi voittojen maksimointiin, vaan yhteisen hyvän edistämiseen (ks. Felber 2013), sillä olisi varsin erilainen vaikutus ihmisten

ja ympäristön hyvinvointiin, koska rahaa kanavoitaisiin nykyistä enemmän yleishyödyllisiin ja eettisiin kohteisiin.

Nykyinen rahajärjestelmä johtaa myös siihen, että raha kerääntyy ennen kaikkea pankkiireille, mikä on epätasa-arvoinen lähtökohta taloudelliselle vaihdannalle. (Maailman rikkain prosentti ihmisistä omistaa jo noin puolet kaikesta maailman varallisuudesta.) Rahan epätasainen jakautuminen johtaa siihen, että rikkailta on mahdollisuus kuluttaa tarpeettoman paljon, mikä edistää kerskakulutusta. Lisäksi kilpailuun ja räikeään epätasa-arvoon johtava rahajärjestelmä kannustaa materialistiseen statuskilpailuun, koska kuluttajat pyrkivät matkimaan rikkainta eliittiä ja tekemään kaikkensa, jotta pärjäisivät kulutuskilpailussa. Keinotekoiseen niukkuuteen perustuva rahajärjestelmä ei myöskään mahdollista sitä, että kaikilla kuluttajilla olisi varaa tehdä ekologisia valintoja. Edes valtiolla ei tunnu olevan mahdollisuuksia kestävän kehityksen rahoittamiseen.

Rahajärjestelmällä on lukuisia piileviä vaikutuksia kulutuskäyttäytymiseen. Järjestelmän rakenteet näyttävät johtavan oman edun tavoitteluun, ahneuteen, henkiseen pahoinvointiin ja ylikuluttamiseen, koska sen toimintamalli perustuu rahan keinotekoiseen niukkuuteen, voittojen maksimoimiseen, ikuiseen talouskasvuun ja kilpailuun. Tämä kaikki johtanee välinpitämättömään, kiireiseen ja pinnalliseen kulutuskulttuuriin. Lisäksi nykyinen rahajärjestelmä ja rahapolitiikka aiheuttaa jatkuvaa inflaatiota eli rahan arvon alenemista, mikä kannustaa rahan kuluttamiseen sen säästämisen sijaan.

Nykyinen monopolistinen rahajärjestelmä ei suosi myöskään paikallistalouksia ja paikallisrahoja. Tämä on ympäristön kannalta ongelmallista, koska paikallistaloudet näyttävät kannustavan ekologisempaan vaihdantaan kuin globaali rahatalous. Lähipalveluiden tukemiseen perustuva paikallistaloustoiminta vähentää ihmisten liikkumista, jolloin liikennepäästöt pienenevät. Paikallistalouksissa on myös luontevaa hyödyntää uusiutuvia energiamuotoja ja luonnonmukaista viljelyä. Lisäksi paikallinen taloustoiminta edistää tavaroiden yhteiskäyttöä, jolloin tarve uusien tuotteiden ostamiseen vähenee. Paikallistalous vähentää myös riippuvuutta virallisesta rahataloudesta. Erityisesti aikapankkityyppinen vaihdanta näyttää edistävän ekologista taloudellista vaihdantaa. Paikallistalous tukee hyvin myös kohtuutalouden periaatteita.

5.2 Kohtuutalous ja rahajärjestelmän uudistaminen

Rahajärjestelmän uudistusehdotukset, joita haastetaltavat ehdottavat, ovat varsin yhteensopivia kohtuutalouden periaatteiden kanssa. Kohtuutalous eli degrowth kyseenalaistaa talouskasvuun perustuvan talousmallin, koska nykyjärjestelmä ei enää tue aidosti kestävästä kehitystä ja todellista hyvinvointia. Kohtuutalouden pyrkimyksenä on, että talous on harmoniassa ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnin kanssa. Tärkeänä pidetään myös paikallistalouksien ja paikallisrahojen edistämistä ja riippumattomuutta virallisesta rahataloudesta. Niinpä aikapankkitoimintakin tukee kohtuutalouden periaatteita.

Kohtuutalouden tärkeimmät arvot ovat: kohtuullisuus, rakenteiden muuttaminen, paikallisuus, varallisuuden uusjako, vähentäminen, kierrättäminen, hidas elämä, työajan lyhentäminen ja työkuulttuurin muuttaminen, oikeudenmukaisuus, ekologisuus ja yhteisöllisyys. (Ks. luku 2.3.) Rahajärjestelmän uudistus voisi johtaa näiden arvojen toteutumiseen käytännössä, koska rahajärjestelmän uudistaminen perustuu näihin tavoitteisiin ja arvoihin. Toisaalta rahajärjestelmän uudistaminenkin vaatii edellämainittuja arvoja.

Talouskasvun pitäminen ikuisesti ympäristöystävällisenä ei liene mahdollista, eikä se ole viisain tie pois ympäristökriisistä. Kasvusta on päästävä eroon, koska todisteita kestävästä kasvusta ei ole. Myöskään lisääntyvä tehokkuus tuotannossa ei ole ollut ratkaisu ongelmiin, koska tehokkuudesta aiheutuva työttömyys pyritään kompensoimaan lisääntyvällä tuotannolla. Pelkkään ympäristöystävälliseen teknologiseen kehitykseen turvautuminenkaan ei ole realistista ja sekään ei liene ikuinen ratkaisu loputtoman talouskasvun mahdollistamiseen.

Voidaan myös pohtia, miksi yhteiskunta sitouttaa itsensä nykyisen rahajärjestelmän ja talouden ehtoihin, vaikka nykyinen talousmalli näyttää jo useiden tutkimusten mukaan heikentävän ihmisten ja ympäristön hyvinvointia. Talouskasvupakkoon perustuva kulutuskulttuuri on varsin erikoinen lähtökohta yhteiskunnalliselle elämälle. Nykytilanteessa päättäjien ja kansalaisten on jatkuvasti keksittävä tapoja kasvattaa taloutta, sen sijaan että voitaisiin keskittyä tasapainoisen talouden ylläpitämiseen ja aidosti onnellisen kulttuurin mahdollistamiseen. Rahajärjestelmän uudistaminen kohtuutalouden

tavoitteiden mukaisesti olisi yksi tärkeä askel talouskasvupakosta irtautumiseen. Kasvupakosta luopumisen jälkeen ihmisille jäisi enemmän aikaa nauttia teollistumisen ja automaation mahdollistamista eduista, kun taas nykyinen asioidentila vaatii täystyöllisyyttä ja talouskasvupakkoa, mikä ylläpitää kiireistä ja stressaavaa elämäntapaa. Nykyisen rahajärjestelmän ylläpitäminen saattaakin monin tavoin hidastaa yhteiskunnallista edistystä ja kestävä kehitystä. Voitaisiinkin pohtia, millainen rahajärjestelmä palvelee hyvää elämää sen sijaan, että nykyistä rahajärjestelmää ylläpidetään hinnalla millä hyvänsä. Nykyinen kulutuskulttuuri ei liene väistämätön seuraus teollistumisesta ja hyvinvointiyhteiskunnasta, vaan väistämätön seuraus nykyisestä rahajärjestelmästä. Kohtuutus ei silti ole ratkaisu kaikkiin ongelmiin ja sen käytännön toteutus voi olla haastavaa.

5.3 Stadin Aikapankki ja rahajärjestelmä

Stadin Aikapankki näyttää mahdollistavan paikallisen, ekologisen ja yhteisöllisen vaihdantakulttuurin. Tämä väite saa tukea sekä haastateltavilta että tutkimusteorialta, mutta tutkimuksen tulokset ovat vain suuntaa-antavia. STAP:a pidetään haasteltavien keskuudessa huomattavasti eettisempänä vaihdantajärjestelmänä kuin virallista rahajärjestelmää. ”Aikapankin hyvät aikomukset on paljo selkeempi esillä ja ne toteutuu paljo paremmin kuin euroissa” (Jaakko). Kiinnostava johtopäätös on se, että aikapankin toimintaperiaatteet ovat sellaisia, joita haastateltavat toivovat viralliseltakin rahajärjestelmältä. Taulukko 1 (sivulla 99) tiivistää tärkeimmät erot Stadin Aikapankin ja virallisen rahajärjestelmän välillä sekä toivien ja eurojen välillä.

Taulukko 1. Stadin Aikapankin ja virallisen rahajärjestelmän eroavaisuudet.

Stadin Aikapankki	Virallinen rahajärjestelmä
• yleishyödyllistä pankkitoimintaa	• perustuu voitontavoitteluun
• järjestelmä perustuu velkaan, joka ei velvoita mihinkään	• järjestelmä perustuu velkaan, joka on maksettava takaisin
• kaikki velat mahdollista maksaa pois	• kaikkia velkoja ei voida maksaa takaisin
• toimintaan ei liity koronkiskontaa	• perustuu koronkiskontaan
• tasa-arvoa edistävää vaihdantaa	• johtaa taloudelliseen epätasa-arvoon
• ei pakota talouskasvuun	• velvoittaa ikuiseen talouskasvuun
• perustuu vain reaalityönteeseen	• perustuu reaali- ja kasinotalouteen
• valuuttakeinottelu ei ole mahdollista	• valuuttakeinottelu on mahdollista
• ei aiheuta rakenteellisia suhdannevaihteluita talouteen	• synnyttää rakenteellisia ja toistuvia suhdannevaihteluita
• ei ole elitistinen vaihdantajärjestelmä	• elitistinen, ”hyväveliverkostomainen”
• tovin arvo perustuu aikaan; arvo on vakio	• rahan arvo vaihtelee
• ei inflaatio-ongelmaa	• altis inflaatiolle, inflatorinen rahapolitiikka
• ei perustu kapitalistiselle logiikalle	• perustuu kapitalistisille periaatteille
• päätökset tehdään ruohonjuuritasolla demokraattisesti	• keskitetty valta, toiminta ei perustu demokraattiseen päätöksentekoon
• kannustaa altruistiseen, ekologiseen ja solidaariseen vaihdantaan	• kannustaa kilpailuun, itsekkyyteen ja kyltymättömään kuluttamiseen
• perustuu kiirettömään vaihdantakulttuuriin	• ylläpitää kiireistä elämäntapaa
• toveihin ei liity niukkuusongelmaa	• ylläpitää keinotekoista niukkuutta rahasta
• tovi on kätevä paikallinen valuutta, jonka käyttömahdollisuudet ovat rajattuja	• euro on kätevä kansainvälinen valuutta, jota voi käyttää yleisesti maksuvälineenä
• tovi pysyy paikallistalouden rajojen sisällä	• rahan liikettä lähes mahdotonta kontrolloida ja valvoa
• tovi on aineeton ja virtuaalinen vaihdonväline (ympäristöneutraali)	• euro on käteismuodossa fyysinen vaihdonväline (ympäristövaikutuksia)

Järjestelmiä ja niiden vaihdonvälineitä vertailtaessa voi huomata, miten suuria eroja taloudellisiin vaihdantajärjestelmiin voi liittyä. STAP tuntuu rakenteidensa puolesta kannustavan ympäristöystävällisempään vaihdantaan kuin virallinen rahatalous. Vaihdonväline ei ole koskaan luonteeltaan neutraali, ja vaihdantakulttuuri on aina sosiaalisesti rakentunut.

5.4 Rahajärjestelmän uudistamiseen liittyvät haasteet

Rahajärjestelmän uudistamiseen liittyy myös suuria haasteita. Ensinnäkin Suomen EU-jäsenyys asettaa omat rajoituksensa uudistuksille. Mikäli Suomi haluaisi rahapolitiikan itsemääräämisoikeuden takaisin EU:lta ja mahdollistaa täysin kansallisen rahapolitiikan, Suomen olisi erottava EU:sta kokonaan. Tämä ei vaikuta kovin todennäköiseltä ratkaisulta. Jos rahajärjestelmäuudistus tehtäisiin EU-tasolla, niin sitä varten voitaisiin tarvita uusi perussopimus, joka vaatisi yksimielisyyden ja ratifioinnin kaikkien jäsenmaiden välillä. Tämäkään ei liene kovin todennäköistä. EU tuntuukin sitouttavan Suomen varsin rajoittuneeseen rahapolitiikkaan, mikä heikentää mahdollisuuksia rahajärjestelmän uudistamiselle. Lisähaasteena on se, että rakenteellisten uudistusten sijaan media on keskittynyt syyttämään hallituksia huonosta sopeutumisesta talouskriisiin (Bendell & Greco 2013, 226–227). EU-tason rahajärjestelmäuudistus on kuitenkin mahdollista toteuttaa esimerkiksi *Täyttä rahaa* -ehdotuksen mukaisesti (ks. Täyttä rahaa -ehdotus 2013).

Toisaalta Bernard Lietaerin ym. (2012) mukaan paras tapa uudistaa rahajärjestelmää ei ole ainoastaan rakenteelliset järjestelmämuutokset vaan se, että virallisen rahajärjestelmän ongelmia lievennetään ja paikataan paikallisten vaihdonvälineiden avulla. Paikallistalouksien edistäminen lieneekin tällä hetkellä nopein ja realistisin tapa uudistaa rahataloutta nykyistä ympäristöystävällisempään suuntaan. EU tukee jo paikallistaloustoiminnan edistämistä (ks. SPREAD 2012). Sen sijaan suurelle rahareformille on ollut vaikeaa saada poliittista tukea, ja pelkkä rahareformi ei antaisi riittävää rahavaltaa yhteisöjen omiin käsiin (Bendell & Greco 2013, 233, 240).

Yksi rahatalousuudistuksen haaste on se, että se saattaisi johtaa nykyistä suurempaan inflaatio-ongelmaan. Ainakin suurin vasta-argumentti sille, miksi rahajärjestelmää ei tulisi uudistaa aikaisemmin mainituilla tavoilla on se, että uudistuksien väitetään vain kiihdyttävän inflaatiota. Tämä väite ei kuitenkaan näytä pitävän paikkaansa, koska se perustuu monelle väärälle olettamukselle. Todellisuudessa nykyinen rahajärjestelmä synnyttää huomattavasti enemmän inflaatiota kuin rahajärjestelmä reformin jälkeen. (Benes & Kumhof 2012, 8–9; ks. myös Brown 2012, 371–372, 95–97; Jackson & Dyson 2012). Liioiteltu inflaatio-ongelma perustuu rahatalouteen liittyviin yleisiin väärinkäsityksiin,

koska raha ymmärretään lähinnä vaihdonvälineenä, vaikka raha on ennen kaikkea velkaan perustuva instituutio. Jos uudelle rahalle on todellista tarvetta ja rahat kohdennetaan suoraan sellaiseen toimintaan, jossa rahasta on puutetta, inflaatiota ei synny, koska taloudellinen toiminta on rahan kokonaismäärän kanssa sopuinnassa. (Ahokas & Holappa 2014, 16–21, 86, 334). Lisäksi monet konkreettiset esimerkit, joita tutkimuksen luvussa 4.8 on mainittu, puhuvat sen puolesta, että todellisuudessa uudistukset eivät lisää inflaatiota; pikemminkin ne vähentävät sitä. Näin ollen teoria rahareformin aiheuttamasta inflaatio-ongelmasta ei ole erityisen uskottava. Ja vaikka uudistukset hieman lisääisivätkin inflaatiota, niin keinoitekoisen rahapulan lieventäminen, ympäristökriisin hillitseminen ja köyhyyden vähentäminen lienee yhteiskunnallisesti tärkeämpää kuin tiukoissa inflaatiotavoitteissa pysyminen. Joka tapauksessa kilpailevat näkemykset rahan luonteesta hankaloittavat rahareformin etenemistä.

Lisäksi on mahdollista, että rahajärjestelmän uudistus johtaisi joiltakin osin jopa nykyistä suurempaan kulutukseen, koska rahasta ei olisi enää rakenteellista pulaa. Rahan keinoitekoisen niukkuuden poistaminen mahdollistaisi nykyistä enemmän kulutusmahdollisuuksia. Ei ole nimittäin takeita sille, että raha osattaisiin käyttää nykyistä viisaammalla tavalla. On mahdollista, että etenkin uudistuksen alkuvaiheessa kulutus lisääntyisi. Toisaalta ikuiselle talouskasvulle ei olisi enää uudistusten myötä rakenteellista pakkoa ja raha riittäisi nykyistä paremmin kestäväen kehityksen turvaamiseen. Pitkänäköinen taloudellinen toiminta muuttuisi realistiseksi ja rationaaliseksi vaihtoehdoksi, mikäli koronkiskonnasta luovuttaisiin ja valtio saisi luoda tarpeisiinsa velatonta valuuttaa. Kustannustehokkuus ei olisi välttämättä enää tärkein kriteeri taloudellisessa toiminnassa ja keinoitekoiset suhdannevaihtelut eivät enää hankaloittaisi poliittisten päätösten toteuttamista. Lisäksi tutkimuksessa on esitelty lukuisia perusteluja, miksi järjestelmän uudistaminen mitä luultavimmin vähentäisi kulutusta. Ei kuitenkaan pidä aliarvioida kulutuksen lisääntymisen mahdollisuutta.

Rahojen sijoittaminen ekologisesti kestäviin hankkeisiin vaatisi myös poliittisen tuen taakseen. Poliitiikan vihertyminen olisikin yhtä tärkeää kuin rahajärjestelmän uudistukset. Virallisen rahajärjestelmän uudistaminen ei automaattisesti käänny ympäristön parhaaksi; tarvitaan myös uskottavaa ympäristöpolitiikkaa sekä kestäväää talous- ja rahapolitiikkaa.

Uudistuksia tukeva arvomaailman muutos on mahdollinen, koska kriittinen suhtautuminen vallitsevaa rahajärjestelmää kohtaan tuntuu lisääntyneen ja paikallistalouksien suosio on huomattavasti lisääntynyt viime vuosikymmeninä. Olisi tärkeää, että kuluttajien arvot tukisivat ympäristöystävällistä vaihdantaa, koska pelkkä rakennemuutos ja poliittinen tahto ei riitä. Haasteena on myös se, että jo vakiintunutta kapitalistista voittojen maksimointiperiaatetta on vaikea korvata yhteishyvän ja kohtuutalouden periaatteilla.

Rahajärjestelmän muutos voi tuntua yhteiskunnallisesti liian suurelta rakennemuutokselta. Todellisuudessa suurimmat muutokset koskisivat vain pankkeja ja pankkialan työntekijöitä. Rahajärjestelmän uudistus ei juurikaan vaikuta pankissa asioimiseen asiakkaan näkökulmasta, vaikka uudistuksen makrotaloudelliset vaikutukset voivatkin olla merkittäviä. Pankkiireille muutos olisi huomattavan suuri; he joutuisivat luopumaan monista saavutetuista eduistaan. Talouseliitillä on paljon valtaa reformin vastustamisessa. Taistelu rahaan liittyvästä vallasta on ollut yleistä jo aivan velkarahainstituution alusta asti ja talouseliitillä on ollut suuri vaikutus nykyiseen rahapolitiikkaan ja vallitsevan rahajärjestelmän rakenteisiin (ks. Brown 2012; Graeber 2011.)

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että suurin osa ihmisistä hyötyisi uudistuksesta. Muutos rahakulttuurissa lähteekin todennäköisesti ruohonjuuritasolta (Bendell & Greco 2013, 239). Ruohonjuuritason muutos on jo alkanut paikallistalouksien edistämisen avulla. Uudistuksen haasteena on toisaalta se, että suurin osa ihmisistä ei tiedä, miten virallinen rahajärjestelmä toimii ja miten se vaikuttaa talouteen (Bendell & Greco 2013, 222). Niin kauan kun ihmiset eivät tunne järjestelmää, sen uudistusta ei vaadita. Rahatalouteen liittyvä tietämättömyys hidastanee uudistuksen etenemistä myös politiikan tasolla.

Rahajärjestelmän uudistamisen toteuttaminen on haasteista huolimatta mahdollista ja uudistuksia on jo aikaisemminkin menestyksekkäästi kokeiltu, kuten tutkielman luku 4.8 havainnollistaa. Esimerkiksi *Täyttä rahaa* -ehdotus on yksi vaihtoehtoinen malli uudistuksen toteuttamiseksi Suomessa. Myös Jacksonin ja Dysonin teos *Modernising Money* käsittelee sitä, mitä konkreettisia toimenpiteitä rahareformi vaatii ja miten se voitaisiin käytännössä toteuttaa (ks. Jackson & Dyson 2012, luku 7 & 8). (Ks. myös Brown 2013.)

Kaikkien rahatalouteen liittyvien uudistuksien tulisi tapahtua hallitusti, oikeutetusti ja ilman pakottamista. On myös hyvä tähdentää, että rahajärjestelmä voidaan uudistaa hyvin monella tavalla. Tässä tutkielmassa esitetyt tavat edustavat ennen kaikkea haastateltavien näkemyksiä, vaikkakin niille on huomattavasti laajempikin kannatus ja monien aiempien tutkimusten tuki. On myös tärkeää todeta, että pelkästään rahajärjestelmän uudistaminen ei riitä ratkaisuksi ekologisten ja sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen.

5.5 Kriittistä arviointia tutkimuksesta ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Tämä alaluku käsittelee tutkimuksen heikkouksia ja vahvuuksia sekä jatkotutkimusmahdollisuuksia. Tutkimuksen heikkoutena voidaan pitää sitä, että se ei empirian puolesta mahdollista yleistettäviä ja pitkälle meneviä johtopäätöksiä rahajärjestelmän uudistamisesta, Stadin Aikapankista ja sen jäsenistä. Empiirialla on tässä tutkielmassa ennen kaikkea havainnollistava ja suuntaa-antava rooli. Yleisesti ottaen tutkimus nojautuu vahvasti aiempiin tutkimuksiin, johtuen tutkimuskysymysten haastavuudesta ja verrattain pienestä otoksesta. Tutkijalle jäi aineiston pienuudesta johtuen iso vastuu siitä, miten aineistoa tulisi tulkita. Toisaalta yleisimmät teemat, joita rahajärjestelmä uudistukseen liittyvässä kirjallisuudessa käsitellään, mainittiin myös haastatteluissa, joten aineiston pienuus ei estänyt käsittelemästä aihetta riittävän monipuolisesti.

Tutkimuksessa on kriittisen lähestymistavan vuoksi jätetty vähäiselle huomiolle nykyistä rahajärjestelmää puolustavat näkökulmat. Tämä oli tutkimuksen rajauksen kannalta tärkeä valinta. Tutkimuksessa olisi kuitenkin voitu tarkastella enemmän sitä, miten nykyistä rahajärjestelmää yleisesti ottaen puolustetaan ja mistä syistä rahajärjestelmän uudistamista vastustetaan. Lisäksi tutkimuksessa olisi voitu ottaa kriittisempi näkökulma Stadin Aikapankkiin. Tutkimuksesta tuli näin kriittinen rahajärjestelmää kohtaan ja näin myönteinen STAP:a kohtaan erityisesti siksi, että aikapankkilaisten näkemyksille annettiin tutkimuksen luonteesta johtuen suuri painoarvo ja näkemyksille löytyi hyvät teoriaan nojaavat perustelut. Tutkimuksen puutteena voidaan pitää myös sitä, että tutkielmassa ei kerrota, miten rahatalousvisiot voidaan käytännössä toteuttaa. Tämäkin oli kuitenkin tutkimuksen rajauksen näkökulmasta tarpeellinen valinta. Lisähaasteena tutkimuksessa oli

se, että rahajärjestelmän (ekologiseen) uudistamiseen liittyvää teoriaa ei ole helposti löydettävissä ja sitä on vielä verrattain vähän, vaikkakin aiheen tutkimus on viime vuosina lisääntynyt.

Tutkimuksen ansioksi voidaan nähdä se, että rahajärjestelmää ja aikapankkia ei ole tiettävästi aikaisemmin tarkasteltu tällä tavalla. Ainakaan Suomessa tällaista tutkimusta ei ole tehty. Muutenkin STAP:a on tutkittu varsin vähän ja sitä ei ole tästä näkökulmasta vielä aikaisemmin tutkittu. Tutkielma on mahdollistanut kiinnostavan tavan lähestyä rahajärjestelmän ekologista uudistamista ja tuonut mielenkiintoisen näkökulman Stadin Aikapankkiin. Tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää myös sitä, että verrattain harvoissa rahajärjestelmän uudistamiseen liittyvissä tutkimuksissa on valittu näin ympäristöpoliittinen lähestymistapa. Rahajärjestelmän vaikutusta ei juurikaan oteta huomioon perinteisessä ympäristötutkimuksessa, eikä edes monessa degrowthiin liittyvässä tutkimuksessa. Tutkimus pyrkiikin omalta osaltaan nostamaan vähäiselle huomiolle jääneen tutkimuskohteen tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Lisäksi tutkimusaihe on varsin ajankohtainen talouskriisistä johtuen ja tutkielma tuo esille konkreettisia tapoja ekologisen vaihdantatalouden edistämiseksi. Työ on samalla myös laaja kirjallisuuskatsaus vähän tunnetusta tutkimusaiheesta. Ennen kaikkea tutkielma havainnollistaa, miten huomattava vaikutus rahajärjestelmän rakenteilla näyttää olevan yhteiskunnan toimintaan ja ihmisten kulutuskäyttäytymiseen, vaikka vaikutusta ei pidäkään liioitella.

Tutkimus käsitteli ennen kaikkea nykyisen rahajärjestelmän ja sen uudistamisen ympäristövaikutuksia. Tutkimusaihetta voitaisiin tutkia monesta muustakin näkökulmasta. Tulin tutkimuksen edetessä siihen tulokseen, että rahajärjestelmän ja sen uudistamisen sosiaalisia vaikutuksia lienee helpompi osoittaa kuin sen ekologisia vaikutuksia. Aihetta voitaisiin tutkia myös ihmisten hyvinvoinnin, oikeudenmukaisuuden, onnellisuuden, valtataistelun ja yhteisöllisyyden näkökulmasta. Olisi myös erityisen tärkeää tutkia, miten siirtyä nykyisestä rahakulttuurista kohti uudistettua rahajärjestelmää voitaisiin käytännössä toteuttaa. Ekologista ulottuvuttakin voitaisiin tutkia vielä syvällisemmin. Lisäksi olisi tärkeää tarkastella jo toteutuneiden rahajärjestelmäuudistusten ympäristövaikutuksia. Tutkimusaihetta voitaisiin tarkastella myös huomattavasti yksityiskohtaisemmin ja taloustieteellisemmin kuin tässä tutkimuksessa. Lisäksi voitaisiin tarkastella sellaisiakin

uudistustapoja, joita ei tässä tutkimuksessa esitelty. Rahajärjestelmästä ja sen uudistamisesta on tehty muitakin tärkeitä tutkimuksia ja teoksia, joita ei tässä tutkielmassa hyödynnetty (ks. Greco 2009, Kennedy 2012, Dittmer 2014, Rowbotham 1998, Eisenstein 2011, Cook 2008). Tutkielma antaa puutteistaan huolimatta hyvän pohjan jatkotutkimuksille. Myöhemmät tutkimukset voivat paikata tämän tutkimuksen puutteita ja testata alustavien väitteiden paikkaansapitävyyttä.

Tutkielma keskittyi STAP:n ekologiseen ulottuvuuteen, jonka lisäksi tarkasteltiin virallisen rahajärjestelmän ja aikapankin välisiä eroavaisuuksia. STAP:n rooli rahatalouden haastajana voisi olla yksi kiinnostava näkökulma, jota ei ole vielä erikseen tutkittu. Sitäkin voitaisiin tutkia vielä syvällisemmin, mitä STAP:n jäsenet ajattelevat virallisesta rahajärjestelmästä tai nykyisestä rahapolitiikasta. Lisäksi STAP:a on tähän asti tutkittu lähinnä laadullisin menetelmin. Tämäkään tutkimus ei mahdollista yleistettäviä tuloksia STAP:n ekologisesta ulottuvuudesta ja sen jäsenistä. Kvantitatiivinen lähestymistapa voisi tuoda kiinnostavaa ja yleistettävissä olevaa tietoa Stadin Aikapankista ja sen jäsenistä. Lisäksi se täydentäisi aiempaa tutkimustietoa. Yhdyn Moision (2013, 74) näkemykseen, että:

”[a]ikapankkien toiminta vaatii lisätutkimusta, sillä sen toiminta on vasta pääsemässä kunnolla käyntiin. Koska aikapankkien toimintaan liittyy hyvin monia yhteiskunnallisesti merkittäviä ja ajankohtaisia aiheita, sitä voidaan pitää hyvin monitieteisenä tutkimuskohteena.”

5.6 Lopuksi

Rahatalouden kriisejä ei ole nykyjärjestelmän puitteissa pystytty välttämään ja kriisit ovat olleet toistuvia. Lisäksi velkaantumisesta on tullut merkittävä ja pysyvä ongelma ympäri maailmaa. Nykyinen rahajärjestelmä johtaa myös räikeään tulojen uudelleenjakoon. Lisäksi vallitseva järjestelmä velvoittaa ikuiseen talouskasvuun ja kannustaa monien rakenteidensa puolesta kuluttamiseen säästämisen sijaan, mikä ylläpitää kiireistä elämäntapaa. Kohtuutalouteen perustuva elämäntapa lieneekin nykyisen rahajärjestelmän ulottumattomissa. Näyttää siltä, että velkarahaan ja koronkiskontaan perustuva kriisialtis

rahajärjestelmä on epärealistinen lähtökohta yhteiskunnalliselle vauraudelle ja kestäväälle talousjärjestelmälle.

Nykyinen rahajärjestelmä ei näytä olevan sitä, mitä se ideaalitapauksessa voisi olla. Ainakaan se ei tue haastateltavien näkemyksiä oikeudenmukaisesta ja ekologisesta rahajärjestelmästä. Sen sijaan Stadin Aikapankki edistää haastateltavien mukaan solidaarista ja ympäristöystävällistä vaihdantaa.

Virallinen rahajärjestelmä on täysin mahdollista uudistaa nykyistä kestävämmäksi ja oikeudenmukaisemmaksi järjestelmäksi. Rahajärjestelmän uudistaminen voisi mahdollistaa hyvät lähtökohdat ekososiaalisesti kestävästä vaihdantakulttuurin syntymiselle. Lisäksi vaihdantataloutta voitaisiin monipuolistaa ja täydentää paikallistalouksien ja niihin liittyvien paikallisrahojen avulla, mikä edesauttaisi ekologisen vaihdantakulttuurin kehittymistä.

Pelkästään rahajärjestelmän uudistus ei ratkaisisi lukuisia ekologisia ja taloudellisia ongelmia; muitakin ratkaisuja tarvitaan. Päättäjien ja kansalaisten tuki on myös tarpeen. Rahajärjestelmän uudistaminen viisaasti toteutettuna voisi mahdollistaa huomattavasti nykyistä ympäristöystävällisemmän vaihdantakulttuurin. ”Ainaha ne jotkut väittää, et maailma on täynnä mahdollisuuksia, ni miksei vois olla erilaisia valuuttojakin tai rahajärjestelmiä” (Simo).

Lähdeluettelo

Ahokas, Jussi & Holappa, Lauri (2014). *Rahatalous haltuun. Irti Kurjistavasta talouspolitiikasta*. Like Kustannus Oy, Helsinki.

Alasuutari, Pertti (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Neljäs, uudistettu painos. Vastapaino, Riika.

Autio, Jaakko & Hjerppe, Riitta (1996). *Johdanto*. Teoksessa *Raha ja rahakriisit*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.

Bagus, Philipp (2011). *Euro eksoyksissä. Yhteisvaluutta nykymuodossaan on itsetuhoinen järjestelmä*. Eetos Kustannus. Helsinki.

Bendell, Jem & Thomas H. Greco (2013). *Currencies of transition. Transforming money to unleash sustainability*. Malcolm McIntoshin teoksessa *The Necessary Transition. The Journey towards the Sustainable Enterprise Economy*. Greenleaf Publishing. Sivut 221-242.

Binswanger, Mathias (2009). *Is there a growth imperative in capitalist economies? A circular flow perspective*. Journal of Post Keynesian Economics vol. 31, No: 4. Sivut 707-727.

Boulding, Kenneth (1966). *The Economics of the Coming Spaceship Earth*. (ks. <http://www.ub.edu/prometheus21/articulos/obsprometheus/BOULDING.pdf>)
Haettu 20.11.2013.

Brown, Ellen Hodgson (2012). *Web of Debt. The Shocking Truth About Our Money System and How We Can Break Free*. Viides uudistettu painos. Third Millennium Press, Baton Rouge, Louisiana.

Brown, Ellen Hodgson (2013). *The Public Bank Solution. From Austerity to Prosperity*. Ensimmäinen painos. Third Millenium Press, Louisiana.

Cahn, Edgar S. (2001). *On LETS and Time Dollars*. International Journal of Community Currency Research 2001, Vol 5. (ks. <https://ijccr.files.wordpress.com/2012/05/ijccr-vol-5-2001-2-cahn.pdf>) Haettu 7.1.2015.

Carroll, John M. *Co-production Scenarios for Mobile Time Banking*. Lecture Notes in Computer Science, Volume 7897, 2013. Sivut: 137-152.

Carson, Rachel (1962). *Äänetön Kevät*. Alun perin: *Silent Spring*. Suomentanut Pertti Jotuni. Tammi.

Cook, Richard C. (2008). *We Hold These Truths. The Hope of Monetary Reform*. Tendril Press, Colorado.

CES Exchanges in Finland –tietokanta. *CES Exchanges in Finland*. (<https://www.community-exchange.org/exchparams.asp?country=FI>) Haettu 07.01.2014.

Daly, Herman E. & Farley, Joshua (2011). *Ecological economics. Principles and applications. Second edition*. Island Press, Washington DC.

Dittmer, Kristofer (2015). *100 percent reserve banking: A critical review of green perspectives*. *Ecological Economics* 109, 9-16.

Douthwaite, Richard (2004.) *Nykyaikainen paikallistalous*. Alkuperäinen teos: *Short Circuit – Strengthening Local Economies for Security in an Unstable World* (1996). Suomennos: Tove Selin. Like-kustannus. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.

Eisenstein, Charles (2011). *Sacred Economics. Money, Gift, and Society in the Age of Transition*. Evolver Editions, California.

Eskelinen, Teppo (2014). *Aikapankkien yhteiskunnalliset vaikutukset ja verotus*. Vasemmistofoorumi Ry.

Euroopan keskuspankin internetsivut. *EKP:n neuvosto*. (<https://www.ecb.europa.eu/ecb/orga/decisions/govc/html/index.fi.html>) Haettu 09.02.2015

Euroopan parlamentin internetsivut. *Euroopan Keskuspankki (EKP)*. (http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/fi/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.3.11.html) Haettu 12.02.2015.

Felber, Christian (2013). *Näkyvä käsi. Kohti yhteishyvän taloutta*. Suomennos Aino Assmuth. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

Fisher, Irving (1935). *100% Money: Designed to keep checking banks 100% liquid; to prevent inflation and deflation; largely to cure or prevent depressions; and to wipe out much of the National Debt*. The Adelphi Company, New York.

Fisher, Irving (1936). *100% Money and the Public Debt*. *Economic Forum*, Spring Number, April-June 1936, 406-420.

Friedman, Milton (1959). *A program for monetary stability*. Fordham University Press, New York.

Gilens, Martin & Page Benjamin I. (2014). *Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens*. (www.princeton.edu/~mgilens/Gilens%20homepage%20materials/Gilens%20and%20Page/Gilens%20and%20Page%202014-Testing%20Theories%203-7-14.pdf) Haettu 21.5.2014.

Global Debt Clock. *The global debt clock.*
(http://www.economist.com/content/global_debt_clock) haettu 08.02.2015.

Graeber, David (2011). *Debt: the first 5,000 years*. Melville House, Brooklyn.

Greco, Thomas Jr. (2009). *The End of Money and the Future of Civilization*. Chelsea Green Publishing Company.

Hahnel, Robin (2008). *Poliittisen taloustieteen aakkoset*. Alunperin: *The ABCs of Political Economy*. Suomentanut Arvi Tamminen. *A Modern Approach* (2002). Like, Helsinki.

Hahnel, Robin (2012). *Kilpailusta yhteistyöhön. Kohti oikeudenmukaista talousjärjestelmää*. Alunperin: *Economic Justice and Democracy. From Competition to Cooperation* (2005). Suomentanut Arvi Tamminen. LIKE. Riika.

Hart, Keith (2000). *The Changing Character of Money*. Internet-teoksessa *The Memory Bank. Money in an Unequal World*, luku 6. (<http://thememorybank.co.uk/book/chapter-6/>) Haettu 12.02.2015.

Happy Planet Index (2012). *The Happy Planet Index: 2012 Report. A Global Index of Sustainable Well-Being*. NEF. (<http://www.happyplanetindex.org/assets/happy-planet-index-report.pdf>) haettu 12.02.2015.

Henry, Stuart (2007). *Deviance, Constructionist Perspectives*. *Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Toimittanut: Ritzer, George. Blackwell Publishing, 2007. Blackwell Reference Online. 12 February 2015
(http://www.sociologyencyclopedia.com/subscriber/tocname.html?id=g9781405124331_chunk_g978140512433110_ss1-41) Haettu. 12.02.2015.

Hirvilammi, Tuuli. Stadin Aikapankin kotisivut. *Aikapankit ja ympäristö*. (<https://stadinaikapankki.wordpress.com/tietoja/miksi-tarvitaan-aikapankkia/>) (haettu 7.1.2015)

Holloway, Edward. *How Guernsey Beat the Bankers*. Economic Reform Club. (<http://www.aberhartfoundation.ca/PDF%20Documents/Social%20Credit%20Pamphlets/Holloway%20Guernsey%20Beat%20the%20Banks.pdf>) haettu 06.02.2015.

Huerta de Soto, Jesús (2011). *Jesús Huerta De Soton alkusanat*. Philipp Bagus'n teoksessa *Euro Eksyksissä. Yhteisvaluutta nykymuodossaan on itsetuhoinen järjestelmä*. *Eetos Kustannus*. Helsinki.

IMMR-internetsivut. *International Movement For Monetary Reform*. (<http://internationalmoneyreform.org/>) Haettu 26.2.2015.

Isomäki, Risto (2004). *Lukijalle*. Richard Douthwaiten teoksessa *Nykyaikainen paikallistalous*. Like-kustannus. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu. Suomennos: Tove Selin.

Jackson, Tim (2011). *Hyvinvointia ilman kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede.* (Alunperin: *Prosperity without growth. Economics for a finite planet.*) HS kirjat. Hämeenlinna.

Jackson, Andrew & Dyson, Ben (2012). *Modernising Money: Why Our Monetary System is Broken and How it Can be Fixed.* Positive Money, London.

Johanisova, Nadia & Wolf, Stephan (2012). *Economic democracy. A path for the future?* Futures Volume 44, Issue 6, Elokuu 2012. Sivut: 562-570.

Kajander, Petri (2009). *Kääntäjän alkusanat.* Murray N. Rothbardin teoksessa *Mitä valtio on tehnyt rahallemme?* Alunperin *What has government done to our money (1963, 1985, 1990).* WS Bookwell Oy, Jyväskylä.

Kennedy, Margrit (2012). *Occupy Money. Creating an Economy Where Everybody Wins.* New Society Publishers, Canada.

Keynes, John Maynard (1951). *Työllisyys, korko ja raha. Yleinen teoria.* Alkuperäinen teos: *The general theory of employment, interest and money (1949).* Suomentaneet: Ahti Karjalainen ja Pentti Kivinen WSOY, Porvoo.

Kovel, Joel (2007). *The enemy of nature. The end of capitalism or the end of the world?* (Updated and expanded edition.) Zed Books Ltd. New York. Sivu 182.

Kohr, Leopold (1995). *Small is Beautiful.* Deuticke, Wien.

Korkman, Sixten (2013). *Euro. Valuutta vailla valtiota.* Taloustieto Oy, Helsinki.

Laarko, Johanna (2013). *Aikapankki arjen rikastuttajana. Näkökulmia aikapankkitoimintaan osana kotitalouksien arkea.* Kotitaloustieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Latouche, Serge (2010). *Jäähyväiset kasvulle (Alunperin: Petit traité de la décroissance sereine, Mille et Une Nuits, 2007).* Like Kustannus, Helsinki.

Lietaer, Bernard & Dunne, Jacqui (2013). *Rethinking money. How new currencies turn scarcity into prosperity.* Berret-Koehler Publishers, Inc. San Francisco.

Lietaer, Bernard, Arnsberger, Christian, Goerner, Sally & Brunnhuber, Stefan (2012). *Money and sustainability. Missing link. A report from the Club Of Rome.* Triarchy Press, Iso-Britannia. (<http://www.money-sustainability.net/read-the-book/>) Haettu 9.10.2014.

Lovio, Iikka (2011). *Aikapankki. Tutkimus lahjaperustaiseen vaihtoon perustuvasta yhteisöllisyyden rakentamisesta Helsingissä.* Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin Yliopisto.

Marks, Michael B. (2012). *Time banking service exchange systems: A review of the research and policy and practice implications in support of youth in transition*. Children and Youth Services Review. Volume 34, Issue 7, July 2012. Sivut: 1230–1236.

Marx, Karl (2013). *Pääoma. Poliittisen taloustieteen arvostelua. 1. Osa. Ensimmäinen kirja. Pääoman tuotantoprosessi*. (Ensimmäinen alkuperäinen painos julkaistu vuonna 1867.) Kustannusyhtiö TA-tieto Oy, Vaasa.

Massa, Ilmo (2014). *Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen lähtökohtia*. Teoksessa *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Toimittanut Ilmo Massa. Gaudeamus Helsinki University Press.

Mauss, Marcel (1999 [1925]). *Lahja*. Suom. Jouko Nurmiainen ja Jyrki Haanpää. Tutkijaliitto, Helsinki.

Meadows, Donella H & Meadows, Dennis L & Randers, Jørgen, & Behrens William W. *Kasvun rajat*. Alunperin: *Limits to Growth a Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books, New York.

Merkurin internetsivut. *Rahoituskohteet*. (<http://www.merkurpankki.net/Merkur/Rahoituskohteet/tabid/2454/Default.aspx>)
Haettu. 08.02.2015.

Miller, Ethan (2004). *Solidarity economics. Strategies for building new economies from the bottom-up and the inside-out*. (<http://geo.coop/sites/default/files/SolidarityEconomicsEthanMiller.pdf>) Haettu 05.02.2015

Mitchell-Innes, Alfred (1913). *What is Money?* *Banking Law Journal*, May 1913. (ks. <https://www.community-exchange.org/docs/what%20is%20money.htm>)

Mitchell-Innes, Alfred (1914). *The Credit Theory of Money*. *The Banking Law Journal*, Vol. 31 (1914), Dec./Jan. Pages 151-168. (<http://www.scribd.com/doc/210083525/Mitchell-Innes-A-The-Credit-Theory-of-Money>) haettu 10.4.2014.

Moisio, Laura (2013). *Aikapankki jäsenten kertomana. Palveluiden vaihdanta aikaa vastaan*. Markkinoinnin pro gradu -tutkielma. Tampereen Yliopisto.

Nordberg-Hodge, Helena & Mayo, Ed (2004). *Alkusanat*. Richard Douthwaiten teoksessa *Nykyaikainen paikallistalous*. Like-kustannus. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.

Ollila, Marja (2010). *Saatteeksi*. Serge Latouchen teoksessa *Jäähyväiset kasvulle* (Alunperin: *Petit traité de la décroissance sereine*, Mille et Une Nuits, 2007). Like Kustannus, Into Kustannus Oy.

Oxfam (2015). Oxfam Issue Briefing, January 2015. *Wealth: Having It All and Wanting More*. (http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/ib-wealth-having-all-wanting-more-190115-en.pdf) Haettu 20.01.2015.

Pakaslahti, Johannes (2011). *Eurokriisi ja sosiaaliturva EU:ssa*. Finanssi ja vakuutuskustannus Oy FINVA.

Polanyi, Karl (2009). *Suuri Muutos. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Alunperin: *The Great Transformation. The Political and Economic Origins of our time*. (1944). Suom. Natasha Vilokkinen. Vastapaino, Tampere.

Positive Money Internet-sivut. (<http://www.positivemoney.org/>) Haettu 20.5.2014.

Public Banking Institute (2014). *Public Banking in Costa Rica. A Remarkable Little Known Model*. Julkaistu 07.09.2014. (http://www.publicbankinginstitute.org/public_banking_in_costa_rica) haettu 06.02.2015

Public Banking Institutien internetsivut. *Introduction to Public Banking* (http://www.publicbankinginstitute.org/intro_to_public_banking) haettu 06.02.2015.

Rawls, John (1988). *Oikeudenmukaisuusteoria*. Alkuperäinen teos: *A Theory of Justice*. Suomeksi: Terho Pursiainen. WSOY.

Rothbard, N. Murray (2009). *Mitä valtio on tehnyt rahallemme? Alunperin What has government done to our money (1963, 1985, 1990)?* WS Bookwell Oy, Jyväskylä.

Rowbotham, Michael (1998). *The Grip of Death: A Study of Modern Money, Debt Slavery and Destructive Economics*. Jon Carpenter Publishing.

Sardar, Ziauddin (2008). *Prosperity: A Transmodern Analysis*. (http://www.sd-commission.org.uk/data/files/publications/Ziauddin_Sardar_opinionpiece.pdf) Haettu 6.12.2013.

Seyfang, Gill & Smith, Karen (2002). *The Time of our Lives: Using time banking for neighbourhood renewal and community capacity building*. New Economics Foundation, London.

Seyfang, Gill (2006). *Harnessing the potential of the social economy? Time Banks and UK public policy*. International Journal of Sociology and Social Policy. Vol. 26, Nro 9/10, 430-443.

Seyfang, Gill (2009). *Low-carbon currencies: the potential of time banking and local money systems for community carbon-reduction*. CSERGE Working Paper EDM 09-04. http://www.cserge.ac.uk/sites/default/files/edm_2009_04.pdf Haettu 8.1.2015.

Seyfang, Gill & Longhurst, Noel (2013). *Growing green money? Mapping community currencies for sustainable development*. Ecological Economics 86, 2013.

Silvasti, Tiina (2014). *Sisällönanalyysi*. Teoksessa *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Toimittanut Ilmo Massa. Gaudeamus Helsinki University Press.

Simmel, George (2005). *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895-1917*. Gaudeamus, Helsinki. Suomentanut Tiina Huuhtanen.

Soddy, Frederick (1926). *Wealth, Virtual Wealth and Debt: The Solution of the Economic Paradox*. George Allen & Unwin, London.

SPREAD (2012). *Emerging Visions for Future Sustainable Lifestyles. Preliminary Policy Considerations from the SPREAD Sustainable Lifestyles 2050 European Social Platform Project. Developing Pathways to More Sustainable Living*. First Policy Brief, February 2012. (http://www.sustainable-lifestyles.eu/fileadmin/images/content/D3.2_PolicyBrief_SustainableLifestyles.pdf)

Haettu 10.02.2015.

STAP 1. *Mikä aikapankki?* (<http://stadinaikapankki.wordpress.com/tietoja/>) Haettu 20.12.2013.

STAP 2. *Miten Stadin Aikapankki toimii?* (<http://stadinaikapankki.wordpress.com/tietoja/miten-stadin-aikapankki-toimii/>) Haettu 7.1.2014.

STAP 3. *Stadin Aikapankin ABC: toimintaperiaatteet ja tovietiketti**. (<http://stadinaikapankki.wordpress.com/tietoja/stadin-aikapankin-abc-toimintaperiaatteet-ja-tovietiketti/>) Haettu 7.1.2014.

STAP 4. *Stadin Aikapankin tiedote aikapankkien verotuksesta 5.11.2013*. (<https://stadinaikapankki.wordpress.com/stadin-aikapankin-kannanotto-aikapankkien-verotuksesta/stap-tiedote-5-11-2013/>) Haettu 7.1.2014.

STAP 5. *Jäsenmaksu ja Tovivero*. (<https://stadinaikapankki.wordpress.com/tietoja/jasenmaksu-ja-tovivero/>) Haettu 7.1.2014.

STAP 6. *Media-arkisto*. (<http://stadinaikapankki.wordpress.com/tiedotusmateriaaleja/arkisto/>) Haettu 20.12.2013.

STAP 7. *Miksi tarvitaan aikapankkia?* (<https://stadinaikapankki.wordpress.com/tietoja/miksi-tarvitaan-aikapankkia/>) Haettu 7.1.2015.

STAP 8. *STAP-ryhmä. 18.6.2014 Kirje kaupunginvaltuustolle ja hallitukselle*. (<https://stadinaikapankki.wordpress.com/stadin-aikapankin-kannanotto-aikapankkien-verotuksesta/18-6-2014-kirje-kaupunginvaltuustolle-ja-hallitukselle/>) Haettu 27.2.2015.

STAP 9. *Stadin Aikapankin kannanotto aikapankkien verotuksesta.*
(<https://stadinaikapankki.wordpress.com/stadin-aikapankin-kannanotto-aikapankkien-verotuksesta/>) Haettu 27.2.2015.

Stern, Nicholas (2006). *The economics of climate change. Executive summary.* Sivut XII, XXIV.
(http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/30_10_06_exec_sum.pdf) Haettu 24.11.2013.

Sukhdev, Pavan (2011). *Pavan Sukhdevin esipuhe.* Teoksessa Tim Jackson *Hyvinvointia ilman kasvua: Rajallisen planeetan taloustiede.* (Alunperin teoksessa: *Prosperity without growth. Economics For a finite planet.*) HS kirjat. Hämeenlinna. Sivut 18-19.

Suomen Talousdemokratia ry:n internetsivut I. *Mitä on talousdemokratia?*
(http://www.talousdemokratia.fi/?q=mita_on_talousdemokratia) haettu 22.5.2014

Suomen Talousdemokratia ry:n internetsivut II. *Rahareformi ylittää puoluerajat.*
(http://talousdemokratia.fi/?q=rahareformi_ylittaa_puoluerajat) Haettu 27.01.2015.

Suviranta, Bruno (1951). John Maynard Keynesin teoksessa *Työllisyys, korko ja raha. Yleinen teoria.* Alkuperäinen teos: *The general theory of employment, interest and money (1949).* Porvoo: WSOY. Suomentaneet: Ahti Karjalainen ja Pentti Kivinen.

Täyttää rahaa -ehdotus (2013). *Täyttää rahaa – Ehdotus rahatalousjärjestelmän vakauttamiseksi.* Lokakuu 2013, versio 1.00. Alkuperäinen teksti: Positive Money – The Positive Money system in Plain English. Suomennos: Mika Kolehmainen, Tomi Meilahti, Toma Kavonius, Patrizio Lainà.
(http://talousdemokratia.fi/tiedostot/Taytta%20rahaa%201_00.pdf) haettu 20.5.2014.

UNDP (2011). *Human Development Report 2011. Rising to the policy challenges.* United Nations. (http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Chapter5.pdf) Haettu 11.12.2013

USA:n velkatilasto (2014). *Debt Clock.* (<http://www.usgovernmentdebt.us/>) haettu 06.02.2015.

Valtiovarainministeriön valtionvelkataulukko (2014). Valtionvelka.
(http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/04_kuviot_ja_tilastot/03_budjetti/01_valtionvelka/name.jsp) haettu 06.02.2015.

Van der Wekken, Ruby (2010). *Maailman sosiaalifoorum ja Aikapankin synty.* Suomen Sosiaalifoorum 2010 –lehti. (Ks. stadinaikapankki.files.wordpress.com/2010/06/rubyvdwekkenssf20104.doc) haettu 20.12.2014

Van der Wekken, Ruby (2012). *Time banking. Building the commons, towards a solidarity economy*. Teoksessa *Peer-production in Public Services: cases from Finland*. Toimittaneet: Andrea Botero, Andrew Paterson & Joanna Saad-Sulonen. Aalto University publication series Crossover, 15/2012. Sivut 101-108.

Victor, Peter A. (2008). *Managing Without Growth. Slower by Design, Not Disaster*. Edward Elgar Publishing Limited, Iso-Britannia.

Von Mises, Ludwig (1996). *Human Action. Treatise on economics. Neljäs painos*. (Ensimmäinen painos julkaistu 1949). The Foundation for economic education, San Francisco.

Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2011). *Tasa-arvo ja hyvinvointi: Miksi pienet tuloerot koituvat kaikkien hyväksi*. (The spirit level: Why more equal societies almost always do better) Finnish translation by Markus Myllyoja. Helsinki: HS kirjat.

WWF (2010). *Living Planet Report 2010. Biodiversity, biocapacity and development*. (<http://awsassets.panda.org/downloads/lpr2010.pdf>) Haettu 13.11.2014.

Liite 1. Haastattelurunko

Taustakysymykset:

1. Kauanko olet ollut aikapankin jäsenenä?
2. Kuinka usein käytät aikapankkia?
3. Miksi liityit aikapankin jäseneksi?
4. Mitä mieltä yleisesti ottaen olet aikapankista?
5. Onko aikapankki ollut sinulle hyödyllinen, jos on niin miten?
6. Onko aikapankki lisännyt kiinnostustasi talousasioihin?

Pääkysymykset:

7. Onko suhtautumisesi rahaan muuttunut aikapankin jäsenyyden kautta?
8. Onko rahankäyttösi jotenkin muuttunut aikapankin ansiosta?
(Onko riippuvuutesi rahasta vähentynyt?)
9. Mitä mieltä olet tovista vaihdonvälineenä?
10. Mitä vahvuuksia tovilla on vaihdonvälineenä?
11. Mitä heikkouksia tovilla on vaihdonvälineenä?
12. Mitä mieltä olet euro-valuutasta?
13. Mitä vahvuuksia eurolla on?
14. Mitä heikkouksia eurolla on?
15. Mitä eroavaisuuksia tovilla ja eurolla on?

16. Haastaako aikapankki virallista rahataloutta, ja jos haastaa niin miten?
17. Miten hyvin tunnet nykyistä raha/pankkijärjestelmää? (Miten raha luodaan jne?)
18. Haluaisitko että nykyinen rahajärjestelmä uudistettaisiin, jos haluat, niin miten?
19. Haluaisitko, että paikallisrahat yleistyisivät?
20. Aiheuttaako nykyinen rahajärjestelmä ekologisia ongelmia, jos aiheuttaa niin millaisia?
(vaikutus ihmisten käyttäytymiseen jne.)
21. Onko tovilla ja eurolla erilainen vaikutus ihmisiin ekologisuuden näkökulmasta?
22. Millaisena näet nykyisen rahajärjestelmän tulevaisuuden? (tuleeko euro menestymään?)
23. Millaisena näet aikapankin tulevaisuuden? (Lisääntykö vai väheneekö suosio?)